

ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ ОМУЗГОРИИ ТОҶИКИСТОН
БА НОМИ САДРИДДИН АЙНӢ

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТДУ:809.155.0+802.0
ТКБ: 81.2 Тоҷ+81.2 Анг
С – 33

САФАРОВ АСКАРҶОН ШАРИФОВИЧ

ХУСУСИЯТҶОИ ЛИНГВИСТИИ ИСТИЛОҶОТИ САЙӢҶИ-И ЗАБОНҶОИ
ТОҶИКӢ ВА АНГЛИСӢ

Диссертатсия

барои дарёфти дарҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ
аз рӯйи ихтисоси 10.02.20 - Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ,
қиёсӣ ва муқоисавӣ

Роҳбари илмӣ: доктори илмҳои
филологӣ, профессор
Ҷаматов Самиддин Салоҳиддинович

Душанбе – 2024

МУНДАРИЧА

ФЕҲРИСТИ ИХТИСОРАҲО ВА АЛОМАТҲОИ ШАРТӢ	3
МУҚАДДИМА	4
ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚ	11
БОБИ I. МАСЪАЛАҲОИ НАЗАРИЯВИИ ОМУӢЗИШИ ИСТИЛОҲОТИ «САӢӢХӢ» ДАР ЗАБОНҲОИ ТОЧИКӢ ВА АНГЛИСӢ	
1.1. Шарҳи мафҳуми истилоҳ дар сарчашмаҳои забоншиносӣ	17
1.2. Мафҳумҳои меҳвари истилоҳоти сайӢӢхӢ дар сарчашмаҳои забоншиносӣ	24
1.3. Назаре ба таҳқику омуӢзиши истилоҳоти сайӢӢхӢ дар забонҳои муқоисашаванда	29
1.4. Таснифоти мавзуии истилоҳоти сайӢӢхӢи забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ	32
1.5. Сарчашмаҳои ташаккул ва тақомули истилоҳоти сайӢӢхӢи забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ	40
БОБИ II. ТАҲЛИЛИ СОҲТОРИИ ИСТИЛОҲОТИ САӢӢӢХӢИ ЗАБОНҲОИ ТОЧИКӢ ВА АНГЛИСӢ БАР ПОЯИ УСУЛҲОИ ИСТИЛОҲСОЗӢ	
2.1. Ташаккули истилоҳоти сайӢӢхӢи бар пояи усули сарфӣ	51
2.2. Ташаккули истилоҳоти сайӢӢхӢи бар пояи усули нахвию сарфӣ	69
2.3. Ташаккули истилоҳоти сайӢӢхӢи бар пояи усули истилоҳсозии нахвӣ	76
2.4. Ташаккули истилоҳоти сайӢӢхӢи бар пояи калимасозии семантикӣ	85
БОБИ III. ТАҲЛИЛИ ВИЖАГИҲОИ ЛУҒАВИЮ МАӢНОИИ ИСТИЛОҲОТИ САӢӢӢХӢИ ЗАБОНҲОИ ТОЧИКӢ ВА АНГЛИСӢ	
3.1. Муродифшавии истилоҳоти сайӢӢхӢи	106
3.2. СермаӢношавии истилоҳоти сайӢӢхӢи	120
3.3. Ҳамгуншавии истилоҳоти сайӢӢхӢи	126
3.4. Мутақодшавии истилоҳоти сайӢӢхӢи	130
3.5. Мавқеи истилоҳоти сайӢӢхӢи иқтибосӣ дар таркиби луғавии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ	133
ХУЛОСА	147
ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ НАТИҶАҲОИ АМАЛИИ ТАҲҚИҚ	150
ФЕҲРИСТИ АДАБИӢТ	151
ИНТИШОРОТИ МУАЛЛИФ АЗ РӢӢИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ	170
ЗАМИМАҲО	172

ФЕҲРИСТИ ИХТИСОРАҶО ВА АЛОМАТҲОИ ШАРТӢ

N. – noun

Adj. – adjective

Prep. – preposition

Conj. – conjunction

Adj. - adjectiv

V – verb

Suff – suffix

N+V+Suff - noun+verb+suffix

V + P - verb + preposition

A + N - adjective +noun

N+N - noun +noun

N+ Adj - noun+adjective

N+ N+Adj - noun+noun+adjective

N+prep+N- noun+preposition+noun

N+ Adj + Adj - noun+adjective+adjective

N+prep +N - noun+preposition+noun

Adj+Prep +N - adjective + preposition + noun

N+ Adj +prep+N - noun +adjective + preposition + noun + adjective

Adj +N - adjective + noun

N + N + N - noun +noun + noun

МУҚАДДИМА

Диссертатсия ба таҳлилу баррасии хусусиятҳои лингвистии вожаву истилоҳоти сайёҳӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ва дарёфти заминаҳои ташаккул ва тақомули ин анвои истилоҳот бар мабной сарчашмаҳои луғатнигорӣ бахшида шудааст.

Мубрамии мавзӯи таҳқиқ. Истилоҳоти ҳар як соҳа таърихи дуру дарозро соҳиб буда, дар раванди ташаккул ва тақомули худ ба таҳаввули мухталифе рӯ ба рӯ гардидааст. Ин ҳам бошад аз равобити фарҳангиву иқтисодӣ ва сиёсиву ҳарбӣ доштани мардуми форсу тоҷик бо дигар халқҳо, аз ҷумла англисҳо, олмониҳо, фаронсавиҳо ва сойири кишварҳои ғарб маншаъ мегирад, ки он ба ғановат гаридани таркиби луғавии забон бетаъсир намондааст.

Омили дигари ҷой доштани луғоту истилоҳоти бегона дар таркиби луғавии забони тоҷикӣ ин тарҷумаи асарҳои мутаффақирони маъруфи адабиёти антиқаи мо амсоли Рӯдакиву Фирдавсӣ, Абулӣ ибни Синову Носири Хусрав, Ҷомиву Мушфиқӣ ва Аҳмади Дониш ба шумор меравад, ки дар натиҷаи он як зумра истилоҳоти соҳаҳои гуногун ба забони мо ворид гардида, дар ҳоли ҳозир дар радифи вожаву истилоҳоти дохили забон ба мутахассисони соҳа хизмат менамоянд.

Дар замони ҷаҳонишавӣ ва сайёҳии байналмилалӣ дарку фаҳмиши истилоҳоти сайёҳии яке аз масъалаҳои умдаи забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ ба шумор меравад. Дарки ин анвои истилоҳот сифати хизматрасониро ба сайёҳон беҳтар намуда, рушду тақомули инфрасохтори сайёҳӣ ва иртиботи байналмилалиро таҳким мебахшад. Дар ҷаҳони муосир, ки забони англисӣ ҳамчун забони муоширати байналмилалӣ, бавижа дар доираи касб қорбурд мегардад, истеъмоли дурусти истилоҳоти сайёҳӣ забони англисӣ дар забони тоҷикӣ аҳамияти хоса касб мекунад. Ин барои мутобиқшавии сайёҳии маҳаллӣ ба меъёрҳои ҷаҳонӣ ва баланд бардоштани рақобатпазирии он дар бозори байналмилалӣ мусоидат мекунад.

Таҳқиқ ва таҳлилу баррасии вижагиҳои лингвистии вожаву истилоҳоти соҳаҳои гуногун метавонад ба проблемаҳои норавшани истеъмоли калимаҳо то андозае мусоидат намояд, зеро ба ҳам омадани тамаддунҳо, раванди ҷаҳонишавӣ ва рӯ овардани аҳли илм ба эҷоди истилоҳоти нав бешак аз он гувоҳӣ медиҳад. Луғоту истилоҳоти ин ё он соҳа умри тулонӣ надошта, бо гузашти солҳову қарнҳо метавонанд аз байн раванд ва ҷойи онҳоро воҳидҳои нав соҳиб гарданд, ки ин падидаҳо ҳар як забон дар раванди мавҷудияти худ паси сар кардааст.

Истилоҳ ва истилоҳсозӣ дар баробари вожаву воҷасозӣ ҷойгоҳи густурдаеро дар таркиби луғавии ҳар як забон соҳиб буда, фарогири як зумра хусусиятҳои умумӣ ва фарқкунанда аст.

Калима ва истилоҳоти соҳаи сайёҳӣ як ҷузъи ҷудоғонаи таъриху фарҳанги ҳар як халқу миллат ба шумор рафта, ифодагари давраҳои гуногуни инкишофи ҳар як забон маҳсуб меёбад. Истилоҳоти сайёҳӣ дар қатори вожаҳои умумиистеъмол як ҷузъи таркиби луғавии забонро ташкил медиҳад. Илова бар ин, калимасозиву истилоҳсозӣ ҳамвора бо иқтибосшавӣ яке аз роҳҳои бой шудани таркибии луғавии ҳар як забон ба шумор меравад мебошад. Аз қонунҷӯи қонуниятҳои умумии рушди забон маълум мегардад, ки дар заминаи инкишофи ҷанбаҳои мухталифи фаъолияти инсон дар соҳаҳои амсоли илму техника, санъату адабиёт, иқтисодиёт, захираи луғавии забон аз вожаву истилоҳоти нав ғанӣ мегардад.

Яке аз масъалаҳои умдаву мубраме, ки имрӯз суҳаншиносон ва истилоҳшиносонро ба он рӯ овардаанд – ин таҳқиқу таҳлили хусусиятҳои лингвистии ин ё анвои вожаву истилоҳоти соҳаҳои мухталиф маҳсуб меёбад, зеро дар шароити кунунӣ мутахассисони ҳар як соҳаи илму техника ба қорбурди шакли дуруст вожаву истилоҳот ниёз доранд. Аз ин хотир, дар солҳои охир таҳқиқоти сершуморе дар кишвари мо роҷеъ ба омӯзишу қиёс ва муқобалаи истилоҳоти соҳаҳои мухталиф анҷом ёфтанд.

Яке аз бахшҳои муҳиму мубрами ҷомеаи мутамаддин ин сайёҳӣ ба шумор рафта, таҳқиқу баррасии он кори мутахассисони соҳаро осону қулай

мегардонад. Ин аст, ки истилоҳоти сайёҳӣ як ҷузъи фаъолияти рӯзмарраи мардуми кишвар маҳсуб ёфта, қариб ҳар рӯз бо истилоҳоти ин бахши муҳимми ҷомеа метавон рӯ ба рӯ шуд ва дар кадом шакл истеъмол намудану дуруст дарк кардани маънои истилоҳии луғоти соҳаи ҷавоб зарурати таҳқиқи рисолаҳо ба миён овард.

Истилоҳоти мансуби соҳаи сайёҳӣ як қабати муайяни таркиби луғавии ҳар як забон ба шумор рафта, ба сифати вожагони соҳавӣ дар ҷомеа истеъмол мегардад, ки бо баъзе вижагиҳои корбурдии худ аз дигар луғоти забон тавофут дорад.

Ҳамин тавр, омӯзиш ва таҳлили хусусиятҳои лингвистии истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикиву англисӣ яке аз масъалаҳои умдаву мубрами забоншиносии муқоисавӣ ба шумор меравад, зеро равобити фарҳангиву иқтисодии ҷумҳурии мо бо кишварҳои англисзабон рӯз то рӯз афзун гардида, зарурат ба пажӯҳиши ин анвои истилоҳот ба миён омад.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯ. Масъалаи таҳқиқ, омӯзиш ва баррасии илмии истилоҳот яке аз мавзӯҳои меҳварист, ки аз нимаи аввали садаи ХХ шуруъ гардида, то ба имрӯз дар таваҷҷуҳи забоншиносон ва истилоҳшиносони тоҷику рус ва англис қарор дорад. Аз таҳқиқи осори илмии то ин замон расида маълум гардид, ки аввалин пажӯҳиши истилоҳоти соҳаҳои ҷудогона ба қалами забоншиноси маъруфи рус Д.С. Лотте марбут аст. Мавсуф назару андешаҳои худро роҷеъ ба дарачаи истеъмоли истилоҳоти физикӣ, кимия, механика, электротехника ва теплотехникаи забони русӣ ва ҷойгоҳи истилоҳоти иқтибосӣ дар таркиби луғавии забони хеш баён намудааст. Ҳамин аст, ки таҳқиқи анҷомдодаи Д.С. Лотте ба рушди минбаъдаи илми истилоҳшиносӣ замина гузошт [Лотте, 1961: 56].

Маврид ба таъкид аст, ки дар қатори Д.С. Лотте ба коркарди шохисҳои тавсифи вожаву истилоҳоти соҳаҳои мухталиф таҳқиқоти анҷомдодаи дигар забоншиносон, амсоли Г. О. Винокур [1939], А. А. Реформатский [1996; 1959], В. П. Даниленко [2002 1977], Б. Н. Головин [1987], Т. Л. [Канделаки 1970 с.13], А. С. Герд [1981; 1981; 1991], [В. М. Лейчик 1989; 1998; 1991; 2006], В. Н.

Немченко [1984], [Р. Ю. Кобрин 1987], З. И. Комарова [1990; 1991, 2008], В. Н. Прохорова [1996], А. В. Суперанская [1989], Н.В. Подольская [1989], [Н.В. Васильева 1995], В.Д. Табанакова [1999], Н. Шаропов [1978], С. Назарзода [2004], [М. Султон 1999; 2008], Т. К. Чураев [2010], С. Қоматов [2006; 2015], Ш. Каримов [2014; 2021] бағоят калон аст.

Як нуктаро бояд тазаккур дод, ки дар забони тоҷикӣ як зумра таҳқиқоте мавҷуданд, ки ба пажухиши истилоҳот бахшида шудаанд. Масъалаҳои амалӣ ва назарии истилоҳоти забони тоҷикӣ бешак дар мақолот ва рисолаҳои таълифнамудаи забоншиносони тоҷик: М. Қосимова [1983], Д. Саймиддинов [2003], С. Сулаймонов [1997], Т. Бердиева [1978], Н. Шаропов [1978], Д. Хочаев [1998; 2004; 2006; 2013], С. Назарзода [1991; 2004], М. Султон [1999; 2008], А. Юсупов [2003], Т. К. Чураев [2010], С. Қоматов [2006; 2015], Ш. Ҳайтова [2013] Ш. Каримов [2014; 2021] П. Нуров [2018], Ҳ. Турахасанов [2000; 2022] ва дигарон дарч ёфтаанд.

Роҷеъ ба пажухиши низоми истилоҳот дар забони англисӣ таълифоти мондагори англисшиносони рус: К. Я. Авербух [2006], О. С. Ахмановой [2005]; англис: С.Л. Cabre [1999], Р. Косурека [1968], F.W. Riggs [1979], G. Rondeau [1980] ва дигаронро метавон мисол овард.

Дар таҳқиқоти забоншинос М. Н. Қосимова [1982; 2006; 2008], алалхусус дар дастури таълимии эшон [2007] шарҳи кӯтоҳи истилоҳоти қадимаи забони форсӣ-тоҷикии асрҳои миёна дарч ёфтаанд.

Дар асарҳои забоншинос Д. Саймиддинов [2001; 2003] бошад сохтори дастурии забони форсии бостон ва миёна таҳқиқ гардида, дар онҳо баъзе аз вижагиҳои истеъмоли истилоҳоти соҳаҳои гуногун: кайҳоншиносӣ, диниву фалсафӣ, оташу оташгоҳ, бунёди офириниш, идорӣ, иқтисод ва омури дорой, ҳазонадор, ҳуқуқӣ, низомӣ баён ёфтаанд.

Забоншинос Д. Хочаев [1998; 2004; 2006; 2013] дар як зумра асарҳои худ, ки ба таҳқиқи забоншиносии тоҷик дар асрҳои миёна бахшида шудаанд, роҷеъ ба низомоварӣ ва яксонсозӣ ё худ унификатсияи истилоҳоти забони тоҷикӣ андешаронӣ намудааст.

Ҳаминро бояд қайд намуд, ки истилоҳшинос М. Султон [1998; 2001; 2008; 2011; 2014; 2017] дар асарҳои хеш, ки моро бо ташаккул ва таҳаввули истилоҳоти илмии асрҳои IX-XI ошно месозад, роҷеъ ба ҷойгоҳи истилоҳот забони тоҷикӣ ва шарҳу тавзеҳи истилоҳоти бахшҳои гуногун: нучум, ҳандаса, ҳисоб, наботот, тиб, дорушиносӣ, қолбадшиносӣ, ташреҳ таҳқиқи пурсамар анҷом додааст. Андешаҳои эшонро метавон дар илми истилоҳшиносӣ истилоҳгузинӣ андешаҳои пешрафтаву пешқадам номид.

Таъкид намудан ҷоиз аст, ки таҳлилу баррасии истилоҳоти сайёҳӣ аз нигоҳи муқоиса дар заминаи забонҳои тоҷикӣ, русӣ, англисӣ ва олмонӣ дар шакли рисолаву монография ва мақолаҳои ҷудогона таълиф гардиданд. Аз байни онҳо метавон диссертатсияҳои Л.В. Виноградова «Истилоҳоти сайёҳии забонҳои англисӣ ва русӣ аз лиҳози ҳолати таърихӣ ва муносири онҳо (Терминология туризма английского и русского языков в синхронном и диахронном аспектах)» [Л. В. Виноградова; 2011:144]; [О. В. Даниленко; 1977:226] «Ташаккул ва тақомули истилоҳоти сайёҳии ва сабаҳои берунизабонии онҳо (Становление и развитие английской туристской терминологии и их экстралингвистической обусловленности)» [О.В.Даниленко; 2011:52]; А. К. Мохаммад «(Истилоҳоти сайёҳии байналмилалӣ дар забони муносири рус (Терминология международного туризма в современном русском языке)» [А.Мохаммад; 2013, с.148]; М. А. Кузина «Хусусиятҳои луғавию маъноии интишори вомвожаҳои сайёҳӣ дар забони муносири олмонӣ: дар асоси маводи матнҳои сайёҳӣ (Особенности лексико-семантической ассимиляции английских заимствований в современном немецком языке: на материале текстов по туризму)» [М.А.Кузина; 2006:144]; О.А. Кузина «Майдони маъноӣ ва ассотсиативии сайёҳӣ ҳамчун бозтоби қисмҳои шуури забонӣ ва манзараи олами русҳо, олмониҳо ва америкоиҳо (Семантические и ассоциативные поля туризма как отражение фрагментов языкового сознания и картин мира русских, немцев и американцев)» [О.А. Кузина; 2006:326], Н. А. Тюленева «Стратегияҳои лингвокогнативӣ барои ҷойгиркунии пешбурди хидматҳои сайёҳӣ дар таблиғи русӣ ва англо-америкой

(Лингвокогнитивные стратегии позиционирования продвижения туристических услуг в российской и англо-американской рекламе)» [Н.А. Тюленева; 2008:62], Э.Т. Белан (Имамутдинова) «Хусусиятҳои ташаккули низоми нави истилоҳот: дар асоси маводи истилоҳоти англисӣ ва русии сайёҳии байналмилалӣ (Особенности формирования новых терминосистем: на материале английской и русской терминологий международного туризма)» [Э.Т. Белан; 2009:74] ва дигаронро ном бурд.

Л.В. Виноградова дар рисолаи хеш омӯзишу пажӯҳиши амиқи истилоҳоти сайёҳии забонҳои англисӣ ва русӣ анҷом дода, вижагиҳои муҳими типологии забонҳои фавқуззирро муайян кардааст. Илова бар ин, муаллиф бар маъноии усули диахронии таҳлили луғоту истилоҳоти соҳаи сайёҳӣ раванди ташаккули низоми истилоҳоти сайёҳиро ҳаматарафа тавсиф карда, давраҳои рушди онро нишон додааст. Ҳамзамон, дар пажӯҳиши худ муаллиф хусусиятҳои сохторӣ ва маъноии истилоҳоти сайёҳии забонҳои англисӣ ва русиро таҳлилу баррасии амиқи илмӣ кардааст.

О. В. Даниленко дар диссертатсияи хеш омӯзиш, таҳқиқ, тавсифи ташаккул, инкишоф ва корбурди истилоҳоти сайёҳии англисиро дар робита бо соҳаҳои ҳамҷавор барои муайян кардани хусусияти равандҳои забонӣ ва шартии экстралингвистии онҳо мавриди таҳлилу баррасӣ қарор додааст [2002 с. 48].

А. А. К. Муҳаммад дар рисолаи худ таснифоти маъноӣ, хусусиятҳои сохториву дастурӣ, типологӣ ва вомвожаҳои истилоҳоти саайёҳии байналмилалии забони русиро таҳлилу баррасӣ намудааст.

Дар диссертатсияи М. А. Кузин хусусиятҳои корбурдӣ, луғавӣ-маъноӣ, таҷноушавӣ ё монандшавии вомвожаҳои сайёҳӣ, ки ҳамчун раванди серҷабҳа дар зери таъсири забони қарздиҳанда ва қарзгиранда ба амал меояд, мавриди пажӯҳиши амиқи илмӣ қарор гирифтааст.

О. А. Кузина дар таҳқиқоти худ вижагиҳои қавмию миллии ташаккули ҷанбаҳои забонии шуури намояндагони қавмҳои мухталиф (русҳо, олмонҳо ва амрикоӣҳо)-ро дар соҳаи сайёҳӣ муайян карда, ҷӣ гуна таркиби истилоҳот ва

маъниҳои махсуси воҳидҳои луғавӣ дар забонҳои милли аз лиҳози сохтору маънӣ дар шуури рузмарраи соҳибони забон тафовут доранд, нишон додаст.

Дар диссертатсияи Н.А. Тюленева таҳлили ҳамаҷонибаи стратегияҳои ҷойгиркунӣ ва пешбурди хизматрасониҳои сайёҳӣ дар дискурси туристии англисӣ ва русӣ сурат гирифтааст. Ҳамзамон, таҳлили муқоисавии стратегияҳои ҷойгиркунӣ ва пешбурди хизматрасониҳои сайёҳӣ дар тичорати сайёҳии англисӣ ва русӣ роҳандозӣ гардидааст.

Таърихи ташаккул ва тақомули луғоту истилоҳоти туризми байналмилалӣ забонҳои англисӣ ва русӣ, вижаҳои сохториву маъноӣ ва типологияи онҳо дар рисолаи Э.Т. Белан мавриди таҳлилу баррасии амиқи илмӣ қарор гирифтааст. Пажӯҳиши мазкурро метавон нахуст таҷрибаи барӯйхатгирии воҳидҳои махсуси луғавӣ ё истилоҳоти соҳаи «туризми байналмилалӣ» дар забонҳои англисӣ ва русӣ ҳисобид.

Қобили зикр аст, ки роҷеъ ба таҳқиқи истилоҳоти сайёҳӣ аз нигоҳи муқоиса дар мисоли забонҳои англисӣ ва русӣ то ба имрӯз танҳо як рисола таълиф гардида, ба қалами [Ф.М. Маҳмадалиев 2022:160] мансуб аст. Мавсуф дар рисолаи худ хусусиятҳои грамматикиву маъноӣ ин анвои истилоҳотро таҳқиқ намудааст.

Ҳамин тавр, гарчанде ки истилоҳоти соҳаи мазкур таҳқиқ шуда бошад ҳам, баъзе хусусиятҳои лингвистии ин анвои истилоҳот, яъне дар пояи роҳи усулҳои калимасозиву истилоҳсозӣ таҳқиқу баррасӣ гардидани он саривақтӣ ба шумор меравад.

Робитаи таҳқиқ бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ. Масъалаҳои таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ робитаи зич дорад. Мавзӯи таҳқиқоти мазкур дар доираи яке аз самтҳои корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи забоншиносӣ ва типологияи муқоисавии Донишгоҳи давлатии омӯзгорӣи Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни анҷом ёфтааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚ

Мақсади таҳқиқ. Ҳадафи асосии пажӯҳиши илмиро омӯзиш, таҳлил ва муқоисаи хусусиятҳои лингвистии истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ташкил медиҳад.

Вазифаҳои таҳқиқ. Барои амалӣ гардидани ҳадафи таҳқиқ вазифаҳои зерин ба назар гирифта шудаанд:

- ҷамъоварӣ ва таснифи маъноии истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ;

- муайян намудани сарчашмаҳои ташаккули истилоҳоти сайёҳии забонҳои ғавқуззикр;

- ба низоми муайян даровардани истилоҳоти сайёҳии забонҳои таҳқиқшаванда;

- муайян намудани ҷанбаҳои сохторӣ, луғавӣ ва маъноии истилоҳоти сайёҳии забонҳои услуб мавриди муқоиса;

- таъйин намудани роҳҳои муайян дар раванди иқтибос ва тарҷумаи истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ;

- муайян намудани воситаҳои байнисоҳавии ифодаи истилоҳоти сайёҳӣ дар ҳарду забон;

- таҳлил ва таҳқиқи муфассали намунаҳои луғату истилоҳоти мансуби сайёҳӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бо мақсади мушаххас намудани манобеъ ва сарчашмаҳои омӯзиш ва баррасии истилоҳот;

- тайин ва муайян намудани истилоҳоти мансуби сайёҳӣ, ки бо воситаи тарҷумаи таҳтуллафзӣ аз забонҳои мухталиф иқтибос шудаанд;

- муайян ва таъйин кардани нақши истилоҳоти иқтибосӣ дар рушди таркиби луғавии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ.

Объекти таҳқиқ, пеш аз ҳама, дарёфти вижагиҳои сохторӣ, луғавӣ ва маъноии истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ба шумор меравад. Ҷанбаи муқоисавии истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ва ошкор

намудани хусусиятҳои умумиву фарқкунандаи ин навъи истилоҳот ба сифати объекти ҷудогонаи таҳқиқ бори нахуст ба амал меояд.

Предмет (мавзӯ)-и таҳқиқ. Масоили асосии пажӯҳиш баррасии вижагиҳои сохторӣ, луғавӣ ва маъноии истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ба шумор меравад.

Асосҳои назарии таҳқиқ. Барои муқаммал гардидани асосҳои назариявии таҳқиқ аз осори илмӣ ва пажӯҳишҳои забоншиносони рус: Л.В. Виноградова, С. Д. Лотте, О.С. Ахманова, В.П. Даниленко; тоҷик: М. Шукуров, Ш. Рустамов, М. Н. Қосимома, Д. Саймуддинов, С. Сулаймонов, Д. Хоҷаев, О. Қосимов, С. Назарзода, М. Султон, С. Хоркашев, Ҳ. Саидов, С. Ҷоматов, А. Байзоев, Ш. Ҳайтова, С. Собирова, Д. Ҳайдарова, Ф. Баротов, Ш. Каримов, М. Ҷӯраева, Х. Ҷӯраев, Б. Ҷурақулов, М. Ғаниева ва дигарон ҳамчун асоси методологӣ истифода шудааст.

Асосҳои методологӣ таҳқиқ аз усулҳои мухталиф, ки барои ҳаматарафа таҳқиқ намудани истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ муҳиманд, иборат аст.

Усулҳои асосӣ таҳлил ва муқоиса буда, барои муайян намудани шабоҳат ва тафовути истилоҳоти сайёҳии ҳар ду забон мусоидат мекунад. Корбурди усули таҳлил барои муфассал омӯختани ҳар як мафҳум, муайян кардани ташаккул ва инкишофи он, усули муқоиса барои муайян кардани тамоюлҳои умумӣ ва хусусиятҳои хоси истилоҳоти ҳар ду забон кӯмак мекунад.

Усули мушоҳида дар гирдоварии маълумот ва омӯзиши истифодаи воқеии истилоҳот дар матнҳои мухталиф, аз қабилӣ вебсайтҳои сайёҳӣ, маводи таблиғотӣ ва адабиёти касбӣ нақши муҳим дорад. Усули тавзеҳӣ барои тафсир ва равшан кардани маъно ва истифодаи истилоҳот кӯмак мекунад, ки барои дарки вазифаҳои онҳо дар муоширати касбӣ муҳим аст.

Усули тасниф барои ба низом даровардани истилоҳот корбурд гардида, барои таркиббандии мавод ва ҷудо кардани категорияҳо ва зеркатегорияҳои асосии истилоҳоти сайёҳӣ имкон медиҳад. Ин усул ба таҳлили минбаъда ва тадқиқоти муқоисавӣ мусоидат мекунад.

Таҳлили омории истилоҳот имкон медиҳад, ки басомад ва интишори ин ё он истилоҳот арзёбӣ гардида, тамоюл ва шаклҳои истифодаи онҳо муайян шаванд. Ин усул алалхусус барои дарки тамоюлҳои ҷорӣ рушди пӯёии истилоҳоти сайёҳӣ муҳим аст..

Барои дарки пурраи таҳаввулоти истилоҳот дар соҳаи сайёҳӣ усулҳои таҳқиқоти таърихӣ (диахронӣ) ва муосир (синхронӣ) истифода шуданд. Усули таърихӣ ба мо имкон медиҳад, ки тағиротро дар истилоҳот бо мурури замон пайгирӣ кунем, фаҳмем, ки чӣ гуна ва чаро иқтибосшавӣ ва таҳвили истилоҳот рух додааст. Усули муосир имкон медиҳад, ки вазъи кунунӣ таҳлил гардида, тамоюлҳои ҷорӣ дар таҳия ва истифодаи истилоҳот муайян карда шавад.

Ҳамин тариқ, равиши маҷмӯӣ, аз ҷумла усулҳои таҳлил, муқоиса, мушоҳида, тавзеҳот, тасниф ва таҳлили оморӣ, инчунин истифодаи усулҳои диахронӣ ва синхронӣ, омӯзиши ҳамаҷониба ва амиқи хусусиятҳои лингвистии истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисиро таъмин менамояд.

Сарчашмаҳои таҳқиқ. Ба сифати сарчашмаҳои таҳқиқ фарҳангҳои соҳавӣ, инчунин дастуру асарҳои ба ин мавзӯ бахшидашуда интиҳоб шудааст.

Навгонии илмӣ таҳқиқ. Навгонии илмӣ кори диссертатсионӣ, пеш аз ҳама, аз он иборат аст, ки бори аввал дар забоншиносии муқоисавӣ-типологӣ хусусиятҳои лингвистии истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бар асоси маводи фарҳангҳои соҳавӣ, осори таърихӣ, илмӣ, санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ ва расонаҳои ахбори омма мавриди омӯзиш, таҳлил ва муқоиса қарор дода шудааст. Истилоҳоти мансуби сайёҳӣ дар таркиби луғавии забонҳои тоҷикиву англисӣ ҷойгоҳи хосаеро касб намуда, вижагиҳои сохториву семантикии онҳо бори нахуст таҳқиқ мегарданд. Иқтибосшавии истилоҳоти сайёҳӣ аз забонҳои мухталиф дар фаслҳои ҷудоғонаи диссертатсия низ бозтоб шудаанд. Ба хусусиятҳои луғавиву маъноии истилоҳоти сайёҳӣ тавачҷуҳ гардида, бозтоби падидаҳои забонӣ, амсоли сермаъноиву ҳамгуншавӣ ва муродифшавиву мутазодгардии онҳо таъйину муайян гардидаанд. Дар баробари ин, таҳлили решашиносии бархе аз истилоҳоти сермаҳсули мансуби сайёҳӣ анҷом дода шудааст.

Нуктаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Аз таҳлилу баррасии вожаву истилоҳоти сайёҳии гирдоваришудаи забонҳои тоҷикиву англисӣ маълум гардид, ки ин анвои воҳидҳои луғавӣ бар мабнои сарчашмаҳои фарҳангшиносӣ ва осори илмиву бадеии ба мавзӯи таҳқиқи иртиботшуда дар як қолаби мушаххас ҷамъоварӣ шуда, хусусиятҳои лингвистии онҳо муайян гардидааст.

2. Дар раванди пажӯҳиш маълум гардид, ки луғоту истилоҳоти сайёҳии забонҳои муқоисашаванда баҳри рушди шавқу таваҷҷуҳи инсон, ки аз даврони қадим мерос монадааст, робитаи зич дошта, бо дигаргуншавии ҳаёти маишӣ инсон ин пеша рушд намуда истодаст, ки ин омил сабаби иқтибосшавии истилоҳоти нав ба таркиби луғавии забонҳои муқоисашаванда мегардад.

3. Дар раванди таҳқиқу баррасии маводи ҷамъоварда маълум гардид, ки вомвожаҳои арабиву русӣ, лотиниву юнонӣ, фаронсавиву олмонӣ ва дигар забонҳо дар ташаккул ва тақомули вожаву истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикиву англисӣ нақши қалон дошта, заминаи мусоидеро барои эҷоду тавлиди истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ фароҳам овардаанд.

4. Аз лиҳози таркиби сарфӣ шумораи зиёди луғоту истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисиро истилоҳ-ибораҳо ташкил медиҳанд, ки тавассути алоқаҳои изофӣ (дар забони тоҷикӣ) ва тобеъ (дар забони англисӣ) сохта шудаанд ва вижагиҳои истилоҳии онҳо маҳз дар таркиби ибора маълум мегардад.

5. Аз таҳлилу муқоисаи луғоту истилоҳоти сайёҳии забонҳои муқоисашаванда маълум гардид, ки миқдори зиёди истилоҳоти забонҳои зикршуда дар пояи роҳу усулҳои мухталифи истилоҳсозӣ сохта шуда, дар байни онҳо усули истилоҳшиносии наҳвӣ ҷойгоҳи хоссеро ишғол менамояд.

Аҳаммияти назарӣ ва амалии таҳқиқ. Таҳқиқ ва муқоисаи истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ метавонад ба муайян намудани тавофут, шабоҳат ва мувофиқати роҳҳои созмони истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ дар раванди муқоиса баҳри дарёфти вижагиҳои типологии забонӣ мусоидат намояд.

Аҳаммияти амалии таҳқиқ дар он зоҳид меградад, ки маводи таҳқиқи мазкур метавонад дар раванди пажӯҳиши типологӣ ва муқоисавии забонҳои хеш ва бегона, таълифу тадвини луғоту истилоҳоти забонҳои муқоисашаванда ва дастурҳои таълимӣ барои мактабҳои олии ва ҳамчунин, ҳангоми гузаронидани курсҳои назариявӣ аз фанҳои «Муқаддимаи забоншиносӣ», «Луғатшиносӣ» «Забоншиносии умумӣ» ва «Типологияи муқоисавии забонҳои тоҷикиву англисӣ», «Назария ва амалияи тарҷума» истифода шаванд.

Мутобиқати мавзӯи диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсия дар мавзӯи «Хусусиятҳои лингвистии истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯи шиносномаи ихтисоси илмии 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ комилан мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии доктарабони дараҷаи илмӣ дар таҳқиқ. Саҳми муҳаққиқро дар раванди пажӯҳиш қорҳои зерини анҷомдодаи муаллифи диссертатсия дар бар мегирад:

а) таҳлили шарҳи назариявии адабиёти илмӣ мансуб ба истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ;

б) ҷамъоварӣ ва банизомдарории мавод аз сарчашмаҳои мушаххас, яъне аз фарҳангҳои асарҳои тоҷикӣ ва гунаи англисии он;

в) таснифи мавзӯии истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ;

г) дарёфти вижагиҳои умумиву фарқкунанда ҳангоми таҳлили истилоҳоти соҳаи сайёҳӣ;

ғ) хулосаву пешниҳодҳои мушаххас, ки аз натиҷаи таҳқиқ ба даст омаданд.

Тасвиби амалии натиҷаҳои таҳқиқ. Диссертатсия дар ҷаласаи кафедраи забоншиносӣ ва типологияи муқоисавии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни (суратҷаласаи №8, аз 15.03.2024) муҳокима шуда, ба ҳимоя тавсия шудааст.

Наشري таълифоти илмӣ дар мавзӯи диссертатсия. Аз рӯи мавзӯи диссертатсия 10 мақола нашр гардидааст, ки 4-тои он дар маҷаллаҳои тақризишавандаи шомили феҳристи Комиссияи олии аттестатсионии назди

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷоп расидаанд ва рӯйхати онҳо дар охири рисола ва автореферат оварда шудааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса ва феҳристи адабиёти истифодашуда иборат буда, 179 саҳифаи ҷопи компютери ро дар бар гирифтааст.

БОБИ I.

МАСЪАЛАҲОИ НАЗАРИЯВИИ ОМУӢЗИШИ ИСТИЛОҲОТИ САӢӢХӢ ДАР ЗАБОНҲОИ ТОҶИКӢ ВА АНГЛИСӢ

1.1. Шарҳи мафҳуми истилоҳ дар сарчашмаҳои забоншиносӣ

Дар боби мазкур мо диду назари худро оид ба мафҳумҳои «истилоҳи», сайӢӢхӢ, сарчамшмаҳои ташаккули истилоҳоти сайӢӢхӢ ва таснифи мавзӯӣ ё тематикӣ истилоҳоти сайӢӢхӢ баён мекунем.

Проблемаҳои омуӢзишу таҳқиқи калима ва истилоҳ ва ҳамзамон тафовути онҳо дар забоншиносӣ яке аз вазифаҳои муҳиму умда ба шумор рафта, суҳаншинсону истилоҳшиносони ватаниву хориҷӣ то ба имрӯз роҷеъ ба шарҳу тавзеҳи ин мафҳумҳо ба як андешаи мушаххас наомадаанд. Агар ба этимология ё баромади мафҳуми *истилоҳ* рӯ орем, олимону забоншиносон пайдоиши онро ба охири садаи XIX ва ибтидои садаи XX мансуб медонанд.

Олимону забоншиносоне, ки ба таҳқиқи илмӣ машғул буданд, ба хусусиятҳои корбурди истилоҳ он қадар тавачҷуҳ намедоданд, зеро истеъмоли он аз тарафи ғайримутахассисон маҳдуд гардида буд. Бахшида ба омуӢзиши истилоҳоти ин ё он соҳа то оғози садаи XX умуман таҳқиқоти илмие ба назар намерасад.

Аввалин андешаҳои назариявии забоншиносон роҷеъ ба истилоҳот дар забоншиносӣ танҳо дар аввалҳои садаи XX ба вуҷуд омад, ки [Брокгауза Ф.А.] истилоҳро ин тавр шарҳу тавзеҳ медоданд: «1).Истилоҳот дар таркиби луғавии забон ба калимаҳои умуми халқӣ ва ё луғати касбӣ муқобил меистад; 2).Истилоҳот ба формулаҳои риёзӣ ва кимияӣ шабоҳат дорад; 3). Истилоҳот ба жаргонизмҳо алоқаманданд; 4) Истилоҳот ҳамчун нишонаҳои нейтралӣ иероглифҳо маҳсуб меёбанд; 5) Истилоҳот ба мафҳум шабоҳат дорад ва мансуби он аст» [Ф.А.Брокгауза;1953, 200, 1953,196].

Лозим ба ёдоварист, ки имрӯзҳо олимон, забоншиносон ва истилоҳшиносон, асосан ба масъалаҳои омуӢзишу пажӯҳиши воҳидҳои истилоҳӣ

ва низоми истилоҳот, маҷмуи истилоҳоти ин ё он соҳаи илму техника, инчунин ба пажухиши вожаву истилоҳоти умумӣ ё истилоҳоти соҳаи алоҳида рӯ овардаанд, ки инро метавон амали хуб номид, зеро ҷомеаи муосир ба баррасии амиқи илмии истилоҳот ниёзи беш дорад. Аз ин хотир, таҳлил ва хусусиятҳои қорбурди истилоҳот дар забоншиносӣ таваҷҷӯҳи олимони зиёдеро ба худ ҷалб карда, объекти таҳқиқот гардидааст.

Дар нимаи садаи ХХ истилоҳшиносону забоншиносон на танҳо ба таҳқиқи истилоҳоти соҳаҳои алоҳида, балки ба масъалаи қорқарду эҷоди истилоҳоти нав низ рӯ оварданд. Таваҷҷӯҳу назари забоншиносон ба масъалаи шинохти истилоҳот тасодуфӣ набуда, аз нигоҳи эшон яке аз хусусиятҳои он ин якмаъноии он маҳсуб меёбад. Яке аз проблемаҳои умдаи назарияи вожашиносиву истилоҳшиносӣ ин муқаррар кардани ҳуди мафҳуми вожаву истилоҳ ба шумор меравад.

Дар сарчашмаҳои забоншиносӣ роҷеъ ба ҷойгоҳи истилоҳ ва тавофути он аз вожаи умумиистеъмом диду назари забоншиносон якранг набуда, бархе бар он андешаанд, ки истилоҳ ва вожаи умумиистеъмомӣ дар як радифанд. Забоншиноси рус А. А. Реформатский ба истилоҳ тавъам будани вожаҳои ҳаммаъноро ғайри мақбул дониста, ишора бар он мекунад, ки «истилоҳ вожаи мустақил буда дар истеъмом хусусияти муайяни маъноиву луғавиро ба худ касб мекунад. Истилоҳ бояд дорои хусусиятҳои зерин набошад: дараҷаи муҷарраднокӣ, сермаъноӣ, надоштани тобиши нави маъноӣ» [Реформатский 1996 с.321].

Якмаъноӣ ва мунтазамӣ, ки яке аз талаботҳои асосӣ дар шинохти истилоҳ маҳсуб меёбад, аз ҷониби мактаби истилоҳшиносии С. Д. Лотте муайян карда шудааст. Маҳз пайравони мактаби забоншиносии эшон истилоҳро ҳамчун калимаи махсус, ки аз рӯйи маъно ва сохтори дастурӣ, ки ба вожаи умумиистеъмоли муқобил меистод, арзёбӣ намуданд. «Гурӯҳи дигари забоншиносон андешаи ба сифати калимаи махсус истеъмом гардидани истилоҳро ҷонибдорӣ накарда, бар он ақидаанд, ки истилоҳ – ин як анвои

воҳиди луғавӣ буда, як навъи махсуси он ба шумор намеравад»[С. Д. Лотте 1961 с.78]

Яке аз нишонаҳои асосӣ ва аз дигар воҳидҳои забон бартарият доштани истилоҳ ин низомнок будани он ба шумор меравад. Ин ақида аввалин бор дар таҳқиқоти Д.С.Лотте ба назар мерасад. Мавсуф қайд мекунад, ки «ҳар як истилоҳ дар таркиби луғавии забон дар якҷоягӣ бо дигар истилоҳҳо ҷойгоҳи муайян дошта, дар низоми истилоҳот ба талабот ҷавобгӯ будани он аз ҳуди истилоҳ вобаста аст» [Лотте;1961:14]. Нишонаи низомнокии истилоҳот дар таркиби луғавии забон аз ҷониби як зумра забоншиносону истилоҳшиносон, амсоли А. Реформатский, А. Герд, В. Сорокалетов, А. Суперенская ва дигарон мавриди пажӯҳиши амиқи илмӣ гардидааст.

Ба андешаи В.С. Кулебакин ва А.Я. Климовитский «истилохро ҳамчун калима ва ибора ва воҳиди хоси забон буда, истеъмоли он дар соҳаи мушаххаси илм ва техника мувофиқ аст» [Кулебакин, Климаковский; 1970: 19-20].

Забоншинос В.П. Даниленко ба мафҳуми истилоҳ таърифи зеринро муносиб медонад: «калима ё ибораве, ки дараҷаи қорбурд ва маъноӣ хос буда, ба шарҳу тавзеҳ ниёз дорад» [Даниленко; 1977: 15].

Дар баробари ин, М. Бобоева қайд мекуна, ки «чунин талабот комилан дуруст аст, зеро дар ҳолати набудани тафсир дар таркиби истилоҳ сарҳадҳои истилохро васеъ менамояд. Маводи таҳқиқшуда, талаботи ба истилоҳ зикршударо ба инобат гирифта, дар рафти қор ҳангоми муайян намудани мафҳуми истилоҳ мавриди истифода қарор дода мешавад. Истилоҳ ин калима ё ибора мутобиқ ба мафҳуми мувофиқ дар сохтори дарки соҳаи муайяни фан (дар айниҳол - сайёҳӣ), дар услуб, муносибат бо калимаҳои монанд сохтори махсуси муайяни илмиро ташкил медиҳад» [М.Р.Бобоева, 2020:18].

Вижагиҳои ба истилоҳ мансуббудае, ки зикрашон дар боло рафт, танҳо дар сохтору таркиби истилоҳот ҳамчун ҷузъи он татбиқ мегардад, агар истилоҳ хусусиятҳои тафсиلى маҳрум шуда, ба худ аломати муайянкунандагиро гирад. Раванди муайяншавӣ (табдили истилоҳ ба вожаи умумистеъмомол ва ё баръакс, табдили калимаи маъмулӣ ба истилоҳ) дар бораи ҳамтаъсирии истилоҳот ва

лексикаи ғайриистилоҳӣ) аз он шаҳодат медиҳад. Дар баробари истилоҳшавӣ, ки як роҳи эҷоду тавлиди истилоҳ аст, боз усули аз нав истилоҳшавӣ ё ретерминологизатсия, яъне таҳвили қисман ё мазмунани истилоҳи эҷодшуда аз як соҳа ба соҳаи дигар мавҷуд аст, яъне як истилоҳ метавонад дар як вақт бори чанд маъниро дар соҳаҳои гуногун ифода карда бошад.

Таҳлилу баррасии вижаҳои корбурдии истилоҳот аз назари забоншиносони тоҷик низ дур намондааст. Дар ин росто забоншиноси тоҷик Ҳ. Мачидов дар таълифоти хеш аз ду роҳи воридшавии унсурҳои як забон ҳамчун воситаи зарурӣ ба лексикаи забони дигар ёдовар шуда, роҳи якуми воридшавии калимаву истилоҳот ва баъзан ифодаҳоро аз як забон ба забони дигар бевосита, яъне мустақиман ва роҳи дуюми воридшавии калимаву истилоҳотро ба забон бо ёрии забони сеюм, яъне тавассути роҳи иқтибосгирии бавосита сураат гирифтани онҳо мешуморад [Мачидов; 2007:78].

Чӣ тавре ки маълум гардид, истилоҳ ҳамчун ҷузъи таркибии луғат хусусияти соҳавиро доро мебошад. Соҳаву базшҳои мухталифи иҷтимоиву иқтисодӣ ва илму техника дар корбарӣ, ҳуҷҷатнигорӣ, баррасии масъалаҳо, ифода намудани мазмун ва мундариҷа дар шакли хаттӣ ва шифоҳӣ истилоҳҳои хосро мавриди истифода қарор медиҳанд. Забоншиносон зикр мекунанд, ки дар муайян намудани мафҳуми истилоҳ якчанд аломатҳо ба назар гирифта мешаванд:

- а) «истилоҳ калима ё ибораи махсуси соҳавӣ аст;
- б) Мафҳуми истилоҳӣ дар матн зоҳир мешавад;
- в) Ҳар як соҳа истилоҳоти махсуси худро дорад» [ЛТКРИ;1984:152].

Фарҳангшиносон қайд мекунанд, ки: «истилоҳ – калимаест, ки мафҳуми муайян ва ё алоҳида ва ё дар таркиби ҳукм (фикр) ва ё хулосабарориро дар худ доро мебошад. Истилоҳоти илмӣ – калимаҳое ҳастанд, ки асоси ҳар як соҳаро ташкил намуда, дар соҳаи илми мазкур аҳаммияти махсусро доро мебошанд» [ЭКС; 1979: 120].

Дар сарчашмаҳои фарҳангнигорӣ мафҳуми истилоҳ ба чунин маънӣ омадааст: «Истилоҳ (термин) (лотинии давраи баъдӣ terminus-термин, аз

лотинии terminus – ҳаҷм, андоза, интервал ҳудуд, марз) 1) вожа ва ё вожагоне, ки барои баёни дақиқи мафҳум ва таносуби он бо мафҳумҳои дигар дар ҳудуди соҳаи махсус мансуб гардидаанд» [ЭКС; 1979: 123].

Дар «Луғати энциклопедии советӣ» мафҳуми «истилоҳ» чунин шарҳ ёфтааст: «Истилоҳ (термин) дар асотири илмӣ ба маънии худованди марзҳо фаҳмида мешавад. Истилоҳ (термин) – истилоҳгузинӣ (терминология)» [ЛЭС, 1979 с. 678]. «Истилоҳ (terminus) - дар назди римӣни қадим худованди сарҳадот, ки сангҳо ва нишонҳои сарҳадӣ дар ҳимояи он қарор доранд ва муқаддас ҳисоб мешаванд» [Назарзода, 2003 с. 20-22].

Забоншинос В.В. Виноградова низ ба масъалаи таҳқиқу таъйини мафҳуми истилоҳ низ рӯ оварда, чунин менависад: «Дар сохтану муайян кардани истилоҳ ду ҷиҳат, ду нуқтаи назар аст: сохториву забонӣ ва мафҳумӣ, маъноӣ, ки сабаби рушди низоми мафҳумҳои ин ё он илм; ин ё он соҳа, ё шуғлу пешаанд. Ин ҳарду ҷиҳат ба ҳам алоқаманд буда, илова бар ин вобастагии таърихӣ, анъанаҳои фарҳангиву таърихӣ низ доранд» [Л.В.Виноградова; 1961: 8-14].

Бархе аз фарҳангшиносон ба мафҳуми истилоҳ таърифи зеринро муносиб медонанд: «a word or phrase used as the name of sth, especially one connected with a particular type of language: a technical/ legal/ scientific, etc.term (калима ва ё иборае, ки ба сифати номгуӣи ин ё ашё истеъмол шуда, бо ашёи хоси забони дигар иртибот дорад, ба монанди истилоҳоти техникӣ, ҳуқуқӣ, илмӣ ва ғ.)» [OALDCE, 2010: 1596]. Фарҳангшиносии дигар мафҳуми истилоҳро ин тавр шарҳ медиҳанд: «A word or phrase by which something fixed and definite is expressed , esp. a word having a technical meaning; a limit; a boundary; the time for which anything lasts; a tenure; a time or period fixed in some way; a period during which instruction is regularly given to students in certain universities and colleges; a day on which rent or interest is regularly payable (Калима ё иборае, ки ба воситаи он ашё муайян ва хусусияти он ифода мешавад, алаҳхусус вожае, ки маънои техникӣ дорад; маҳдудият; сарҳад; вақт барои ҳодисае, ки давом мекунад; мавқеъ, мавзеъ; вақт ё марҳилае, ки бо ягон роҳ муайян мешавад; вақте, ки дар давоми он мунтазам супориш ба донишҷӯёни донишгоҳҳо ва омӯзишгоҳҳои

муайян дода мешавад; рӯзе, ки маблағи ичора ё фоиз мунтазам пардохта мешавад)» [NGWID EL, V. II, 1971: 1014].

Ҳарчанд раванди истилоҳсозиву истилоҳгузинӣ дар забонҳои муқоисашаванда кайҳо боз дар маркази таваҷҷуҳи муҳаққиқону забоншиносони ватаниву хориҷӣ қарор дошта бошад ҳам, аммо то ба имрӯз масъалаи таҳлили низомнокиву раванди истилоҳсозӣ дар доираи як забони ҷудоғона ва ё ҷамъи забонҳо то ҳол ҳалли худро наёфтааст ва ниёз ба пажӯҳиши амиқ дорад.

Масъалаи омӯзиш ва таҳқиқи хусусиятҳои лингвистии истилоҳоти сайёҳӣ дар заминаи ду забон, яъне забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ва ё забонҳои дигар аз лиҳози муқоиса, дар забоншиносии тоҷик ба риштаи пажӯҳиш кашида нашудааст ва ниёз ба таҳлилу баррасии густурда қарор дорад.

Гузашта аз ин, зарур мешуморем, ки диду назари худро оид ба масоили ташаккул ва рушди истилоҳоти забони тоҷикӣ баён намоем, зеро бидуни сайри таърихӣ ба ҳолати таҳқиқи истилоҳи ин ё он бахш наметавон роҷеъ ба вазъияти имрӯзаи омӯзиши истилоҳ баҳои мувофиқ дод.

Аввалин падидаҳои пайдоиши истилоҳоти илмии арабӣ, ки муодили онҳо пасон дар забони форсӣ-тоҷикӣ роиҷ гардиданд дар осори олими маъруфи асримиёнагӣ Абуалӣ ибни Сино ба ҷашм расиданд.

Дигар олимони форсу тоҷик, аз қабили Абунастри Форобию Насируддини Тусӣ, Хоҷа Ҳасани Нисориву Аҳмади Дониш дар осори мондагори хеш аз истилоҳоти соҳаҳои гуногун низ истифода намуданд, ки то имрӯз он истилоҳот ба мушкилоти дастандаркорони соҳаҳои мухталифи ҷомеа мусоидат мекунад.

Аввалин назарияи истилоҳшиносӣ дар забоншиносӣ дар аввалҳои асри XX дар рисолаҳои таҳқиқотии олимони ғарб низ ба назар мерасад. Дар таҳқиқоти илмии худ эшон ба тавофути истилоҳро аз морфемаҳои забонӣ ишора карда, роҳу воситаҳои воридшавии истилоҳотро ба таркиби луғавии забон баён намудаанд.

Дар забоншиносии рус аввалин таҳқиқот ба сохтори истилоҳот аз мақолаи академик Д.С. Лотте маншаъ гирифта, то ба созмони ҳамоиши умумииттиҳодии истилоҳотшиносӣ оварда расонд.

Қадамҳои нахустин роҷеъ ба низоми муайн даровардани истилоҳоти соҳавии забони тоҷикӣ ба солҳои аввали пешазчангӣ иртибот дорад. Ин тамоюл ба номи нависандаи маъруф С.Айнӣ сахт марбут аст, зеро эшон дар асарҳои адабиву таърихӣ худ аз истилоҳоти соҳаҳои мухталиф ёдовар шуда, гузаштаи халқи тоҷикро бо калимоту истилоҳи муъҷазу содафаҳм тасвир намудаанд [С. Айнӣ, 2019. с. 18-19.]

Таваҷҷуҳи олимони тоҷик, амсоли Н. Шарофов, М. Рустамов, А. Турсунов ва дигарон ба таҳқиқи истилоҳоти ҷудогонаи ин ё он илм пас аз солҳои шастуми садаи XX боз ҳам раванқу ривож ёфт, ки натиҷаи он таълифоти як зумра асарҳои соҳавӣ ба шумор меравад.

Ҳамин тавр, бо дар назардошти андешаҳои ироа намудаи олимону забоншиносони зикршуда роҷеъ ба мафҳуми истилоҳ метавон ба чунин хулоса омад: истилоҳ ин калима ва ё ибораест, як мафҳуми комилан мушахассро ифода намуда, дар ин ё он соҳаи муайяни илм ва техника истеъмол гардида, ҳамзамон бо дигар воҳидҳои луғавии забон иртиботи наздик дорад.

1.2. Мафҳумҳои меҳварии истилоҳоти сайёҳӣ дар сарчашмаҳои забоншиносӣ

Сайёҳӣ ҳамчун падидаи оммавии иҷтимоӣ кайҳо боз таваҷҷуҳи инсонро ба худ ҷалб намудааст. Роҷеъ ба пайдоиши ин соҳа назару андешаҳои мухталиф ҷой дорад. Гарчанде ки «сайёҳӣ» дар давраҳои гуногун бо ҳаёти ҳамаҷузай инсоният ҳамқадам буд, таърихи ғановати пайдоиши худро дорад. Олимон, файласуфон ва таърихшиносон оғози давраи ташшаққули сайёҳиро ба равобити иқтисодиву фарҳангии кишварҳои Юнони Қадиму Рим нисбат медиҳанд, ки он ҳам ба сафари аҳли табақаҳои мухталифи ҷомеа вобаста буд.

Фикру андешаҳои луғатшиносону истилоҳшиносон перомунӣ мафҳуми сайёҳӣ дар сарчашмаҳои илмӣ яқин нест. Ба андешаи муҳаққиқи фаронсавӣ Б. Жекмо «истилоҳи *сайёҳӣ* аз калимаи франсавии *tour* гирифта шуда, маъноаш *гардишгарӣ, сайр, саёҳат ё ғаштугузор намудан* аст» [Диловаров, 2013 с. 86].

Агар дар фарҳангҳои тоҷикӣ истилоҳи сайёҳӣ «бо маънои *саёҳат, ҷаҳонгардӣ* омада бошад» [ФТЗТ, 2008 с. 167], пас, он дар фарҳанги англисӣ бо маънои «*tour, traveling, trip, voyage, excursion, journey; round the world tour, to travel, to wander, to go on tour, to go on an excursion* (сайру саёҳат, сафар; саёҳат дар саросари ҷаҳон, ба сайру ғашт рафтан, ба экскурсия рафтан)» [АВВҮҮ Lingvo x5] далолат менамояд.

Агар ба асли баромади истилоҳи *сайёҳӣ* рӯ орем, он тоҷикӣ набуда, аз лиҳози сохтор сохта ва аз забони фаронсавӣ ба воситаи забони русӣ дар шакли *туризм* дар ибтидои садаи ХХ ба захираи луғавии забони тоҷикӣ ворид гардидааст. Дар забони тоҷикӣ бошад, истилоҳи *сайёҳӣ* бо гунаҳои *сайр, сайёҳат* дар истеъмол аст.

Лозим ба ёдоварист, ки мафҳумҳои *сайёҳӣ* ва *саёҳат* аз якдигар ҷудонопазир буда, шакли фаъолияти инсонро ифода мекунанд. Дар баробари ин, дар зерӣ мафҳумҳои сайёҳӣ ва саёҳат дигар шаклҳои фаъолият, амсоли *истироҳат, шугли фаъл, варзиш, олами иҷтимоӣ, савдо, табобат* ва ғайра дарк карда мешавад. Илова бари ин, пешаи сайёҳӣ хусусияти хосеро соҳиб аст, ки он аз дигар бахшҳои фаъолияти инсон фарқ мекунад, ки инро

метавон чун ҳаракат ё сафари инсон аз як макон ба макон, ё кишвари дигар бо ҳадафи дидор ё тамошо тавсиф кард.

Агар мо ба таърифи вожаи *сайёҳат* рӯ орем, он истилоҳест, ки ҳаракати инсонро дар фазо ифода мекунад. Саёҳ ё сайёҳатчӣ шахсе мебошад, ки сарфи назар аз таъинот, самт, воситаи нақлиёти истифодашаванда ё фосилаи вақт сафар мекунад.

Муаллифони асари «Асосҳои сайёҳӣ» шарҳи зерини истилоҳи «сайёҳат»-ро пешниҳод намудаанд: «Сайёҳат ҳаракати муваққатии одамон аз макони зисти доимӣ ба дигар мамлакат ё маҳалли бурунмарзӣ, ҳангоми фориғ будан аз кори доимӣ, бо мақсади лаззат бурдану истироҳат намудан, табобат, меҳмонӣ, маърифатӣ ва мақсадҳои касбӣ соҳибкорӣ, бидуни кори музднок дар ҷои ташрифотӣ, ба шумор меравад» [Диловаров, 2013 с. 76].

Ҳамин тавр, аз тавзеҳи истилоҳи «сайёҳӣ» маълум гардид, ки соҳаи мазкур маҷмуи луғоту истилоҳотеро дар бар мегирад, ки бевосита ба якдигар тавъаманд, яъне корбурди онҳо бидуни якдигар ҷудонопазиранд. Ба ин маҷмуъ метавон вожаҳои тоҷикии *сайёҳ*, *сайёҳат*, *сайёҳатчӣ*, *дунёгард* ва англисии *tour*, *touring*, *tourism*, *tourist*, *travell*, *trveller* ва ғайраро дохил намуд.

Зикри як нуктаро зарур мешуморем, ки дар бораи шарҳу тавзеҳи нисбатан мукамал роҷеъ ба мафҳуми сайёҳӣ Академияи сайёҳии Монте-Карло чунин пешниҳод мекунад: «Сайёҳӣ - ин сафари муваққатии одамон аз ҷои зисти асли бо мақсади беҳдошти солимгардонӣ, қонеъгардонии ҳадафҳои ҷаҳонбинӣ ҳангоми фориғ будан аз кор ё бо мақсади шуғли касбӣ бидуни ба даст овардани даромад дар ҷои будубоши муваққатӣ мебошад» [Диловаров; 2013:96]. Дар ҳар як кишвар роҷеъ мафҳумҳои *сайёҳ* ва *турист*-ро ба таври хос арзёбӣ мекунанд. Дар доираи илмӣ оид ба истилоҳоти соҳаи сайёҳӣ ва масъалаи дар забони тоҷикӣ корбурд гардидани истилоҳоти *сайёҳӣ* ду назари яқранг вучуд надошта, баҳсу мунозираҳоро ба миён овард. Мутахассисони соҳаи тичорати сайёҳӣ, ки як муддат дар фаъолияти худ истилоҳи *туризм* - ро истифода мебарданд, пасон бо Қарори Кумитаи забон ва истилоҳоти назди дастгоҳи Президенти Ҷумҳурии

Тоҷикистон тағйирот дар ифодаи истилоҳи *туризм* ворид гардид ва бар ивази он вожаи тоҷикии *сайёҳӣ* мавриди корбурд қарор гирифт.

Як нуктаро бояд тазаккур дод, ки иваз шудани вожаи тоҷикии *сайёҳӣ* ба вожаи таҳтуллафзии тарҷумагардидаи гунаи русии *туризм* аз устувору тавоно будани вожаофарии забони форсӣ-тоҷикӣ гувоҳӣ медиҳад, зеро вожаи «сайёҳӣ» дар осори манзуму мансури мутаффакирони тоҷику форс фаровон корбаст гардидааст. Намунаи корбасти вожаи мазкурро метавон ҳам дар сарчашмаҳои илмӣ ва ҳам дар силсила «Сафарнома»-ҳои то ин замон таълифёфта мушоҳида намуд.

Мавриди таъкид аст, ки нависандаи англис Д. Пейч дар китоби худ [Jokes of an English Tourist 1996 28] *Латифаҳои сайёҳи англис аз як қатор* истилоҳоти *tourism* ёдовар мешавад, ки истилоҳҳои зерин аз қабиле онҳо ба шумор мераванд: «*tourist – сайёҳ, tourism – ҷаҳонгардӣ, сайёҳӣ, tour – саёҳат, travelling – сафар кардан, to travel by car – бо мошин сафар кардан, to travel by train – бо қатора сафар кардан, to travel by ship – бо китӣ сафар кардан, voyage – саёҳати баҳрӣ to travel – саёҳат кардан, сафар кардан*» [Jokes of an English Tourist 1996 28] «Mr Smith is an old man. He is recently retired and so he is got a lot of time for *travelling*. He is come to Moscow as a tourist» [Бонк, Котий, Лукьянова; 2015:198] (Ҷаноби Смит марди солхӯрда мебошад. Ӯ ба наздикӣ ба нафақа баромад ва аз ин рӯ барои *сафар кардан* вақти зиёд дорад. Вай ба Москва ҳамчун *сайёҳ* омадааст).

Дар фарҳанги англисии Оксфорд истилоҳи *tourist* ба маънии зайл омадааст: «an individual who travels for the pleasure of traveling, out of curiosity» [traveler, excursionist] - *шахсе, ки ба хоҳири лаззати сафар, аз рӯйи ҳавас сафар мекунад*» [Oxford, 1933NED – The Oxford English Dictionary].

Ҳамин тавр, аз луғоту истилоҳоти гирдоварда метавон ба бардоште расиид, ки воҳидҳои луғавии зерин ба истилоҳоти меҳварии соҳаи сайёҳии забонҳои тақиқшаванда мансубанд: *сайёҳат, сайёҳ, бағоч, баҳши ниғаҳдори бағоч, пешхизмат, роҳнамо, раҳнамо, роҳбалад, роҳнома, чипта, нархнома, меҳмон, меҳмонхона, армузон, меҳмонкада, қорвон, даъватнома; tourism; ticket,*

baggage, baggage room, waiter (waitress), guide, guidebook, pricelist, guest, hotel, souvenir, caravan, invitation.

Ҳамзамон, бояд ишора намуд, ба воситаи истилоҳоти меҳварие, ки зикрашон рафт, истилоҳ-ибораҳое сохта мешаванд, ки танҳо дар соҳаи сайёҳӣ корбурд мегарданд, ба монанди: *маҷмааи варзишӣ, сафари кампинг, чиптаи/билети сайёҳ, корти телефон, корти кредитӣ, корти пластикӣ, бори дастӣ, шуъбаи нигоҳдорӣ амвол, қабули бағоч, тафтиши бағоч, суғуртаи бағоч, вазни зиёд; sport complex; camping trip; luggage pass; phone card; credit card, bank card; hand luggage; luggage storage; luggage check in; insure the luggage; excess weight(luggage).*

Гузашта аз ин, дар низоми истилоҳоти сайёҳии забони тоҷикӣ то ба имрӯз вожаҳое мавҷуданд, ки ҳам ду гуна, ҳам яъне ҳам бо гунаи тоҷикиашон ва ҳам бо гунае аз забоне, ки ворид шудаанд, истеъмол мешаванд, ба монанди: *чипта - билет, карт - карта, қарз - кредит.*

Вожаи *чипта*: «ки дар соҳаи сайёҳи яке аз истилоҳоти асосӣ маҳсуб меёбад, дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ҳамчун ҳамгун (омоним) ба маъниҳои зерин омадааст: **ЧИПТА I**: 1. матои дуруштбоф, ки аз вай бештар қанор ё чувол медӯзанд. 2. қанор ё фарши аз лиф бофташуда. **ЧИПТА II**. *суфт*.: билети васоили нақлиёт, бештар нақлиёти роҳи оҳан» [ФТЗТ, Ҷ.2, 2008: 186].

Калимаи *билет* ҳамчун вомвожаи фаронсавӣ, ки тавассути забони русӣ ба захираи луғавии забони тоҷикӣ ворид шудааст, ба маъниҳои зерин истеъмол мешавад: «1. баргаи қоғазӣ ба сифати хуччат, ки дорандаи он метавонад ба ҷое ворид шавад ва аз ҳадамоте баҳраманда гардад; мисли вуруд ба автобус, ҳавопаймо, қатора, синамо, театр ва ғ. 2. хуччати расмии афрод, ки аз тааллуқ ба созмон, ҳизб, муассиса ё тааххуд ба коре гувоҳӣ диҳад: <*билети ҳизбӣ, билети донишҷӯӣ, билети ҳарбӣ*>. 3. баргае бо сабти суолҳои имтиҳонӣ: <*билети имтиҳонӣ*>» [ФД, Ҷ.1, 2021: 91].

Аз шарҳи тавзеҳи ҳарду вожа маълум гардид, ки калимаи *чипта* хусусияти гуфторӣ дошта, дар нутқи гуфтугӯӣ мустаъмал мегардад ва вожаи *билет*,

хусусияти умумиву истилоҳӣ дошта, метавонад ҳам ба сифати вожаи умумистеъмол ва ҳам ба сифати истилоҳ корбурд гардад.

Муодили вожаи *билет* дар забони англисӣ исми мушаххаси *ticket* буда, сермаъно аст: «1) a piece of paper or card that gives the holder a certain right, especially to enter a place, travel by public transport, or participate in an event; 2) a certificate or warrant, in particular; 3) a label attached to a retail product, giving its price, size, and other details; 4) a list of candidates put forward by a party in an election; 5) the desirable or correct thing» [OED, 2010: Electronic resource]. Аз панҷ маъно, ки зикрашон рафт, танҳо маънои якуми вожаи *ticket*, яъне “a piece of paper or card that gives the holder a certain right, especially to enter a place, travel by public transport, or participate in an event” хосси соҳаи сайёҳӣ буда, маъниҳои боқимонда ба дигар соҳаҳо мансуб аст.

Ҳамин тариқ, аз шарҳу тавсифи вожаву истилоҳот дар забонҳои қиёсшаванда маълум гардид, ки дар таркиби луғавии забонҳои мазкур воҳидҳои луғавие мавҷуданд, ки ҳамчун истилоҳоти меҳварии ин ё он соҳа ба шумор рафта, дигар истилоҳҳо бар пояи онҳо бунёд мегарданд.

1.3. Назаре ба таҳқиқу омӯзиши истилоҳоти сайёҳӣ дар забонҳои муқоисашаванда

Аввалин пажӯҳиш ва омӯзиши истилоҳоти «сайёҳӣ»-и забони тоҷикӣ дар заминаи забонҳои русӣ ва англисӣ сурат гирифтааст ва ин ҳам бошад аз мурағаб гардидани нахустин воҷаномҳои гуногуни соҳавии якзабонаву дузабона ва бисёрзабонаву тафсирии таълифгардидаи солҳои 80-уми садаи ХХ шаҳодат медиҳад.

Дар ҳоли ҳозир бо пешрафти соҳаҳои мухталифи ҷомеа, ворид шудан ба фазои ҷаҳонишавӣ, рушди равобити байналмилалӣ, қабули барномаҳои давлатӣ, талабот ба таълифи фарҳангҳои тафсирии соҳавӣ афзуда истодааст. Тоҷирону сайёҳон ва мутахассисони бахши равобити хориҷӣ ва дипломатҳоро зарур аст, ки аз вижагиҳои истеъмоли истилоҳоти соҳаи хеш бархурдор бошанд.

Аввалин мақола бо унвони Роҷеъ ба масъалаи истилоҳот «ки моро ба корбурд ва ҷойгоҳи истилоҳоти *сайёҳӣ* дар таркиби луғавии забон ва ҳолати таҳқиқи истилоҳоти бахши мазкур ошно месозад, ба қалами забоншинос О.В.Стелмак мутаалиқ аст» [О.В.Стелмак; 1997:58].

М.В.Воронсова дар мақолаи хеш «Воситаҳои наҳвии ташаккули истилоҳот», ки соли 1996 таълиф гардидааст, роҷеъ ба вижагиҳои сохториву луғавии истилоҳоти сайёҳӣ андешаҳои худро баён намуда, ишора кардааст, ки «қисми зиёди истилоҳоти соҳаи мазкур ба воситаи ибораҳои навӣ қолиби муайянкунанда+муайяншаванда сохта шудаанд» [Ф.М.Маҳмадалиев; 2022: 34].

Масъалаи таҳқиқу омӯзиши истилоҳоти «сайёҳӣ» аз тарафи муҳаққиқону забоншиносони англис кайҳо боз дар забоншиносии англис таҳқиқу таъйин гардидааст. Ин бахши истилоҳот дар забони англисӣ ба як низоми муайян дароварда шудааст.

Лозим ба ёдоварист, ки сайёҳӣ як бахши муҳимми ҷомеа маҳсуб ёфта, бо фарҳангу рушди иқтисоди кишвар дар пайвастагӣ роҳандозӣ мегардад. Масъалаҳои омӯзиши назариявӣ амалии истилоҳоти сайёҳӣ таваҷҷуҳи

мутахассисони соҳаҳои мухталифи ҷомеа, чун ҷомеашиносон, иқтисодчиён, равоншиносон, тарбиятгарон, фарҳангшиносон, муаррихон, ҳуқуқшиносон ва санъатшиносонро ба худ ҷалб намуда, ҳар кадоме аз онҳо масъалаи сайёҳиро ба соҳаҳои худ мансуб медонанд.

Истилоҳоти сайёҳӣ фарогири маҷмуи истилоҳост, ки ҳамвора бо истилоҳоти дигар соҳаҳо рушд намуда, ҳанӯз пурра таҳқиқ нашудааст, аз ин ҷиҳат, омӯзишу таҳқиқи мавзӯи мазкур аз нигоҳи муқоиса умда ва муҷаммад ба ҳисоб меравад.

Яке аз омилҳои рушди пайвастаи вожаҳои истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ин тавачҷуҳ намудани аҳли ҷомеа ба соҳаи илму техника дар шароити муосир ва тараққиёти мунтазами иртиботи фарҳангиву иқтисодӣ байни кишварҳо ба шумор меравад, ки заминаи муқоиса ба эҷоди истилоҳ фароҳам овард. Ин раванд дар забоншиносӣ бо номи «таркиши истилоҳот» маъмул буда, ба пайдоиши истилоҳоти ноустувори соҳаҳои гуногун оварда расонд.

Пеш аз он ки истилоҳоти ин ё он соҳа ба риштаи таҳқиқу таҳлил кашида шавад, меъёрҳои муайяни эҷоди истилоҳот коркард мегардад, то ки аҳли соҳа дар дарку шинохт ва истиснои онҳо ба муаммову душвориҳо рӯ ба рӯ нашаванд, то ки он ба каммаҳсулии истилоҳот оварда нарасонад.

Забоншинос С.В. Гринев ба масъалаи муайян кардани меъёрҳои эҷоди истилоҳ тавачҷуҳ намуда, дар илми истилоҳшиносӣ аз меъёрҳои зерин ёдовар мешавад: «- хусусиятҳои таърихӣ, яъне дараҷаи корбурди сермаҳсуливу каммаҳсулии истилоҳот дар давраҳои муайян; - муайян намудани заминаҳо барои эҷоди истилоҳ; - мушаххас намудани таносуби истилоҳҳои як соҳа аз дигар соҳаҳо» [С.В. Гринев; 1993:58].

Бояд таъкид дод, ки то ибтидои солҳои 90-уми садаи XX бо ибтикори кормандони Кумитаи истилоҳот вожаҳои фарҳангҳои соҳавӣ русӣ-тоҷикии фарогири ин ё он анвои истилоҳот нашр гардиданд. Роҷеъ ба вожашиносиву истилоҳшиносӣ ва пажӯҳиши истилоҳоти соҳаҳои ҷаҳонаи забони тоҷикӣ таълифоти муҳимму арзишманде ба сомон расонида шудаанд, ки аз байни онҳо

метавон рисолаҳои Н. Шаропов (1964), Т. Чӯраев (2010), П. Нуров (2018), С. Назарзода (2004), М. Султонов (1998, 2008), Ш. Ҳайтова (2014) ва дигаронро ном бурд.

Ҳамин тариқ, забоншиносии тоҷик ба таҳлилу баррасии ин анвои истилоҳот ниёз дорад, зеро таваҷҷуҳи сайёҳон ба кишвари зебоманзари мо рӯз ба рӯз афзун гардида истодааст ва пешниҳоди шакли дурусти истилоҳи соҳа метавонад дар муошират ба онҳо кӯмак расонад.

1.4. Таснифоти мавзуии истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ

Истилоҳоти ҳар як соҳаи ин ё он илм вобаста ба мансубияташ метавонанд аз нигоҳи мавзӯ ё тематика таснифу баррасӣ гарданд. Дар қатори дигар соҳаҳои илм, сайёҳӣ низ яке аз соҳаҳои афзалиятноки ҷомеа маҳсуб ёфта, фарогири як қатор луғоту истилоҳ ва истилоҳ-ибораҳо аст, ки дар зер роҷеъ ба ҷойгоҳи онҳо дар таркиби луғавии забонҳои муқоисашаванда ва дараҷаи истеъмоли онҳо таваққуф хоҳем намуд.

Ҳамаи луғоту истилоҳоти соҳаи «сайёҳӣ»-ро метавон ба гурӯҳҳои зерин дастабандӣ намуд: сайёҳии байналмилалӣ [ҚҶТДБС, 2020: 6-7] - international tourism, сайёҳии варзишию кӯҳгардӣ/кӯҳнавардӣ [ҚҶТДБС, 2020: 6-7] - sports and mountaineering/ climbing tourism, сайёҳии шикор ва моҳигирӣ [ҚҶТДБС, 2020: 6-7] - hunting and fishing tourism, сайёҳии транзитӣ [ҚҶТДБС, 2020: 6-7] - transit tourism, сайёҳии экологӣ [ҚҶТДБС, 2020: 6-7] - ecological tourism, сайёҳии тиҷоратӣ [ҚҶТДБС, 2020: 6-7] - commercial tourism, сайёҳии таълимию омӯзишӣ [ҚҶТДБС, 2020: 6-7] - educational and training tourism, сайёҳии фароғатӣ таъбибатӣ [ҚҶТДБС, 2020: 6-7] - recreational and therapeutic tourism, сайёҳии оилавӣ, таърихию зиёратӣ [ҚҶТДБС, 2020: 6-7] - family, historical and pilgrimage tourism, астраномӣ [ҚҶТДБС, 2020: 6-7] - astronomical, корӣ [ҚҶТДБС, 2020: 6-7] - work tourism, сайёҳии саргузаштдор [ҚҶТДБС, 2020: 6-7] - adventurer tourism, сайёҳии намоишӣ [ҚҶТДБС, 2020: 6-7] - demonstration, сайёҳии гурӯҳӣ [ҚҶТДБС, 2020: 6-7] - group, сайёҳии деҳотӣ [ҚҶТДБС, 2020: 6-7] - village, country, сайёҳии кишоварзӣ [ҚҶТДБС, 2020: с.6-7] - agriculture tourism, сайёҳии гастрonomӣ (хондорӣ) [ҚҶТДБС, 2020: с.6-7] - gastronomy tourism, сайёҳии иҷтимоӣ [ҚҶТДБС, 2020: с.6-7] - social tourism, сайёҳии илмию маърифатӣ [ҚҶТДБС, 2020: 6-7] - scientific and cultural tourism. Он истилоҳоте, ки анвои мухталифи сайёҳиро муаррифӣ мекунанд, аз нигоҳи таркиби морфологӣ исмҳои таркибӣ ё истилоҳ-ибора буда, бар пояи алоқаи изофӣ сохта шудаанд. Ин ибораистилоҳҳо дар забон ба сифати ибораи-

истилоҳҳои исмии изофӣ маъмуланд. Илова бар ин, истилоҳ-ибораҳои зикршуда дучузъаву сечузъа буда, чузъи асосии онҳо дар забони тоҷикӣ, яъне чузъи якумашон исм буда, чузъи дуюмашон сифат аст ва чузъҳои ба яқдигар ба воситаи алоқҳои изофӣ, ки аломати он бандҳои изофии-и аст, пайваст мешаванд.

Дар забони англисӣ бошад, ин манзара то андозае тафовут дорад, яъне чузъи якуми истилоҳ-ибораи зикршуда сифат буда, чузъи дуюмашон исм аст ва чузъҳои ба яқдигар тавассути алоқҳои тобеъ пайваст мешаванд, ба монанди: «*international tourism, transit tourism, ecotourism, mountain tourism, business tourism, family tourism, business tourism, sports tourism, social tourism* сайёҳии байналмилалӣ, сайёҳии интиқоли, сайёҳати кӯҳӣ, сайёҳати корӣ, сайёҳати оилавӣ, сайёҳати варзишӣ, сайёҳати иҷтимоӣ» [NGWIDEL, V. II, 1971; ФТЗТ, Ҷ.2, 2008].

Яке аз хусусиятҳои фарқкунанда, ки дар ташаккули истилоҳ-ибораҳои мавриди таҳқиқ ба мушоҳида мерасад, ин ҷойгоҳи чузъҳои ибора аст, масалан, агар дар ташаккули истилоҳ-ибораҳои исмии изофии забони тоҷикӣ аввал исму пасон сифат ояд, пас, дар забони англисӣ ин манзара дигар аст, яъне аввал сифату баъд исм меояд: сайёҳии кӯҳнавардӣ - *mountain tourism*, сайёҳии корӣ - *business tourism*; *international tourism* - сайёҳии байналмилалӣ, *agricultural tourism* - сайёҳии кишоварзӣ.

Яке аз истилоҳ-ибораҳои меҳварие, ки дар низоми истилоҳоти сайёҳии забонҳои муқоисашаванда ҷойгоҳи устувор дорад - ин истилоҳи *сайёҳии маърифатӣ* буда, аз лиҳози маъноӣ луғавӣ чунин шарҳ ёфтааст: «Сайёҳии маърифатӣ - ин боздид аз ҷаззобиятҳои таърихӣ, фарҳангӣ ё географӣ мебошад. Сайёҳоне, ки бо ин мақсад сафар мекунанд, бештар ба муносибатҳои иқтисодӣ-иҷтимоӣ кишварӣ ташрифотӣ (мизбон) мутаваҷҷеъ мешаванд» [Сомони А; 2020:6-7]. **Сайёҳон** ва донишмандон метавонистанд ба кишварҳои тобеи давлати Ҳахоманишӣ **сафар кунанд**. Бисёр намоёндагони маъруфи маданияти Юнони Қадим (Гекатей, Геродот, Демокрит ва д.) он вақтҳо ба кишварҳои машриқзамин **сайёҳат намуда**, ҳамватанони худро бо комёбиҳои маданияти халқҳои Шарқ шиносониданд» [Ҳодизода, 2007: с. 108] **The tourists and**

scientists (scholars) could be travel to the countries under the rule of the Hakhomanish Empire. Many famous representatives of Ancient Greek culture (Gecataeus, Herodotus, and Democritus) **traveled** to the countries of the East at that time and introduced their compatriots to the cultural achievements of the peoples of the east.

Як нуктаро бояд ишорат намуд, ки ҳар гурӯҳи сайёҳии маърифатӣ дар навбати худ вожаву истилоҳот ва истилоҳ-ибораҳоеро, амсоли *сарватҳои табиӣ* (*natural resources*), *шиносӣ бо осорхонаҳо*, *театрҳо* (*an equaintance with mueseums and theatres*), *масавурут оид ба урфу одат ва анъанаҳои миллӣ* (*an idea regarding the customs and national traditions*), *барномаҳои гуногуни саёҳатӣ* (*various tourism actions*) ва ғайраро дар бар мегирад: **national traditions** < This is the only city in Tajikistan where the **traditional** residential environmental has been preserved, with picturesque planning of residential areas against the background of monumental structures of the 15th 19th centuries, monuments such as: the mosque and *madrasa* of Kok-Gumbaz; the mausoleums of Bobo Tago, and Chor-Gumbaz; and Khazrati Shah [TTTL, 2006: 22] (Ин ягона шаҳр дар Тоҷикистон мебошад, ки дар он муҳити зист бо анъанаҳои қадима нигоҳ дошта шуда аст, муҷассамаҳои асри 15-19 ва ёдгориҳо аз қабилӣ: масҷиду мадрасаи Кок-гумбаз; макбараҳои Бобо Тағо, Чор-Гумбаз; ва Ҳазрати Шоҳ ҷойгир мебошад). Дар аввали асри 20 ба Самарқанд олими шинохтаи рус Василий Бартолд ба **сафари илмӣ** омад [Ҳодизода, 2007 с. 14]; At the beginning of the 20th century, the famous Russian scientist Vasily Bartold came to Samarkand on a scientific visit.

Аз ҷаҳор истилоҳ-ибораҳои тоҷикие, ки номашон дар боло ишора шуд, ҷузъҳои ибораистилоҳи яқум, яъне *сарватҳои табиӣ* (*natural resources*) тавассути алоқаи изофӣ пайваст шуда, он ҳамчун истилоҳ-ибораи исмӣ изофӣ истеъмол мешавад. Ҷузъҳои истилоҳ-ибораи дуҷум, яъне *шиносӣ бо осорхонаҳо* (*an equaintance with mueseums*) ба воситаи алоқаи пешояндӣ пайваст шуда, ҳамчун истилоҳ-ибораи исмӣ пешояндӣ маъмул аст. Ҷузъҳои истилоҳ-ибораи сеҷум – *масавурут оид ба урфу одат ва анъанаҳои миллӣ* (*an idea regarding the customs and national traditions*) тавассути алоқаи пешояндиву

пайвандакӣ пайваст шуда, ҳамчун истилоҳ-ибораи исмии пешояндиву пайвандакӣ ва чузъҳои истилоҳ-ибораҳои чорум *барномаҳои гуногуни сайёҳатӣ* ба воситаи алоқаи изофӣ пайваст шуда, ҳамчун истилоҳ-ибораи исмии изофӣ истифода мешаванд. Муодили англисии истилоҳ-ибораҳои зикршуда воҳидҳои луғавии зерин ба шумор мераванд **various travel programs, natural resources, acquaintance with museums, ideas about national customs and traditions** < All along the Karategin Route, apart from monuments of history and culture, *travelers* encounter picturesque, with each mountain village offering its own unique architecture and specific way of life, including the bright symbolic embroidery of the dresses and ceramics manufactured by women, as well as unique folk theatric performances, celebrations and songs [TTTL, 2006 с. 29] (Дар тамоми қаламрави «Қаротегин» *сайёҳон* натанҳо ба ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳанги вомехӯранд, балки ҳар як деҳаҳои кӯҳистонӣ онҳо ба меъмори, гулдӯзи, дурахшони намудани рамзии либосҳои хоси худ маҳсуоти истеҳсолкардаи сафолии занон инчунин намоишҳои беҳамтои театри халқӣ, чашн ва суруд пешкаши *сайёҳон* мекунад).

Аз чор ибора-истилоҳҳои зикршудаи англисӣ, чузъҳои ибораи яқум ба воситаи алоқаи тартиби калима, чузъҳои ибораҳои дуҷум тавассути алоқаи пешояндӣ, чузъҳои ибораи сеҷум ба воситаи алоқаи пайвандакӣ ва чузъҳои ибораи чорум тавассути алоқаи тартиби калима пайваст шудаанд. Аз шарҳу тавзеҳи истилоҳ-ибора марбути гурӯҳи «сайёҳии маърифатӣ» маълум гардид, ки дараҷаи истеъмоли воситаҳои алоқаи наҳвӣ дар таашаккули ибораҳои забонҳои таҳқиқшаванда қариб ки якранг буда, хусусияту аломатии умумии доштаи ин ибора-истилоҳотро бозгӯ мекунад.

Гурӯҳи дигари истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисиро истилоҳи-ибораи «сайёҳии маросимӣ ё динӣ» ташкил медиҳад. Худи ибора - истилоҳи «сайёҳии маросимӣ ё динӣ» аз ду чузъ иборат буда, чузъҳо ба ҳамдигар ба воситаи алоқаи изофӣ пайваст шуда, ҳамчун ибора-истилоҳи исмии изофӣ маъмул аст. Истилоҳ-ибораи гурӯҳи мазкур, асосан, он воҳидҳои луғавиеро дар бар мегирад, ба мафҳумҳои «зиёрати ҷойҳои муқаддас» иртибот

дорад. Ҳамин тавр, дар зер истилоҳоти гурӯҳи мазкурро аз лиҳози таркиби морфологиашон таҳлил менамоем.

Луғоту истилоҳоти ин гурӯҳро вобаста ба таркиби сарфиашон метавон ба таври зайл дастабандӣ намуд:

а) истилоҳоти содаи ифодакунандаи макон: Макка, Мадина; Rome, Vatikan: **Макка мадина** - шаҳри муқаддаси муъминон аст. Дар соли 630, муъминони аҳли Мадина бо сарварии ҳазрати Муҳаммад пурзӯр гаштанд ва вориди Макка шуданд (**Mecca is Medina** - the holy city of believers. In 630, the believers of Madinah, under the leadership of Prophet Muhammad, became stronger and entered Mecca.). [tg. m. wikipedia. or/w; 4]

б) истилоҳоти мураккаб: Байтулмуқаддас, Самарқанд Тоҷмаҳал; Rochester. Дар ин муддат қариб ҳар сол ба Самарқанд ба дидани хешовандону дӯстон ва зиёрати қабри падару модар ва авлоди гузаштамон меравам [Ҳодизода, 2007: 5]. During this period, I go to Samarkand almost every year to visit my relatives and friends and visit the graves of our parents and ancestors. Биёед, ҳоло ки шаҳри қадими Самарқанд хотираҳои таърихро барои мо нигоҳ доштааст, ба сайри гузарҳои Самарқанд бароем [Ҳодизода, 2007 с. 133].

в) истилоҳоти таркибӣ ё истилоҳ-ибора: *оромгоҳи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, оромгоҳи Ҳазрати Султон, чашмаи Носири Хусрав; Chester Cathedral, Norwich Cathedral, Worcester Cathedral, Linchfield Cathedral.* **Мир Саид Алии Ҳамадонӣ** дар мусофират Ё Маккаю Мадина, Миср, Покистону Ҳиндустон, осиеи Миёна, Туркия ва дигар мамолики дунёро на паи сарвату моли дунё, ё тасарруфи мулку боигарии он манзили маконҳо **сафар мекард**, балки ба расму русуми он халқҳо аз наздик шинос мешуд. (**Mir Saeed Ali Hamadani** in his **travels**, he **traveled** to Makkah and Madinah, Egypt, Pakistan, India, Central Asia, Turkey and other countries of the world, not in pursuit of the world's riches and possessions, or possession of the wealth of those houses and places, but he got to know the customs and traditions of those peoples closely.) [tg. m. wikipedia. or/w; 4] **Тоҷ Маҳал** беҳтарин намунаи меъмории услуби муғулист, ки унсурҳо ва услубҳои меъмории хиндӣ, форсӣ ва арабиро муттаҳид мекунад.

(**The Taj Mahal** is considered the best example of Mughal style architecture, which combines elements of Indian, Persian and Arabic architectural styles) [ru. m. wikipedia. or/wi; 14]

Истилоҳ-ибораи «сайёҳии варзишӣ (sport tourism)» аз нигоҳи сохтор таркибӣ буда, аз ду ҷузъ, яъне *сайёҳ* ва *варзиш* ба воситаи бандаки изофии *-и* пайваст гардида, ҳамчун ибораи исмии изофӣ истеъмол мешавад. Шарҳи луғавии истилоҳ-ибораи мазкур чунин аст: «Сафари сайёҳии инфиродӣ ё гурӯҳӣ бо мақсади шуғли варзишӣ ё ширкат дар мусобикаҳои варзишӣ ба монанди пойгаҳ, чемпионатҳо, олимпиада ва ғ.» [Сомони Асадулло,]. Дар муқоиса бо дигар анвои сайёҳӣ, миқдори истилоҳу истилоҳ-ибораҳои мансуби «сайёҳии варзишӣ» хеле зиёд аст. Сайёҳии варзишӣ вобаста ба намудҳои варзиш ба зергурӯҳҳо тақсим мешаванд, ки фарогири истилоҳу истилоҳ-ибораҳои сершуморанд, ба монанди:

а) истилоҳоти сайёҳии варзишии кӯҳнавардӣ. Агар ба асли баромади истилоҳи *кӯҳнавардӣ* рӯ орем, он аз решаи калимаи *кӯҳнавард* ва пасванди *-ӣ* таркиб ёфта, маънояш «сайри кӯҳ намудан» аст. Муодили англисии вожаи *кӯҳнавард*, истилоҳи *alpinism* буда, дар ибтидои садаи XX аз забони фаронсавӣ ба забони русӣ ворид шудааст. истилоҳи *alpinism* аз решаи *alp* ва пасвандҳои исмсози *- in* ва *- ist//ism* таркиб ёфтааст. Чунончӣ: *Alpinism and climbing is practiced in the Fan Mountains, and also in area of highest formerly Soviet Union peak Kommunizma peak (7,495m, now renamed ismail Samani)* [TTTL, 2006:105-106], (Кӯҳнавардӣ дар кӯҳҳои Фан ва инчунин дар минтақаи баландтарин куллаи Коммунизм (7495 м, ҳоло Исмоили Самонӣ ном дорад) машқ карда мешавад). Истилоҳ-ибора гурӯҳи зеринро аз нигоҳи сохтор метавон ба қолабҳои зайл ҷудо намуд

1) A +N: free climbing - баромадани озод;

2) N+ N: water bag - канистра (зарфи сарпӯшаш ҳавоногузор барои нигоҳ доштани сузишвориҳои бензин, карасин ва ғ., rock climber - шухпаймо (скалолаз);

3) Noun + Participle II: roped party - ресмон/банди баромад, hidden crevasse - тарқиши пӯшида.

Бояд тазакурр дод, ки нақши усули ихтисора дар ташаккули истилоҳоти сайёҳии варзишии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ бағоят хеле калон буда, бештари ин гурӯҳи истилоҳот бар пояи усули зикршуда бунёд гардидаанд: HAPE < high altitude pulmonary edeme.

б) истилоҳоти сайёҳии варзишии пиёдагардӣ. Пиёдагардӣ яке аз намудҳои маъмули сайёҳии варзишӣ маҳсуб ёфта, амали «пиёда ҳаракат кардан»-ро ифода мекунад. Агар ба сохтори худӣ вожаи «пиёдагардӣ» назар афканем, он аз ду ҷузъ, яъне исми «пиёда» ва феъли «гаштан» иборат буда, ҳамчун исми амал маъмул аст ва муодили англисии он воҳиди «hiking» ба шумор меравад. Вожаи англисии hiking аз лиҳози таркиби морфологӣ исми сохта буда, аз феъли содаи «hike» бо маънии «сайругашт кардан, пиёда гаштан» ва пасванди исмсозии «-ing» сохта шудааст. истилоҳу ибораҳои зерин ба гурӯҳи зерин мансубанд: қадам задан - to walk, < I walk on the street of Tashkent and I imagine that if the historical streets and passages of the center of Samarkand were preserved in the same way as the street of Tashkent, Samarkand would actually become a historical spectacle, an ancient monument of the East, a living witness of the past works for the people, for tourists and pilgrims [Ҳодизода, 2007:с 80]. (Дар кӯчаи Тошканд қадам мезанаму тасаввур мекунам, агар кӯчаву гузарҳои таърихии маркази Самарқанд ба ҳамин тарзи кӯчаи Тошканд маҳфуз мемонд, Самарқанд дар воқеъ як тамошогоаҳи таърих, як ёдгори қадими Шарқ, як шоҳиди зиндаи асарҳои гузашта барои мардум, барои сайёҳону зоирон чилва мекард). to step, trekking, пиёдагардӣ - hiking < Today various routes can be used for jeep-safaris (on the highway), *trekking* and *hiking* (on North Alichur and Shahdara Mountain Ridge), and «culture programs» [TTTL, 2006 с.108].

Истилоҳ-иборати исмии сайёҳии таълимӣ. Истилоҳ-иборати мазкур аз лиҳози сохтор дучузъа буда, чунин маънӣ дорад: «Шакли сайёҳӣ ифодагари сафари фардиятҳои ҷудогона ё як гурӯҳи муайянро ба дигар минтақа ё мамлакат бо мақсади гирифтани маълумоти муайян аз рӯи барномаи

мушаххасшуда ва бо мақсади забонмӯзӣ мебошад» [Сомони А.]. Дар низоми истилоҳоти гурӯҳи *сайёҳии таълимӣ* се истилоҳ-ибораи меҳварӣ мавҷуд аст, ки чӯзӣ онҳо ба воситаи алоқаи пешояндӣ ба ҳамдигар алоқаманд мешаванд (*сайёҳӣ бо мақсади омӯхтани забонҳои хориҷӣ, сайёҳӣ бо мақсади машқи ҷисмонӣ; сайёҳӣ бо мақсади омӯзиши касб; tourism or traveling for the purpose of learning foreign languages; tourism or traveling for the purpose of vocational training; tourism or traveling for the purpose of physical exercise*).

Ба андешаи С. Асадулло: «Дар ҷаҳон бо дар назардошти рушди сайёҳии таълимӣ марказҳои маъмул ташаққул ёфтаанд, ки қисми зиёди онҳо дар кишварҳои Аврупо ҷойгир шудаанд. Масалан, барои ташкили сайрҳои забонмӯзӣ, қолҷҳо ва марказҳои таълимӣ дар ИМА, Ирландия, Туркия, Англия, Олмон, Малайзия ва Малта таъсис дода шудаанд. Мактабҳои бузурги варзишӣ, ки дар Франция ва Швецария воқеанд, варзишгаронро омода менамоянд» [Сомони А.].

Истилоҳ-ибораи дигар - *агросайёҳӣ ё сайёҳии деҳот (rural tourism)* ном дошта, С. Асадулло ба он таърифи зеринро муносиб медонед: «яке аз шаклҳои сайёҳии экологӣ буда, бахши сайёҳӣ чӯзӣ махсуси равияи сайёҳӣ дар бозори сайёҳӣ маҳсуб ёфта, мустақилияти муайян дорад. Он сафари сайёҳонӣ алоҳида ва сайёҳони гурӯҳиро бо мақсади истироҳат ба деҳаҳо ва маҷмааҳои кишоварзӣ (ба монанди боғҳо, қолҷҳо, хоҷагиҳои қорводорӣ-қорвои қалон ва хурд вағ) дар бар мегирад» [А..Сомони; 2013:42]

Ин гурӯҳ низ аз истилоҳ-ибораҳои зиёде иборат аст: сафари қӯҳистони Фарм < Соли 1970 тобистон ба сафари қӯҳистони Фарм рафтам. Баъд аз ду рӯз мизбонон пешниҳод қарданд, ки ба тамошои Ҳоит равем [Ҳодизода, 2007:45]; In the summer of 1970, I went on a trip to the Garm mountains. After two days, the hosts suggested that we go to see Hayot.

Ҳамин тариқ аз гурӯҳбандии мавзуии истилоҳоти сайёҳӣ маълум қардид, ки бештари луғоту истилоҳоти соҳаи мақкур ба сайёҳии варзишӣ мансубанд.

1.5. Сарчашмаҳои ташаккул ва тақомули истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ

Омӯзишу таҳқиқи ташаккулу тақомули истилоҳоти соҳаи сайёҳӣ дар забонҳои муқоисашаванда, яъне тоҷикӣ ва англисӣ дар як қатор китобҳои дарсии макотиби олий, мавриди таҳлилу баррасии амиқи илмӣ қарор гирифтааст. Таърихи ташаккул ва инкишофи истилоҳоти соҳаҳои мухталифи забони форсӣ-тоҷикӣ ба давраҳои Сомониён рост меояд. Ба ин осори класикони давраи миёна ва баъзе луғатномаву фарҳангномаҳо асос шуда метавонад.

Истеъмоли истилоҳоти «сайёҳӣ» ҳатто дар аввалин навиштаҳои шуарои аҳди Соомниён дар шакли порчаҳои манзум ба назар мерасид. Ба андешаи адабиётшинос А. Афсаҳзод «Боре Наср ибни Аҳмад ба Ҳирот ба саёҳат баромад. Ба сабаби хушии обу ҳаво ва зебоии табиати Боғи он ҷо монд, пойтахти худ шаҳри Бухороро гӯё аз ӯд баровард. Вазирону сарлашкарони ӯ, ки муштоқи ёру диёр ва пазмони аёлу фарзандон буданд, майли Бухоро доштанд. Азбаски замони осоишта буд, амир аз гуфтааш даст намекашид. Саркардаҳо хоҳиши худро ба амир маъқул карда наметавонистанд. Онҳо аз устод Рӯдакӣ мадад чустанд, ки чорагарӣ кунад. Рӯдакӣ ба доди онҳо расид. Вай дар васфи Бухоро қасидаи «Бӯи ҷӯи Мӯлиён»-ро навишта, бо самимият, ташбеҳу муболиға шеърӣ гӯшнавозе эҷод кард [Афсаҳзод, 2001: 44; Сангинов, 2013: 8].

Дар давраҳои баъдина, коркарду таҳияи истилоҳоти илмӣ дар асоси ба соҳаҳои мушаххас гурӯҳбандӣ гардидани калимоти умумистеъмолий ва иваз намудани вожаҳои арабӣ ба истилоҳи форсӣ тоҷикӣ ба қалами олими маъруфи асрҳои миёна Абуалӣ ибни Сино мансуб буда, мавсуф ин корро дар як зумра асару рисолаҳои илмиаш, ки бо забони тоҷикӣ иншо гардидаанд, қайд намудааст.

Саҳми арзишмандеро дар рушду инкишофи илм, истилоҳоти илмӣ ва соҳавӣ олими барҷастаи тоҷик Абурайҳони Берунӣ гузошта аст. Лексикаи соҳаи гуногун, аз ҷумла сайёҳӣ дар таълифоти Н. Хисрав, А. Наршаҳӣ ва луғату фарҳангҳои зиёди тафсирий зикр шудааст. Асару луғатҳо дар инкишофи

минбаъдаи луғатнигории забони тоҷикӣ нақши боризе гузоштаанд. Аҳаммияти луғатҳо, пеш аз ҳама, дар он аст, ки вожаву истилоҳоти соҳаи сайёҳӣ дар қатори дигар калимаҳои серистеъмоли забон дар онҳо инъикос ёфтаанд: *самт, сел, дарёнавардӣ, дарёгард, фаввора, хиргоҳ, тамошогоҳ, манзара, сарой, обгар, гармоба, ҳавз, ҳарамбӯстон; direction, flood, river crossing, river walk, fountain, hill, sight, view, shed, water, hot tub, pond, harem* ва ғ.

Ба андешаи М. Бобоева: «Дар луғат бештар таърихият, маънои луғавии калимаҳо ба назар мерасад. Луғат бойтарин манобеъ на танҳо барои истилоҳоти соҳаи сайёҳӣ солҳои гузашта, балки барои калимаҳои иқтибосии аз таркиби забони арабӣ *азимут самт, сайл- сел*, туркӣ, чинӣ ва забонҳои дигар ба забони тоҷикӣ гузаштаанд» [М.Р.Бобоева; 2020:48].

Ҳамин тариқ, лозим медонем, ки аз сарчашмаҳои, ки бевосита истилоҳоти «сайёҳӣ» манша гирифтааст, ёдовар шавем.

Асосҳои сайёҳӣ. Китоби мазкур ба қалами чуғрофияшиносон - Р.Д. Диловаров, Ҷ. Н. Ёров ва Н.Н. Сайфуллоев мансуб буда, «дар он масъалаҳои асосҳои назариявии сайёҳӣ, захираҳо ва инфрасохтори сайёҳӣ, сайёҳии байналмилалӣ ва аҳаммияти он, индустрияи сайёҳӣ, фаъолияти туropolитори ва очонсии таҳлили сайёҳӣ баррасӣ мешаванд» [Диловаров, Ёров, Сайфуллоев, 2013 с. 164].

Истилоҳ ва истилоҳ-ибораҳои китоби мазкурро метавон ба таври зайл гурӯҳбандӣ намуд:

1. **Асосҳои назариявии сайёҳӣ.** Фасли мазкур фарогири як қатор истилоҳот буда, онҳоро аз лиҳози таркиби сарфишон ба таври зайл чудо намудем:

Истилоҳоти сода. Ин гурӯҳи иситилоҳот дар рушди соҳаи сайёҳӣ нақши меҳварӣ доранд, ба монанди: *сафар, сайр, сайёҳ, варзиш, кӯҳ, фарҳанг, ташириф, минтақа, соҳил, баҳр, рӯд, мотел, хайма, аёдат, табобат, фазо, кайҳон, гизо, нақлиёт* [Диловаров, 2013 с. 6-37]-*tourism, trip, tourist, sport, mountain, culture, visit, region, beach, sea, river, motel, tent, visit, treatment, space, space, food, transportation* ва ғ.

Истилоҳоти сохта. Ба истилоҳоти сохтаи бахши мазкур воҳидҳои луғавии зерин мансубанд: *фарозатгоҳ, сайёҳӣ, сайёҳат, осоишгоҳ, сайёҳон, динӣ, фарҳангӣ, маънавӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, тиҷоратӣ, варзишӣ, соҳилӣ, баҳрӣ, ҳавоӣ, обӣ, заминӣ, кӯҳӣ, баҳрҳо, бустонсароҳо, хаймаҳо, биёбонҳо, кӯҳнавард-intertainment, tourism, tourist, resort, religious, cultural, spiritual, economic, social, commercial, sports, beach, sea, air, water, land, mountain, seas, gardens, tents, deserts, mountaineering* [Диловаров, 2013 с. 6-37].

Истилоҳоти мураккаб. Як қисми фасли мазкурро истилоҳоти сайёҳии мураккаб ташкил медиҳад: «*биёбонгардӣ, меҳмонхона, тарабхона, солимгардонӣ, истироҳаткунандагон, қаторкӯҳҳо, сайёҳаткунанда, беҳдоштию-солимгардонӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ҷойгиркунонӣ, хизматрасонӣ*» [Диловаров, 2013 с. 8-39] (*entertainment, tourist, resort, tourists, religious, cultural, spiritual, economic, social, commercial, sports, beach, sea, air, water, land, mountain, seas, gardens, tents, deserts, mountaineer* ва ғ.

Истилоҳоти таркибӣ ё истилоҳ-ибораҳо. Лозим ба ёдоварист, ки қисми бештари истилоҳоти соҳаи «сайёҳӣ»-и забонҳои тоҷикиву англисиро вожагони таркибӣ ё ибора-истилоҳот ташкил медиҳад. Дар бахши мавриди назар низ теъдоди ибораистилоҳот хеле зиёд буда, аз маъмултарини онҳо мо ёдовар мешавем, ба монанди: *сайри сайёҳӣ, сайёҳии кӯҳнавардӣ, сайёҳии биёбонгардӣ, сайёҳии соҳилӣ, хадамотҳои сайёҳӣ, сайёҳии варзишӣ, сайёҳии динӣ, сайёҳии фаъол, сайёҳии гайрифаъол, сайёҳии баёналмилалӣ, сайёҳии дохилӣ, сайёҳии содирӣ, сайёҳии воридӣ, сайёҳии маърифатӣ, сайёҳии маросимӣ, сайёҳии ҷамъиятӣ, сайёҳии иқтисодӣ* [Диловаров, 2013 с. 10-40].

Боби дуюми китоби мазкур ба масъалаҳои захираҳо ва инфрасохтори сайёҳӣ бахшида шудааст. Роҷеъ ба истилоҳоти содаву сохта ва мураккаби фасли номбурда мо дар боло ишора карда будем, аз ин рӯ, мо зарур мешуморем, ки танҳо аз истилоҳоти бисёрҷузъаи мансуби захираҳо ва инфрасохтори сайёҳӣ ёдовар шавем. Аз истилоҳ-ибораҳои зикршуда аён гардид, ки ҷузъҳои он ба яқдигар бо воситаҳои гуногуни алоқаи наҳви пайваст шудаанд. Дар сохтори ин гуна навъи истилоҳот алоқаи тобеъ ҷой дошта, як

чузъ ба чузъи дигар ба воситаи алокаи тобеъ пайваст шудааст, ба монанди: «*инфрасохтори туристӣ, иқтисодии сайёҳӣ, иншоотҳои сайёҳӣ, маҷмуаҳои сайёҳӣ, захираҳои сайёҳӣ, муассисаҳои сайёҳӣ, шабакаи сайёҳӣ, бошишгоҳҳои сайёҳӣ, лагерҳои кӯҳнавардӣ, муассисаҳои меҳмондорӣ, меҳмонхонаҳои сайёҳӣ, хоҷагиҳои сайёҳӣ, ташкили фазои сайёҳӣ, захираҳои табиӣ фарҳангии таърихӣ, шабакаи муассисаҳои истироҳатӣ, меҳмонхонаҳои сайёҳатӣ, меҳмонхонаҳои сайёҳию варзишӣ; tourist infrastructure, tourist capacity, tourist facilities, tourist complexes, tourist resources, tourist institutions, tourist network, tourist centers, mountaineering camps, hospitality institutions, tourist hotels, tourist farms, spatial organization of tourism, natural, cultural and historical resources, network of recreational facilities, hotels tourist and travel, tourist and sports hotels*. Алокаи пайвандакиро низ метавон дар созмони истилоҳибораҳои бахши мазкур мушоҳида намуд: *шароит ва омилҳои рушди фаъолияти сайёҳӣ*» [Диловаров, 2013 с. 61-82].

Боби сеюми китоби мазкур моро бо истилоҳу истилоҳо-ибораҳои мансуби «муҳити (фазой) ташкили сайёҳӣ» ошно месозад. Дар ин фасл низ миқдори истилоҳот зиёданд: истилоҳоти сода (*муҳит, фазо, рақобат, бозор*), истилоҳоти сохта (*сайёҳон*) мурраққаб (*тарабхонаҳо, ҷойхонаҳо, миёнаравӣ, танзимкунанда, нархгузорӣ, ҷамоҳангнамӣ, бунёдкунанда-харобкунанда, бисёрҷанбавӣ*) ва таркибӣ: «*бозори хизматрасонӣ, бозори сайёҳӣ, ҷанбаҳои таблиғотӣ, рақобати озод, ширкатҳои сайёҳӣ, арзаии сайёҳӣ, тақозои маҳсулоти сайёҳӣ, системаи муносибатҳои хариду фурӯш, фурӯшандагони маҳсулоти сайёҳӣ, истеъмолкунандагони маҳсулоти сайёҳӣ, гардиши давравии сайёҳӣ, тақсимбандии бозори сайёҳӣ, арзиши мол ва ашё, (истифодаи воситаи нақлиёт*» [Диловаров, 2013 с. 82-117]; *tourist products, system of buying and selling relations, sellers of tourist products, consumers of tourist products, periodic circulation of tourists, distribution of the tourist market, cost of goods and objects, use of means of transport*

Як нуқта ба ёдоварист, ки дар бахши мазкур як қатор истилоҳоте мушоҳида гардид, ки аз забони русӣ иқтибос гардида, то ба имрӯз бо ҳамон

шакли русиашон дар истеъмоланд: *туроператорон, ваучерҳо, турагент, конгрэгент, маркетинг, сегмент, сегментатсия*. Илова бар ин, истилоҳоте ба чашм расиданд, ки аз лиҳози сохтор мураккаб буда, як чузъашон русианду, чузъи дигарон тоҷикианд: *гид-тарҷумон*.

Ҳамин тавр аз таҳлили сохтори истилоҳоти мансуби бахши зермайдони сайёҳӣ маълум гардид, дар аксарияти истилоҳоти ин бахш дар шакли истилоҳ - ибора мавриди истеъмоли дастандаркорони соҳа қарор доранд

Дар боби чорум индустрияи сайёҳӣ истлоҳ ва истилоҳ-ибораҳои зерини соҳаи ишорашуда таҳлилу баррасӣ гардидаанд. Миқдори бештари истилоҳоти ин бахшро низ амсоли бахшҳои, ки қаблан зикр намудем, истилоҳоти сода («*сайёҳ, истиқомат, гизо, фароғат, бозӣ*; истилоҳоти сохта (*намоишгоҳҳо, воҳӯриҳо, бозиҳо, тайёраҳо, автобусҳо, ҳавоӣ, обӣ, заминӣ, субҳона*) истилоҳоти мураккаб (*ҷойхона, майхона, меҳмонхонаҳо, меҳмондорӣ, тарабхонаҳо, қаҳвахонаҳо, меҳмонсаройҳо, обхезӣ, хушксолӣ, заминларза, саёҳат-консерт, саёҳат-намоишнома*); истилоҳ-ибораҳои исмӣ (*индустрияи сайёҳӣ, бизнеси сайёҳӣ, саёҳати оммавӣ, саёҳати гардишӣ, саёҳати мусоҳибавӣ, асосҳои меҳмондорӣ, идораи меҳмондорӣ, хизматрасонии нақлиётӣ, истеҳсолкунандагони хадамоти сайёҳӣ, муассисаҳои нақлиёти ҳавоӣ, нақлиёти роҳи оҳан: хатсайрҳои доимӣ, қатораҳои махсуси сайёҳӣ, нақлиёти автобусӣ, хатсайрҳои доимӣ, автобусҳои махсуси сайёҳӣ, ҷаҳонгардишӣ дарёӣ, чузъдони роҳбалади саёҳат*) ва ибораҳои исмии пешояндиву пайвандакӣ (*ҳамсафар будан бо гурӯҳи сайёҳон, рушди воситаҳои ташкилӣ ва инфрасохторӣ*)» [Диловаров; 2013:117-147] ташкил медиҳанд.

Бояд қайд намуд, ки дар бахши мазкур як қатор истилоҳибораҳои метавон мушоҳида намуд, ки имрӯз ҳам бо муодили англисиашон дар истеъмоланд, ба монади: *паблик рилейшнз – робита бо ҷомеа, круиз – ҷаҳонгардӣ, чартерӣ – фармоишӣ, бар – майхона, таблдог-гизонома, диссерт – ширинӣ, аниматсия – рӯҳбаландӣ*).

Дар боби панҷум мавзӯҳои мансуб ба «Фаъолияти туроператорӣ ва очонсии сайёҳӣ» матраҳ мешаванд. Аз лиҳози таркиби наҳвӣ истилоҳоти

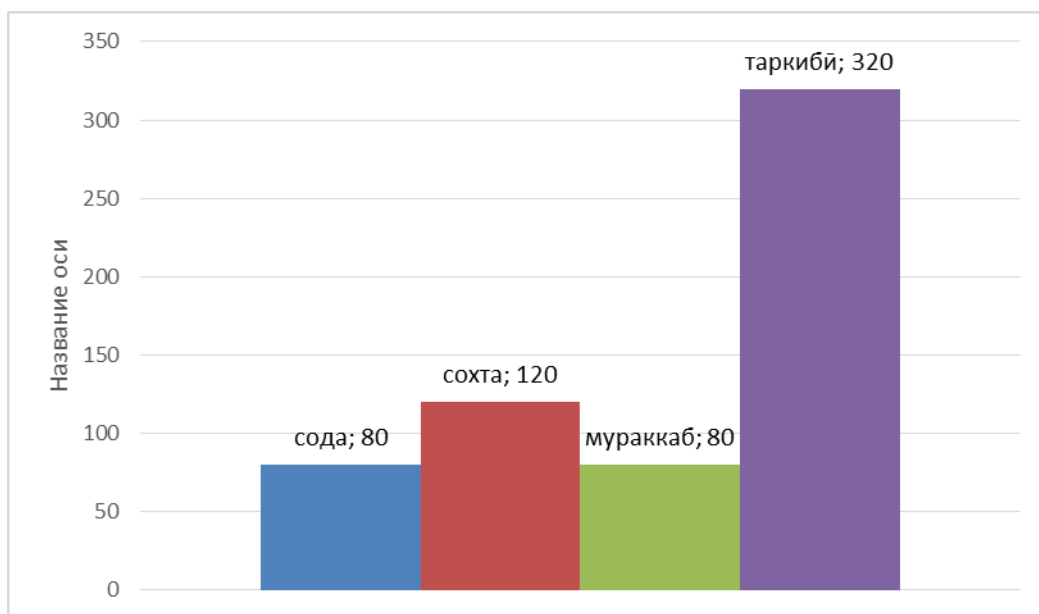
асосии ин бахш истилоҳ-ибораҳои дучузъаву бисёрчузъа буда, бевосита ба **муассисаҳои сайёҳӣ ва шаклҳои онҳо** (*муассисаҳои миёнарав ва ташкили сайёҳӣ, муассисаҳои нақлиётӣ, муассисаҳои хадамоти дорои ҷолибият, сафарҳои байналмилалӣ ва сайру саёҳат, корпоратсияҳои сайёҳӣ- intermediary institutions and organization of touris, transport institutions, institutions of attractive services, international trips and tours, tourist corporations*; **мафҳум ва вазифаҳои асосии туроператор:** «*туроператор, турагенттҳо, таҳияи маводи таблиғотӣ-иттилоотӣ, сайрҳои фармоишӣ, туроператорони бозори дохилӣ, туроператорони бозори беруна, туроператорони хориҷӣ, истиқбол ва интиқоли сайёҳон*») [Диловаров, 2013: 147-156]; **таснифот ва намудҳои амалиётҳои туроператорӣ:** «*туроператори миёнарав, тарҳрезии сайр аз ҷониби туроператор, тарҳрезинамоии хатсайр, лоиҳабандии хатсайр, фуруӯши маҳсулоти сайёҳӣ*») Диловаров, 2013: 147-156; **таваккал ва бехатарӣ дар сайёҳӣ:** «*таваккали сайёҳӣ, амнияти сайёҳӣ, идораи таваккал, идораи таваккал дар сайёҳӣ, фароҳам овардани шароит дар бобати ҳадди максималӣ, наст намудани эҳтимолияти бавучудоии хатар барои сайёҳӣ ва истироҳаткунандагон, муассисаҳои сайёҳӣ, воситаҳои ҷойгиркунонӣ, нақлиёт, муассисаҳои фароғатӣю дилхушӣ; амният дар сайёҳӣ, хавф ба муассисаҳои соҳаи сайёҳӣ, хавфи табиӣ ва экологӣ, низоми бехатарӣ дар сайёҳӣ, назорати амнияти хизматрасонӣ ба сайёҳон, амнияти иқтисодӣ дар сайёҳӣ*» [Диловаров; 2013: 147-156]; *risk and management in order to the create condition of the probability of danger for tourists institutions, means of transportation, entertainment institutions*)

Дар ин бахш низ истилоҳоте мавҷуданд, ки то ба имрӯз бо гунаи англисиашон дар истеъмоланд: *интиқол - трансфер, тур - саёҳат, сайру гаит, реквизи́т- маълумотҳои ҳатмие, ки қонунан ва ё дар тарзи ҳуҷҷатгузорӣ муқаррар гардидааст, рекреатсия – истироҳат бо мақсади барқарорнамоии қобилияти ҷисмонии инсон, ки дар раванди фаъолияти меҳнатӣ коста гардидааст, мотел- меҳмонсарои начандон бузург барои автотуристон, ки дар сари шоҳроҳҳо сохта шудааст, инклюзи́ф - тур - саёҳати сайёҳӣ бо хатсайри*

дар асоси хизматрасонии маҷмӯавии қаблан тарҳрези гардида- пакети ҳадамот, ки интиқол, ҷойгиркунонӣ, таъмини ғизо ва саёҳатро дар бар мегирад.

Миқдори умумии истилоҳот ва истилоҳ-ибораҳои китоби зикршуда ба 600 адад баробар аст. Мо ин ҷо зарур мешуморем, ки мансубияти онҳоро аз нигоҳи сохт, яъне маълумоти омории таркиби сарфиашонро дар шакли ҷадвал ба тариқи зайл пешниҳод намоем.

Ҷадвали № 1. Маълумоти омории таснифи истилоҳоти сайёҳӣ аз лиҳози сохтори морфологиашон дар асоси китоби «Асосҳои сайёҳӣ»

Аз таҳлилу баррасии вожаву истилоҳоти сайёҳии китоби мазкур метавон ба хулосае омад, ки миқдори зиёди воҳидҳои луғавии дар китоб зикршуда хусусияти истилоҳиро соҳиб буда, ҳамчун манбаъ барои рушди минбаъдаи истилоҳоти соҳа метавонанд мусоидат намоянд. Мо, асосан, ба хусусиятҳои лингвистии истилоҳоти сайёҳии китоби мазкур, яъне таркиби морфологии вожаву истилоҳоти сайёҳӣ тавачҷуҳ намуда, зикри як нуктаро зарур мешуморем, ки аломату хусусияти истилоҳоти ҳар соҳа ҳамеша дар таркиби ибораву ҷумла ва матн намудор мешавад.

Илова бар ин, дар раванди таҳлилу баррасии истилоҳот мо ба чанде аз истилоҳоти русӣ ва ё англисӣ рӯ ба рӯ шудем, ки то ба имрӯз дар захираи луғавии забони тоҷикӣ бо ҳамон шаклу маънӣ боқӣ мондаанд. Агар ин аз як тараф, ба ҳазму истеъмол гардидани онҳо аз тарафи соҳибони забон муаммо

эҷод кунад, пас аз тарафи дигар, ба фаъолияти рӯзмарраи дастандаркорони соҳа мусоидат хоҳад намуд.

Як нуктаи муҳимро бояд қайд намуд, ки китоби мазкур ягона дастури таълимӣ дар макотиби олий маҳсуб ёфта, дар он тамоми паҳлуҳои норавшани истилоҳоти бахши сайёҳӣ бо шарҳу тавзеҳи илмиашон ҷой дода шудаанд .

Ҳуқуқи сайёҳии (туристии) Ҷумҳурии Тоҷикистон: « Китоби мазкур ба калами Д.Ш. Сангинов марбут буда, дар он фикру андешаҳои муаллиф роҷеъ ба ҳуқуқи сайёҳии (туристии) Ҷумҳурии Тоҷикистон баён шудааст. Муаллиф дар асари хеш шарҳу тавзеҳи истилоҳи сайёҳӣ ва заминаҳои бавучудоии конунгузории онро тавсиф намудааст:» [Д.Ш. Сангинов; 2013:304] Аз ин рӯ, мо хусусиятиҳои лингвисти истилоҳоти ин китобро, яъне таркиби морфологӣ ва шарҳи луғавии онро ба сифати ташаккули истилоҳоти сайёҳии тоҷикӣ мавриди баррасӣ қарор додем. Бо дарназардошти ин масъала истилоҳоти сайёҳии бахши яқумро аз лиҳози таркиби морфологӣ метавон ба сода, сохта, мураккаб ва таркибӣ ё истилоҳ-ибора дастбандӣ намуд: **вожа-истилоҳоти сода:** *саёҳ, турист (tour, trip); истилоҳоти сохта: сайёҳӣ, туристӣ (tourist, tourism); истилоҳоти таркибӣ ё истилоҳ-ибораҳо:* «*саноати сайёҳӣ, хароҷоти саёҳат, ширкатҳои сайёҳӣ, бюрои саёҳат, варақаҳои сайёҳӣ, хизмати сайёҳӣ, сайёҳии умумӣ, сайёҳии тафриқавӣ, сайёҳии динӣ, корӣ, табобатию барқарорсозӣ, экологӣ, кӯҳиву лижавӣ, экстрималӣ, круизи сайёҳии иттифоқи касаба, сайёҳии ҷавонон, сайёҳии ҳарбӣ, сайёҳии дохилӣ, сайёҳии хориҷӣ, сайёҳии хориҷӣ, маҳсулоти сайёҳӣ, муносибатҳои сайёҳӣ, сайёҳии фарҳангию маърифатӣ, сайёҳии экологӣ, рушди устувори сайёҳӣ, сайёҳии байналмилалӣ, гӯшаҳои сайёҳӣ, хатсайрҳои муштаракӣ сайёҳӣ, танзими давлатии фаъолияти сайёҳӣ хизматрасонии сайёҳӣ*» [Сангинов, 2012 с. 6-56]; «*tourism industry, travel expenses, travel companies, travel agencies, travel brochures, travel services, general tourism, differentiated tourism, religious tourism, business tourism, medical and rehabilitation, environmental, mountaineering and skiing, extreme, cruise union tourism, youth tourism, military tourism, tourism internal, foreign tourism, foreign tourism, tourist products, tourist relations, cultural and educational tourism,*

ecological tourism, sustainable development of tourism, international tourism, tourist corners, joint tourist routes, state regulation of tourist activities, tourist services» [OED: electronic resource, 2010].

Аз таҳлилу баррасии истилоҳоти китоби мазкур аён гардид, ки аксари истилоҳоти онро истилоҳ-ибораҳои дучузъаву сечузъа ташкил медиҳанд.

Англо-русский словарь [Мюллер, 1965 с. 912] -English-Russian Dictionary (Фарҳанги англисӣ-русӣ)

Луғати мазкур аз тарафи забоншинос ва луғатнигори беназир В.К.Мюллер тадвин гардида, фарогири як зумра вожагону истилоҳоти соҳаҳои гуногун аст. Теъдоди уммуи вожагони дар фарҳанг ҷойдошта ба ҳафтад ҳазор калимоту иборот баробар аст. Илова бар ин, фарҳанги мазкур мансубияти ҳар як вожаву истилоҳотро ба ин ё он ҳиссаи нутқ бозгӯ мекунад, ки ин тарзу шеваи луғатнигорӣ дар фарҳангҳои соҳавии то ин замон таълифгардида ба ҷашм намерасад. Вожагону таркибот дар фарҳанги мазкур ба таври алифбой ҷойгир шудаанд. Дар мураттаб намудани фараҳанги хеш муааллиф аз сарчашмаҳои мухталифи соҳавӣ кор гирифтааст, ки ин аз шарҳу тавзеҳи ҳар як вожаву истилоҳот луғат хувайдост.

Шакли овонавишти ҳар як калимаву иборот дар фарҳанги мазкур ҷой дода шудааст, ки ин барои талаффузи дурусти калима муосидат мекунад.

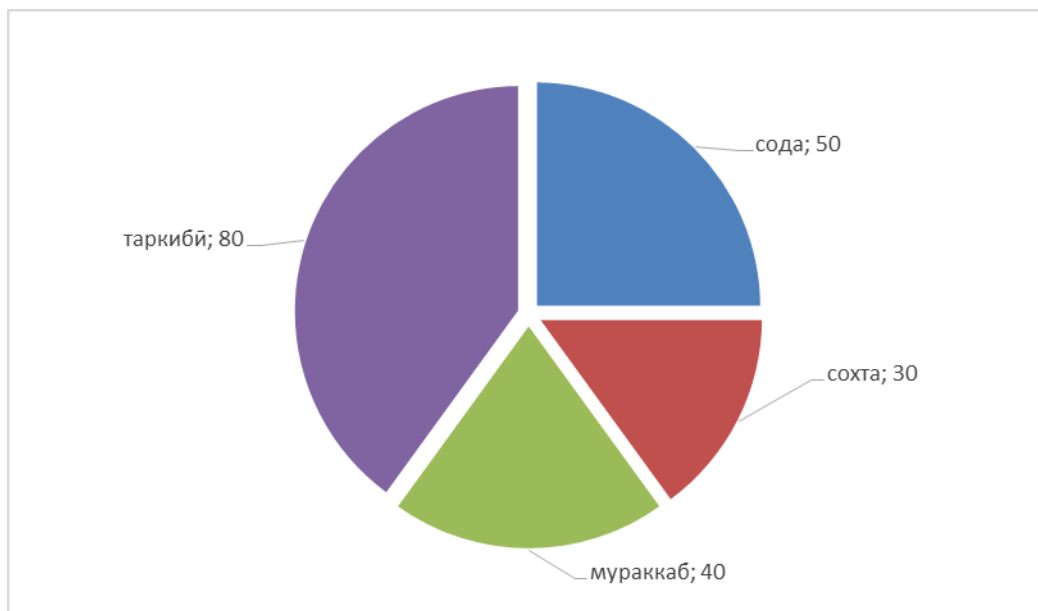
Бартарияти луғати мазкур аз луғатҳои то замони муаллиф таълифёфта дар он аст, ки вижагиҳои маъноии ҳар як вожа ҷудо карда шуда ба кадом падидаи забони хос будани онҳо низ бозтоб гардидааст.

Бояд ишора намуд, ки ҳар як истилоҳ бо муоидили тоҷикинаш бо як тартиби муайян омадаанд, ба монанди *camping* [Мюллер, 1965: 114] - *бошишгоҳи сайёҳӣ*; *tour shop* [Мюллер, 1965 с. 792] – *мағозаи сайёҳӣ*; *tour* [Мюллер, 1965 с. 797] – *сафар кардан, саёҳат намудан*; *tour a foreign* [Мюллер, 1965: 797] – *ба хориҷа сафар кардан*; *tourer* [Мюллер, 1965 с. 797] – *автомобили сайёҳӣ*.

Миқдори умумии истилоҳот ва истилоҳ -ибораҳои дар фарҳанги зикршуда ба 200 баробар аст. Мо ин ҷо зарур мешуморем, ки мансубияти онҳоро аз

нигоҳи сохт, яъне маълумоти омории таркиби сарфиашон дар шакли ҷадвал ба тариқи зайл пешниҳод намоем.

Ҷадвали №2. Маълумоти омории таснифи истилоҳоти сайёҳӣ аз лиҳози сохтори морфологиашон дар асоси Англо-русский словарь-English-Russian Dictionary (Фарҳанги англисӣ-русӣ)

Англо-русский и русско-английский словарь [Шведов, 2008 с. 864] (Фарҳанги англисӣ-русӣ ва русӣ-англисӣ)

Луғати муосири англисӣ-русӣ ва русӣ-англисӣ, ки муаллифи он забоншинос С.М. Шведов маҳсуб меёбад, фарогири тақрибан 40 ҳазор вожаву таркибот аст. Тавофути фарҳанги мазкур аз пешинён дар он зоҳир мешвад, ки ҳам гунаи англисӣ ва ҳам гунаи русии вожаву иборот дар ду бахш алоҳида ҷой дода шудаанд. Фарҳанг асосан барои хонадагони доираи васеъ, аз ҷумла дастандаркорони соҳаҳои мухталифи ҷомеа пешниҳод шудааст.

Ҳар як вожаву таркиботи фарҳанг бо гунаи овонавишташон пас аз калима навишта шудааст, ки ба дуруст хондану талаффуз намудани хонанда кӯмак мерасонад. Дар фарҳанг ба кадом ҳиссаи нутқ мансуб будани калимот ишора наҷаратааст, аммо мутоилакуннадаро зарур аст, ки ба шаклу маънии калимот тавачҷуҳ намуда бад ин васила марбути кадом ҳиссаи нутқ мансуб будани онро муайян кунад.

Илова бар ин, ҳар як калимоту истилоҳоти фарҳанг аз лиҳози соҳавӣ низ гурӯҳбандӣ шудааст. Ба кадом падидаҳои забони иртибот доштани ҳар вожаву истилоҳот ва аз чанд маънӣ иборат будани онҳо бо рақамҳои римӣ ишора гардидаанд.

Ҳамин тариқ, дар натиҷаи таҳлилу баррасӣ ва натиҷагирии мавзуи мавриди таҳқиқ дар асоси сарчашмаҳои фавқуззикр ба метавон ба хулосаҳои зерин омад:

1. Дар рафти таҳқиқи масъалаҳои боби якум муайян карда шуд, ки истилоҳ калима ё ибораест, ки махсус дар соҳаи илм ё техникаи муайяни ҷамъият истифода мешавад. Фикру андешаҳои забоншиносон роҷеъ ба таърифу тавзеҳи мафҳуми «истилоҳ» мухталиф бошад ҳам, вале маънии ягонаву соҳавӣ будани онҳо фикру андешаҳои ононро ба ҳам овардааст. Бо назардошти ин ҳама онҳо ба истифодаи истилоҳ дар як соҳаи мушаххас рӯ меоранд. Дар таркиби луғавии забонҳои муқоисашаванда дар қатори истилоҳоти дигар соҳаҳо лексика ва истилоҳоти сайёҳӣ ҷойи махсусро ишғол менамоянд.

2. Калимаҳо ва истилоҳоти сайёҳӣ, ки имрӯз дар мамолики тоҷикзабонон ва англисзабонон истифода мешаванд, бо мурури замон борҳо тағйироти садой ва маъноӣ-луғавӣ дидаанд. Дар ташаккул ва инкишофи истилоҳоти ин ё он соҳа осор ва ё захираи луғавии инкишофёфта ва ёдгориҳои фарҳангӣ нақши асосиро мебозанд.

3. Аксари маъхазҳои, ки ҳангоми ташаккул ва таҳияи истилоҳоти туристӣ ба забонҳои хориҷи зикр ёфтаанд, имрӯз ҳам истифода шуда, дар рушду такмили истилоҳоти ин соҳа саҳми худро гузошта истодаанд.

4. Дар боби мазкур ба таҳлили омории истилоҳоти сайёҳӣ аз нигоҳи баромади забонӣ низ тавачҷӯҳ карда шудааст. Аз таҳлили сарчашмаҳои зикршуда аён гардид, ки теъдоди зиёди истилоҳоти сайёҳии тоҷикиро истилоҳоти иқтибосии арабӣ ва миқдори беши истилоҳоти сайёҳии англисиро иқтибосоти лотинӣ ташкил медиҳанд.

БОБИ II.

ТАҲЛИЛИ СОХТОРИИ ИСТИЛОҲОТИ САЙЁҲИИ ЗАБОНҲОИ ТОЧИКӢ ВА АНГЛИСӢ БАР ПОЯИ УСУЛҲОИ ИСТИЛОҲСОЗӢ

2.1. Ташаккули истилоҳоти сайёҳӣ бар пояи усули сарфӣ

Дар фасли мазкур мо ба таҳлили шакливу сохтори истилоҳоти мансуби сайёҳии забонҳои тоҷикиву англисӣ ва вижагиҳои сохтори онҳо, ки дарку фаҳмиши ин гурӯҳи истилоҳот барои дастандаркорони соҳаи сайёҳӣ зарур аст, таваккуф хоҳем намуд.

Лозим ба ёдоварист, ки дар ин фасл он истилоҳоте мавриди таҳлилу муқоиса қарор мегиранд, ки ба ҳамаи намудҳои сайёҳӣ мансуб буда, ин гуна истилоҳотро дар фасли қаблӣ ҳангоми таснифоти мавзӯӣ таҳлилу барасӣ номида будем.

Аз нигоҳи сохтор ҳамаи истилоҳоти мансуби «сайёҳӣ»-и забонҳои ғавқуззикро метавон ба соддаву сохта ва мураккабу таркибӣ ҷудо намуд. Бо ибораи дигар истилоҳоти содаву сохта ва мураккабро метавон истилоҳоти яқҷузъа ва истилоҳоти таркибӣ ё ибора-истилоҳро бисёрҷузъа номид.

Пеш аз он, ки ба таҳлилу баррасии хусусиятҳои сохтори истилоҳоти сайёҳӣ дар пояи усули калимасозии сарфӣ шуруъ намоем, зарур мешуморем, ки нахуст, андешаҳои ҳудро оид ба истилоҳоти содаи забонҳои муқоисашаванда баён кунем. Миқдори аз ҳама бештари истилоҳоти бахши «сайёҳӣ»-и забонҳои муқоисашавандаро истилоҳоти сода ташкил медиҳанд, ки хусусияту аломати истилоҳии онҳо маҳз дар таркиби ибораву ҷумла ҳувайдо мегардад, ба монанди: *сайёҳ (tourist)*: < Не, ман чунин ақида дорам, ки ӯ *сайёҳи* одӣ аст (No, I get that he's a simple tourist), *сафар (tour)*; *tour – сафар, сайёҳат, trip – сафар, visa – раводид, rent – иҷора* < Due to stable low rental **rents**, occupiers prefer to rent large units (Аз сабаби паст гардидани маблағи **иҷора**, ширкатҳо мехоҳанд таҷҳизотиҳои калонро ба иҷора гиранд), *journey – сафар* <It's a good season for a *journey* (Барои сафар хеле фасли хуб аст), *hotel – меҳмонхона, motel –*

меҳмонхонаи хурд, room – хучра, flight – парвоз ticket – чинта, season – фасл < You're going away for a *season* on a brilliant tour to regain tone (Бо мақсади қувват гирифтани ва сайругашт намудани шумо бояд як мавсим ба ягон ҷо биравед).

Яке аз хусусиятҳои фарқкунандаи истилоҳоти содаи забонҳои таҳқиқшаванда он аст, ки бархе аз воҳидҳои луғавӣ дар як забон содаву дар забони дигар муодили онҳо дар шакли мураккаб, таркибӣ ё ибора-истилоҳ истеъмол мешавад, масалан, агар истилоҳи *hotel* дар забони англисӣ аз нигоҳи таркиби сарфӣ исми сода бошад, пас, муодили он дар забони тоҷикӣ дар шакли мураккаб-*меҳмонхона* қорбурд мегардад.

Истилоҳи «*motel*»-и англисӣ дар забони тоҷикӣ дар шакли истилоҳ-ибораи исми изофии «меҳмонхонаи хурд» маъмул аст. Истилоҳи *меҳмонхона* дар фарҳангҳои тоҷикӣ ба чунин маънӣ омадааст: «МЕҲМОНХОНА 1. утоқи махсус барои пазироии меҳмонон; хонаи меҳмоннишини ҳар ҳавлӣ. 2. бинои бисёрхонадор дар шаҳрҳо барои истиқомати мусофирон» [ФТЗТ, 2008: 793]. Ба муодили англисии он «*hotel*» фарҳангшиносон таърифоти зайлро муносиб медонанд: «an establishment providing accommodations, meals, and other services for travelers and tourists» [Oxford University Press, 2010. – Oxford Dictionary (En-En) (для АБВУУ Lingvo x5, с. 456)]; «A hotel is a building where people stay, for example on holiday, paying for their rooms and meals» [Oxford University Press, 2010. – Oxford Dictionary (En-En) (для АБВУУ Lingvo x5 10, с. 321)] (Муассисае, ки сайёҳонро бо манзил, хӯрок ва дигар хизматрасониҳо таъмин менамояд. Меҳмонхона биноест, ки дар он одамон, масалан, дар рӯзҳои истироҳат, барои хучра ва хӯроқи худ пардохт мекунанд).

Ҳамин тавр, аз шарҳу тавзеҳи истилоҳоти дар боло зикршуда, маълум гардид, ки дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ, истилоҳоти сода аз нигоҳу шаклу сохтор ва маъно ба якдигар шабоҳат доранд.

Гузашта аз ин, дар низоми истилоҳоти сайёҳии забонҳои таҳқиқшаванда ба сифати истилоҳоти содаи меҳварӣ метавон чунин воҳидҳои луғавиро мансуб донист: *сайр* < Тобистони ҳамон сол бо писарам Фаридун ба Самарқанд омадем ва дар муддати зиёда аз як моҳ дар гармои саҳт гузару кӯчаҳои шаҳри кӯҳна,

боғоти атрофи шаҳр ва осори меъмории таърихино як-як *сайр* карда, зиёда аз 300 акси ранга бардоштем [Айнӣ. - Душанбе, «Ирфон». 1973 с. 4]; *сайёҳ* < *Таърихи қадим ва ҳусни ҷавони дилорои шаҳр ҳар сол миллионҳо сайёҳ, шоир, олим, мусаввир, хулоса нуру ҷавонро ба сӯи худ мекашад* [Айнӣ. - Душанбе, «Ирфон». 1973 с. 4]; *сафар, музд, ҷой, мусофир, кӯҳ, хиёбон, меҳмон, ҳавз, ҳисоб, ширкат, иқлим, сарҳад, қалъа, гумрук, хӯрок, сайёҳ* [ФТЗТ, Ҷ.1-2, 2008]; «*trip, fare, free, twin, suite, hall, car, bill, tour, camp, cab, dish, dam, exit, guest, gulf, inn, lake, port, rise*» [OED: electronic resource].

Дар зер мо фикру андешаҳоямонро дар бораи бо усули калимасозӣ ё истилоҳсозии сарфӣ сохта шудани истилоҳоти сайёҳӣ баён менамоем. Роҷеъ ба роҳу усулҳои калимасозиву истилоҳсозӣ то имрӯз байни суҳаншиносону истилоҳшиносон диду назари ягона мавҷуд нест. М. Муҳаммадиев дар таълифоти худ аз чор намуди калимасозӣ ёдовар мешавад: «1. Роҳи морфологӣ. Ин роҳ дар навбати худ ба типии мураккабии калимасозӣ ва аффиксатсия ҷудо мешавад. 2. Роҳи синтаксисӣ (таркибӣ); 3. Роҳи морфологӣ-синтаксисӣ; 4. Роҳи лексикӣ-семантикӣ (тағйир ёфтани маъноии калима ва пайдо шудани маъноии нави он)» [Муҳаммадиев, 1967: 37-45]. Дар диссертатсияи худ С. Низомова аз усулҳои зерини калимасозӣ ишора мекунад: «1. калимасозии морфологӣ; 2. калимасозии синтаксисию морфологӣ; 3. калимасозии морфологию синтаксисӣ (ба исми гузаштани дигар ҳиссаҳои нутқ); 4. калимасозии луғавию синтаксисӣ (табдили ибора ба калима); 5. луғавию маъноӣ-сермаъноӣ; 6. ихтисора; 7. таркибсозии феъл низ як усули махсуси калимасозист, ки хилофи усулу қолабҳои мавҷуда сохта мешавад» [Низомова, 2019 с. 18-19].

Лозим ба ёдоварист, ки истилоҳоти сохта дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ, бар маъноии усули морфологӣ ё сарфӣ калимасозӣ сохта мешавад. Ба ибораи дигар, нақши вандҳои истилоҳсоз, яъне пешванду пасванд дар ташаккули ин анвои истилоҳот бағоят бузург аст.

Дар забонҳои мавриди таҳқиқ усули морфологӣ дар муқоиса бо дигар роҳҳои истилоҳсозӣ сермаҳсул буда, пажухиши ин усул аз ҷониби суҳаншиносони хориҷиву ватанӣ, ба монанди А. Арнолд, А. Антрушина, О.

Мешков, О. Кубрякова, Ш. Рустамов, М. Қосимова, Д. Саймиддинов, О. Қосимов, М. Султонов, С. Хоркашев, С. Низомова, С. Чоматов, ва дигарон ба таври густурда анҷом ёфтааст.

Чӣ тавре ки зикраш рафт, истилоҳ-исмҳои сохта дар муқоиса бо истилоҳ-исмҳои содаву мураккаб ва таркибӣ сершумор буда, дар созмони он унсурҳои калимасоз, яъне пешванду пасванд иштирок мекунад. Агар ба мансубияту ин гурӯҳи истилоҳот ба ин ё он ҳиссаи нутқ тавачҷуҳ намоем, пеш аз ҳама, миқдори зиёди онҳо дар ҳар ду забон ҳам ҳамчун исм истеъмол мешаванд.

Ҳамин тавр, мо дар зер аз он вандҳои истилоҳсозе, ки дар сохтани истилоҳоти сайёҳии забонҳои ғавқуззикр иштирок доранд, таваққуф хоҳем намуда, аз онҳо бо номи сохтани истилоҳ тавассути пешванд ва сохтани истилоҳ ба воситаи пасванд ёдовар мешавем.

Сохтани истилоҳи сайёҳӣ бо пешвандҳои тоҷикӣ. Дар ҳар ду забон ҳам истилоҳҳои мавҷуданд, ки ба воситаи пешванд сохта мешаванд. Дарачаи иштироки пешвандҳо дар ташаккули ин анвои истилоҳот яқсон набуда, сермахсуливу каммахсулии онҳо мавриди таҳлилу баррасӣ қарор мегирад ва аз ин рӯ, дар зер пешвандҳои оварда мешаванд, ки дар сохтани истилоҳоти сайёҳӣ нақши калон доранд.

Пешванди пеш- Пешванди мазкур, асосан, пеш аз реша омада, исмҳои ифодакунандаи ин ё он касбу ҳунар ё шуғлу пеша месозад, ба монанди: *пешхизмат* (waiter) «Барои қаҳва овардан *пешхизмат* омада, ҳамаи табакчаҳои десертҳо чамъ намуд (A waiter comes and clears away all our pudding dishes, and brings us each a cup of coffee); *пешпардохт* (repayment) Уҳдадориҳои пешпардохти маблағ то охири ҳаёт ба назар гирифта шудааст (Cashpayment obligations are concentrated in the latter part of the life of the policy). Агар ба маъноии луғавии истилоҳи «пешхизмат» рӯ орем, он дар фарҳангҳо чунин тавзеҳ ёфтааст: «ПЕШХИЗМАТ 1 *پیشخدمت* ۱. кхн. хизматгор, пешкор. 2. он ки дар ошхона, тарабхона ва ғ. ба муштариён хизмат мекунад» [ФТЗТ, 2008: 96]. Дар услуби илмӣ ба ҷойи истилоҳи мазкур муродифи он вожаи «пешхизмат» истеъмол мегардад. Муодили англисии вожаи пешхизмат воҳиди «waiter» буда,

дар фарҳангҳо чунин тавсиф мешавад: «a man whose job is to serve customers at their tables in a restaurant» [Oxford Dictionary of English, 3rd Edition [Electronic resource]. – Oxford: Oxford University Press, 2010, с, 567] (марде, ки вазифааш дар тарабхона хизматрасонӣ ба мизочон дар сари мизҳо аст).

Пешвнди ҳам-. Роҷеъ ба вазифаи пешванди *ҳам-* дар сарчашмаи забоншиносӣ чунин қайд шудааст: «Ин пешванд дар сохтани исм маъмул ва серистеъмол буда, аз исм исмҳое месозад, ки ҳамроҳӣ, шарикӣ ва муносибати дутарафаи шахс ва предметҳоро ифода мекунад» [ГЗАҲТ, 1985 с. 119]. Забоншинос Х. Ҳусейнов оид ба хусусияти корбурди ин пешванд чунин менависад: «Хусусияти префикси **ҳам-** дар он аст, ки вай ба маънои аслии калимаҳо ифодаи ҳамроҳӣ, якҷоягӣ медиҳад, дурусттараш, вай ду ва зиёда исмро аз ҷиҳати хусусияти дохилӣ ва хоричӣ ба якдигар баробар мегузорад» [Ҳусейнов, 1970 с. 84].

Илова бар ин, пешванди **ҳам-** мисли ҳиссача ба калима тобиш ва мафҳуми иловагӣ намебахшад, вай унсури калимасоз буда, аз калимаҳои гуногун воҳиди нави луғавӣ месозад, масалан, аз исми мушаххаси *роҳ* калимаи *ҳамроҳ* (companion, fellow traveller) ва аз исми маънии *сӯҳбат* вожаи *ҳамсӯҳбат* (interlocutor) сохтааст < *Ҳамсӯҳбаташ* дар бораи зану фарзандони ӯ талаб кард (But what about his wife and kids? His interlocutor demanded). Вожаҳои *ҳамроҳ* ва *ҳамсафар* муродифи якдигаранд.

Ҳамин тариқ, пешванди *ҳам-* яке аз сермаҳсултарин унсурҳои калимасозии забони тоҷикӣ ба шумор рафта, асосан исмҳое месозад, ки мафҳуми «якҷоя, бо ҳам будан»-ро ифода мекунад, мисли *ҳамсафар*:

«Дар олами хаёл шудам бо ту *ҳамсафар*,

Таъбир шуд агар *сахаре*, достони ман» (Юсуфи Раҳимӣ).

Пешванди бе-. Ин пешванди сифатсоз ба набудани хосият ва ё чизе далолат намуда, маънои «инкор»-ро ифода мекунад. Дар муқоиса бо дигар пешвандҳои сифатсозии тоҷикӣ, пешванди *бе-*то андозае сермаҳсул аст: (*visa free*). Агар истилоҳи *бераводид* дар забони тоҷикӣ аз лиҳози таркиби морфологӣ исми мураккаби омехта бошад, пас, дар забони англисӣ ин истилоҳ

хамчун исмҳои мураккаб, таркибӣ ё истилоҳ-ибораи *visa-free, visa free* истеъмол мешавад (*raftyoui бераводид (visa-free access); сафари бераводид, сафар бидуни раводид (visa-free travel)*).

Сохтани истилоҳи сайёҳӣ бо пешвандҳои англисӣ:

Пешванди non-. Пешванди мазкур, асосан, пеш аз исму сифат омада, сифатҳои месозад, ки хусусият ва ё хосияте чизеро соҳиб набошанд. Ба ибораи дигар, ин пешванд дар забони англисӣ сифатҳои месозад, ки маънои «инкор ё ғайр»-ро ифода мекунад. Дар бештари ҳолатҳо, ба ҷойи пешванди зикршуда, муродифи он – -un истеъмол мешавад, ба монанди: *un+accompanied = unaccompanied* (беҳамроҳ, танҳо, бидуни ҳамроҳ), *undemand+ing = undemanding* (бидуни талабот, камталаб), *un+paid = unpaid* (бемӯзд), *un+profitable = unprofitable* (бефоида), *un+seasonal = unseasonal, non-seasonal* (заъримавсимӣ).

Аз истилоҳоти зикршуда, танҳо вожаи *unseasonal* тавассути ба реша ҳамроҳ намудани пешванду пасванд, яъне *un-* ва *-al* сохта шудааст. Аз шарҳи пешванди мазкур маълум гардид, ки он дар ташаккули истилоҳи сайёҳӣ сермаҳсул набудааст.

Пешванди over-. Дар муқоиса бо дигар унсурҳои калимасоз, пешванди номбурда дар низоми истилоҳоти сайёҳӣ хеле сермаҳсул буда, исмҳои месозад, ки маъноҳои «*excessively; to an unwanted degree, completely; utterly, upper; outer; extra, over; above-*мутлақо, комилан, барзиёд, зиёдатӣ, изофа ва бисёр»-ро ифода мекунад, масалан: *overactive* (бешфаъл); *overestimate* (аз будаи зиёд нишон додани ҳароҷот), *overproof* (ҳарорати аз меъёр зиёд), *overscrupulous* (дақиқона, бисёр дақиқ).

Дар баъзе ҳолатҳо пешванди *over-* пас аз феълҳои омада, ба истилоҳ-ибора тобиши махсуси маънои илова мекунад, чунончӣ: *Flight over the sea* (аз болои баҳр парвоз кардан).

Пешванди in-. Пешванди мазкур дар соҳаи сайёҳӣ, асосан, исмҳои месозад, ки мафҳуми «даромад ё фоида»-ро ифода мекунад, ба монанди: *incoming* (даромад) <Keep an account of your *incomings* and *outgoings* of tourism (Даромаду баромади саёҳонро ба ҳисоб гиред); *incalculable* (бешумор), *incognito*

(номаълум, пинҳонӣ) <He made an *incognito visit* to Spain (Ҷ ба Испания сафари пинҳонӣ намуд). Илова бар ин, ба воситаи пешванди мазкур истилоҳоти дигари сайёҳӣ низ сохта мешаванд: *in+bound* = *inbound* (дохилӣ), *in+convenient* = *inconvenient* (ноқулай), *in+correct* = *incorrect* (нодуруст), *in+expensive* = *inexpensive* (арзон), *in+formal* = *informal* (ғайрирасмӣ).

Пешванди re-. Ин пешванд феълҳое месозад, ки мафҳуми «аз нав, боз»-ро ифода мекунад, мисли: *reboard* - мусофири аз нав ба киштисаворшуда, *reissue* – азнавбарорӣ, *reroute* – сайрхатро дигар кардан, *самтри сафарро дигар кардан* Ба воситаи пешванди мазкур сохта шудани исмҳо бо ифодаи маъниҳои «аз сари нав, боз аз сари нав ва ғ.» низ дар забони англисӣ маъмул аст: *rerouting* - тағйири сайрхат, *самти сафар*.

Сохтани истилоҳ бо пасванд. Ба воситаи пасванд сохта шудани ин ё он истилоҳ дар забоншиносӣ падидаи нав набуда, забоншиносонро водор месозад, ки дарҷаи корбурду истеъмоли пасвандҳоро дар ташаккули ин ё он соҳаи истилоҳот муайяну мушаххас намоянд. Он воҳидҳои истилоҳие, ки тавассути пасванд сохта шуда, ба сифати истилоҳ дар соҳаи сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ корбурд мегарданд, асосан, ба исм мутаалиқанд ва таносуби миқдории онҳо низ дар ин забонҳо тавофут дорад. Исмҳои сохтае, ки дар низоми соҳаи сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ истеъмом мегарданд, аз нигоҳи хусусияти маъноиашон метавон ба се гурӯҳ: исмҳои ифодакунандаи мафҳуми чараён, амал ё фаъолият ва ашёе объект ва падидаҳову таҷхизоти сайёҳӣ гурӯҳбандӣ намуд ва ҳар яки ин исмҳо дар таркиби худ пасвандҳои хоссаи худро соҳибанд, ки мавзӯи таҳлили мо ба шумор меравад.

Сохтори истилоҳи сайёҳӣ бо пасвандҳо дар забони тоҷикӣ:

Пасванди -гоҳ. Пасванди мазкур макони доимӣ ва муваққатино вобаста ба маънои ҷузъи номӣ ба таври баробар баён мекунад. Дар маънои маконӣ ва фаровонӣ ин пасванд баъдан дар форсии нав ҳамчун муродифи пасванди *-istan* (*истон*) истифода шуда, дар гурӯҳе аз исмҳо бар ивази ҳамдигар ба кор рафтааст.

Ба андешаи забоншинос Ш. Рустамов «Гоҳ аслан калимаи мустақилмаъно буда, бо мурури замон маънои мустақили лексикии худро гум карда, дар забони адабии ҳозираи тоҷик ба пасванди сермаҳсул табдил ёфтааст» [Рустамов 1988, с. 132; Низомова, 2019 с.64]. Пасванди *-гоҳ* яке аз пасвандҳои сермаҳсули исмсозии забони тоҷикӣ ба шумор рафта, исмҳое месозад, ки мафҳуми «макон», чой»-ро ифода мекунад: *манзилгоҳ (home, dwelling)*, *мамнуъгоҳ (reserve)*, *бошишгоҳ (accommodation, camp)* «Дар бошишгоҳи нав аҳволи зиндагонии мо хеле саҳт шуд, болохона як хоначае буд, ки бар болои дӯкони баққол бино ёфта буд, деворҳояш чӯбқорӣ тунук буд, ки ба ягон хонаи дигар намепаиваст (In the new camp, our living conditions became very difficult, the upstairs was a house built over a grocery store, the walls were made of thin wood, which did not connect to any other house); *фурудгоҳ (airport)*, *урдӯгоҳ (camp)*, *истироҳатгоҳ (boarding house)*. Аз се истилоҳоте, ки зикр намудем, танҳо вожаи *истироҳатгоҳ* дар забони тоҷикӣ ҳамчун исми сохта ва муодили англисии он *boarding house* чун исми таркибӣ ба ҳайси ибораистилоҳ қорбурд мешавад. Гузашта аз ин, пасванди *-гоҳ* дар таркиби исмҳои маънӣ омада, амалу ҳолатҳои мухталифро ифода намуда, исмҳое месозад, ки маънои «макони амалу ҳолат ва машғулият»-ро мефаҳмонад: *сайргоҳ (excursion)*, *тамошогоҳ (sight)*, *саёҳатгоҳ (excursion)*, *зиёратгоҳ (pilgrimage)*.

Вожаи *сайргоҳ* аз исми *сайр* ва пасванди *-гоҳ* бунёд ёфта, дар соҳаи сайёҳӣ ба чунин маънӣ қорбурд мегардад: «ҷои сайру гардиш; ҷое, ки сайр барпо мешавад» [ФТЗТ, Ҷ.2, 2008: 195]. Дар бештари ҳолатҳо ба ҷойи вожаи *сайр* муродифҳои он «*сайргоҳ, тамошогоҳ*» дар навиштор ва гуфтор истифода мегардад. Вожаи *тамошо* ҷузъи асосии калимаи сохтаи *тамошогоҳ* буда, маънои «дидан, нигоҳ кардани манзарае; намоишро» ифода мекунад. Аз ин рӯ, дар ҷумлае, ки дар зер оварда мешавад, калимаи *тамошогоҳ* на ба маънои *сайру саёҳат*, балки ба маънои *ҷойи тамошову намоиш* омадааст: «*Сайргоҳи онҳо аксаран атрофи бозор буд*» [Самад, с.115]. «*Боги дилкушо тамошогоҳ ва ҷои дӯстдоштаи хурду бузурги Тоҷикистон ва сайёҳони хориҷӣ хоҳад шуд*» [Самад, с.332].

Пасванди -ӣ. Ин пасванд, аслан, аз исм сифат месозад ва дар сохтани истилоҳоти сайёҳӣ хеле сермаҳсул буда, ҳамчун пасванди сифатсоз маъмул аст: *кӯҳӣ (mountain)* <Сайёҳии кӯҳӣ аз 15 то 20% чараёни сайёҳии ҷаҳониро ташкил медиҳад [12, 11.12. 2021] (Mountain tourism accounts for 15 to 20% of the global tourist flow); *сайёҳӣ* <*Соҳаи сайёҳӣ* дар баробари гидроэнергетика ва истихроҷи маъданро ҳукумати Тоҷикистон як самти афзалиятнок бо умеди зиёд медонад [12, 28.09. 2021] (The *tourism sector*, along with hydropower and the mining industry, is viewed by the Tajik government as a priority area with great hopes); хориҷӣ <Ва ин фаҳмо аст-93%-и қаламрави Тоҷикистонро кӯҳҳо ташкил медиҳанд ва шумо метавонед бо экзотикаи кӯҳии мо *сайёҳи хориҷиро* ба худ ҷалб кунед [12, 28.09. 2021] (And this is understandable that 93% of Tajikistan's territory is mountains, and you can attract a *foreign tourist* with our mountain exoticism).

Аз мисолҳои овардашуда маълум гардид, ки нақши пасванди мазкур дар ташаккули истилоҳоти сайёҳии забони тоҷикӣ калон буда, онро метавон пасванди сермаҳсули сифатсоз шуморид.

Пасванди -чӣ. Дар низоми истилоҳоти сайёҳии забони тоҷикӣ истилоҳоте мавҷуданд, ки ба воситаи пасванди-чӣ сохта шуда, маънои шахсоне, ки он ё он касбу ҳунаро дар соҳаи сайёҳӣ иҷро мекунад ифода мекунад *хизмат+чӣ = хизматчӣ-(servant)*, *қаиқ+чӣ = қаиқчӣ (boatman)*, *шикор+чӣ= шикорчӣ (hunter)*, *такси+чӣ = таксичӣ (taxi driver)*. Аз панҷ истилоҳи тоҷикие, ки дар боло зикри номашон рафт, танҳо ду муодили вожаҳои англисӣ аз нигоҳи сохтор тафовутдоранд, яъне агар истилоҳи тоҷикии *қаиқчӣ* дар забони тоҷикӣ исми сода бошад, пас, муодили он дар забони англисӣ - *boatman* исми мураккаб аст. Ё ин ки агар истилоҳоти *таксичӣ* дар забони тоҷикии исми сода бошад, пас муодили англисии он ҳамчун исми таркибӣ – *a taxi driver* истеъмоли мегардад.

Пасванди -он. Ба воситаи пасванди мазкур аз як исми мушаххас исми дигаре сохта мешавад, ки дар соҳаи сайёҳӣ мафҳуми ҷамъро ифода мекунад: *сайёҳ+он= сайёҳон*, *мусофир+он=мусофирон*<Қисми кӯҳнаи шаҳри Санъо дар Яман - бо қалъаву кӯчаҳои танг, бо бозору растаҳои пасту хурд имрӯз чун

посгоҳ, тамошогоҳи сайёҳону мусофирон мафҳуз мондааст [7, с. 8] (The old part of the city of Sana'a in Yemen-with its fortress and narrow streets, with markets and low and small alleys-has been reserved today as a checkpoint, a sight for tourists and travelers).

Бояд ишора намуд, ки дар захираи луғавии забони тоҷикӣ як миқдори муайяни истилоҳ-исмҳои сохтае мавҷуданд, ки дар таркиби худ ду пасванд дошта, маъноӣ «макон»-ро ифода мекунад, ба монанди *сайр+он+гоҳ* =*сайронгоҳ* <*Он гоҳ шояд ин ҷо дар воқеъ ҳам тамошогоҳу сайронгоҳи мардуми шаҳр, сайёҳону меҳмонони хориҷиву дохилӣ мегардад* [7, с. 82] (Then, perhaps, this place will actually become a sightseeing spot for the people of the city, tourists and foreign and domestic guests).

Пасванди -навард. Ин пасванд гарчанде калима алоҳида бошад ҳам, ҳоло ба категорияи пасвандҳои калимасоз гузаштааст. Дар забони тоҷикӣ пасванди -*навард* чудоғона истеъмол нагардида, танҳо дар таркиби исмҳои мушаххас омада, исми мушаххаси ифодакунандаи шуғлу касб ва пеша месозад.

Дар низоми истилоҳоти сайёҳии забони тоҷикӣ бемаҳсулии пасванди -*навард* ба ҳаддест, ки он дар сохтани танҳо ду калима – *кӯҳнавард* ва *роҳнавард* ҳиссагузор аст. Вожаи *роҳнавард* дар луғат ба маънои зерин омадааст: «1) касе, ки пиёда роҳ тай мекунад; 2) маҷ: маркаб, саворӣ, асп» [ФЗТ, 1969, 149]

Ногоҳ зи пеш роҳнаварде,

Шуд Ибни Салом ном мард [Шоҳин, 2016: 236].

Вожаи *кӯҳнавард* дар соҳаи сайёҳӣ ба чунин маънӣ истеъмол мегардад: «варзишгаре, ки бо кӯҳнавардӣ машғул аст, кӯҳпаймо, кӯҳгард» [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 648]. Дар байни *сайёҳон* ва *кӯҳнавардон*, махсусан кӯҳҳои Фон машҳур мебошад, ки миёни тепаҳои Зарафшон ва Ҳисор аз Кушту дарё то Фон дарё ҷойгир мебошанд (Fon Mountains located between Zarafshan and Hisar hills from Kushtu River to Fon River are especially famous among tourists and mountain/rock climbers). Муодили истилоҳи кӯҳнавард дар забони англисӣ истилоҳ-ибораи rock climber буда, маънии “a person whose hobby or sport is climbing cliffs or large rocks”-ро ифода мекунад. Яке аз тафовути шаклӣ дар байни гунаҳои тоҷикӣ ва

англисии истилоҳи *кӯҳнавард* он аст, ки агар вожаи *кӯҳнавард* дар забони тоҷикӣ ҳамчун исми сохта мустаъмал гардад, пас, гунаи он *rock climber* дар забони англисӣ дар шакли таркибӣ истеъмол мешавад.

Ҳамин тавр, дараҷаи истеъмоли пасвандҳои тоҷикиро дар бунёди истилоҳоти сайёҳӣ дар шакли диаграмма пешниҳод мекунем.

Ҷадвали №3. Сохтори истилоҳи сайёҳӣ бо пасвандҳо дар забони тоҷикӣ:

Агар дар бунёди истилоҳоти сохтаи забони тоҷикӣ нақши исму сифат ва феъл калон бошад, пас ин рисолатро дар забони англисӣ феълу зарф ва сифат иҷро мекунад.

Сохтани истилоҳ ба воситаи пасвандҳо дар забони англисӣ. Зикраш бамаврид аст, ки дар ташаккули истилоҳ-исмҳои ифодакунандаи чараён дар забони англисӣ пасвандҳои сермаҳсули зерин истеъмол мегарданд:

Пасванди -ing. Асли баромади пасванди *-ing* пасвандҳои забони англисии давраи миёнаи *-ind* ва *-end* буда, аз пасвандҳои забони англисии давраи қадими *-ing*, *-ung* ва *-ende* ба вуҷуд омадааст. Ин пасванд яке аз вандҳои сермаҳсули забони англисӣ маҳсуб ёфта, асосан, аз феъл исмҳои месозад, ки, иҷрои амал ва раванди онро ифода мекунанд. Дар соҳаи сайёҳӣ ба воситаи пасванди *-ing*

истилоҳоте сохта мешаванд, ки ин ё фаъолияту амалро ифода мекунад. Чунончӣ: *camping* (истироҳат дар шаҳраки аз хайма иборатбуда, истироҳат дар кемпинг (намуди сайёҳӣ бозист дар хайма, трейлерҳо ва хонаҳои сабук), *hiking* (пиёдагардӣ), *climbing* (шухнаймаӣ) <She enjoys hiking and climbing in her spare time (Вай дар вақти бекориаш аз пиёдагардӣ ва шухнаймаӣ ҳаловат мебарад); *staggering* (бо дандон бардоштан, *clubbing* (шабгардӣ), *kayaking* (қайқронӣ (шиноварӣ дар дарё бо қайқ, яъне як намуди варзиши заъриодӣ), *snorkeling* (шиноварӣ бо ниқоб ва найча), *trekking* (сафар, сайру саёҳат (маҳсусан дуру дароз, иборат аз душвориҳо) <It must have been quite a trek, John commented (Шояд, ту сафари заъриодиро паси сар кардӣ, қайд намуд, Ҷон).

Истилоҳи *hiking* аз феъли *to hike* (*walk for a long distance, especially across country* (масофаи дарозро пиёда пиёда гаштан, пиёда роҳ наймудан, алаҳсус байни деҳаву қишлоқ ё кишварро) ва пасванди исмсози *-ing* таркиб ёфта, бо маънии «to go by foot, to walk» истифода мешавад. Вожаи *hike* ҳамчун исм маънои “a long walk or walking tour”-ро ифода мекунад, Муодили истилоҳи *hiking* дар забони тоҷикӣ исми мураккаби омехтаи *пиёдагардӣ*, *пиёдаравӣ* буда, маънои «пиёда роҳ гаштан, пиёдаравӣ, пиёдагӣ»-ро ифода мекунад [ФТЗТ, Ҷ.2, 2008: 97].

Истилоҳи *kayaking* аз исми модии *kayak* бо маънии «a canoe of a type used originally by the Inuit, made of a light frame with a watertight covering having a small opening in the top to sit in» [ODE, 2010: electronic recourse] ва пасванди исмсози *-ing* таркиб ёфта, бо маънии «to go by kayak, to travel by kayak» корбурд мегардад. Вожаи *kayak* дар нимаи садаи XVIII дар шакли *qayaq* аз забони мардуми таҳҷоии Канадаи шимолӣ ва қисми Гринленд ва Аляска ба таркиби луғавии забони англисӣ ворид шудааст. Муодили истилоҳи *kayak* дар забони тоҷикӣ воҳиди луғавии вомвожаи туркии қайиқ буда, маънои “киштии хурд, заврақ”-ро ва исми амали *қайқронӣ* чун маъниҳоро ифода мекунад: «шугли ронандаи қайқ, заврақронӣ. 2. мусобиқаи заврақронӣ» [ФТЗТ, Ҷ.1, 2008: 658].

Аз шарҳу тавзеҳи истилоҳи *kayaking* ва муодили тоҷикии он - *қайқронӣ* маълум гардид, ки дар забонҳои муқоисашаванда истилоҳи мазкур исми амал

буда, аз лиҳози таркиби сарфӣ дар забони англисӣ исми сохта ва дар забони тоҷикӣ исми мураккаби омехта аст. Аз лиҳози маънӣ бошад, дар забонҳои муқоисашаванда истилоҳи *kayaking* маъниҳои якрангро соҳибанд.

Истилоҳи *snorkeling* аз исми модии *snorkel* (найча) бо маънии «a tube for a swimmer to breathe through while under water (найчаест, ки шиноварон барои нафас кашидан тавассути он дар зери об истифода мебаранд)» ва пасванди исмсозии *-ing* бунёд ёфта, маъноӣ “шино кардан бо ниқоб ва найча”-ро ифода мекунад. Истилоҳи *snorkel* солҳои чилуми садаи XX аз вожаи забони олмонии *Schnorchel* ба таркиби луғавии забони англисӣ ворид гардидааст. Дар забони тоҷикӣ истилоҳи мазкур бо номи “асбоби шиноварӣ тавассути ниқоб ва найча” маъмул аст.

Вожаи *trekking* аз исми *trek* бо маъниҳои “a long arduous journey, especially one made on foot; go on a long arduous journey, typically on foot (сафари дарози душворфатҳ, алалхусус пиёда рафтани) ва пасванди исмсозии *-ing* таркиб ёфта, маънии “роҳи дуру дарозро пиёда бо душвори паси сар карданро” ифода мекунад. Агар ба этимологияи вожаи *trek* рӯ орем, он дар миёнаи садаи XIX аз вожаи забони африкаани *trek* ҳамчун исм ва *trekken* ҳамчун феъл бо маънии ‘travel (сафар)’ ба таркиби луғавии забони англисӣ ворид гардидааст.

Аз шарҳу тавзеҳи пасванди зикршуда дар таркиби истилоҳоти сохта маълум гардид, ки он ташаккули истилоҳоти сайёҳӣ хеле сермахсул буда, мисолҳои овардашуда тасдиқи гуфтаҳои мо аст.

Пасванди -tion. Ин пасванд баромади латинӣ дошта, дар шаклҳои «*tio*, *-onis* бо ҳамроҳ намудани ҳарфи *-t* асосан бо сифати феълӣ анҷом ёфта, бо иловаи *-io* пасванди исмсоз гардидааст. Ин пасванд дар шакли *cion* аз забони франсавии қадим мисли шакли латинии дар боло зикршудаи *-tio* ба вучуд омадааст.» [76; с.320] Пасванди *-tion*, асосан, аз феъл исми амал ва исмҳои дигару сифат месозад. Дар муқоиса бо пасванди *-ing*, пасванди *-tion* каммахсул буда, асосан аз феъл исм месозад ва миқдори истилоҳҳои ба воситаи ин пасванд сохташуда низ чандон зиёд нестанд: *reservation* (захиракуни, ниғаҳдорӣ), *recreation* (истироҳат), *accommodation* (ҷой, маскан; ҳуҷра (дар меҳмонхона).

Дар фарҳангҳо истилоҳи «accommodation» ба маънии зерин омадааст: «*a room, group of rooms, or building in which someone may live or stay*» [11, с.278] (*хучра, гурӯҳи хучраҳо ё биное, ки дар он касе метавонад зиндагӣ кунад ё бимонад*). Агар ба баромади истилоҳи «accommodation» рӯ орем, он дар аввали садаи XVII аз забони латинӣ дар шакли «*accommodatio(n-)*» аз калимаи «*acommodare*» бо маънии «*fit one thing to another*» (мувофиқат кардани як ашё ба дигар ашё) ба вуҷуд омадааст.

Истилоҳи *reservation* аз феъли *to reserve* бо маънои «*retain for future use* (барои истеъмоли оянда нигоҳ доштан)» ва пасванди исмсози - *tion* таркиб ёфта, маънои «*the action of reserving something* (амали захираву нигоҳ доштани чизеро)» ифода мекунад. Вожаи *reservation* аз забони фаронсавии қадим ва ё латинии қадим дар шакли *reservatio(n-)*, аз вожаи *reservare* ‘*keep back* (*нигоҳ доштан*) ба забони англисии давраи миёна ворид гардидааст. Муодили истилоҳи *reservation* дар забони тоҷикӣ исми маънии *эҳтиёткунӣ, нигоҳдорӣ, захиракунӣ* буда, дар зери мафҳуми мазкур захираи ин ё онвои хӯрок барои сафар дарк карда мешавад.

Истилоҳи *recreation* аз феъли *recreate* ва пасванди исмсози -*tion* бунёд ёфта, дар соҳаи сайёҳӣ ба маънии *истироҳот, барқарорсозии саломатӣ* корбурд мегардад. Вожаи *recreation* тавассути забони фаронсавии қадим аз калимаи латинии *recreatio(n-)*, аз феълҳои *recreate* ‘*create again, renew* (*аз нав тавлид шудан, эҳё кардан*) ба забони англисии давраи миёна иқтибос шудааст.

Пасванди **-al**. Ин пасванд, асосан, аз исму феълҳое, ки баромади латиниву юнонӣ доранд, сифату исмҳое месозад, ки маънои шабоҳат, монандӣ ва фарогири баъзе хусусиятҳо бошанд. Гузашта аз ин, пасванди мазкур каммаҳсул буда, тавассути он истилоҳоте сохта мешаванд, ки дар низоми истилоҳоти сайёҳӣ нақши меҳварӣ доранд, чун: *arrival* (*вурӯд*), *accidental* (*ногаҳонӣ*), *annual* (*ҳамасола, солона*), *punctual* (*саривақт*): *On the opposite side an arrival stage or platform is erected* (*Дар тарафи муқобил барои мусофирони вурӯдшаванда истгоҳи хурди роҳи оҳан сохта шуда буд*).

Вожаи *arrival* дар сарчашмаҳои фарҳангшиносӣ чунин тавзеҳ ёфтааст: «the action or process of arriving» (амал ё раванди расидан ба ҷо, маконе). Вожаи *arrival*, аслан, аз феъли «arrive» (расидан, омадан) бо илова намудани пасванди *-al* сохта шудааст. Нақши вожаи *arrival* дар таркиби ибораҳои исми низ калон аст, ба монанди: *early arrival* (вуруди бармаҳал, барвақт), *late arrival* (вуруди бемаҳал, бевақт, дер), *on arrival* (ҳангоми вуруд), *arrival at (in) the airport* (вуруд ба фурудгоҳ).

Пасванди -ture. Ин пасванд, асосан, маъниҳои «ҷараён, ҳолат, хусусият ва мафҳуми маънӣ»-ро ифода мекунад. Он, асосан, исмсоз буда, аз феъл исми маънӣ месозад. Миқдори истилоҳое, ки ба воситаи пасванди мазкур сохта шудаанд, он қадар беш нестанд, ба монанди: *departure* (сафар) <And his departure certainly was sudden (Сафари ӯ воқеан тасодуфӣ буд).

Истилоҳи *departure* яке аз воҳидҳои меҳварӣ дар низоми истилоҳоти сайёҳӣ буда, луғатшиносон ба он чунин таърифро муносиб медонанд: «the action of leaving, especially to start a journey» [11, с. 897] (амали тарк кардан, рафтан, маҳсусан, оғози сафар). Илова бар ин, истилоҳи мазкур дар таркиби ибораву ҷумла омада, хусусияти истилоҳии худро бозгӯ мекунад: *his departure for Berlin* (сафари ӯ ба шаҳри Берлин), *departure lounge* (зали/толори интизорӣ (толоре, ки мусофирон пас аз қайд эълони сафарро интизор мешаванд (дар фурудгоҳ). *There are 40 minutes before flight departure* (То парвоз чил дақиқа боқӣ мондааст); *the signal of departure* (бонги сафар). *The Booking Office is open 15 minutes before the departure of each train* (Нуқтаи чинтафурӯшӣ 15 дақиқа пеш аз ба роҳ баромадани қатора кушода мешавад).

Пасванди -age. Ин унсури калимасоз, асосан, аз исму феъл исмҳое месозад, ки маънои «макон, ҷой ва ҷараёни амал»-ро ифода кунанд. Пасванди мазкур, аслан, аз забони фаронсавӣ ба забони англисӣ ворид шудааст. Илова бар ин, дар соҳаи сайёҳӣ ба воситаи пасванди *-age*, исмҳое сохта мешаванд, ки маъниҳои «ҷараён», касбу ҳунар, макони воқеъ гардидани ашё, сафар ба ягон маҳал»-ро ифода мекунанд, ба монанди: *portage* (ҳамлу нақл), *pilgrimage*

(*зиёрат*) <*It was the same sort of pilgrimage he had made before* (Ин ҳамон *зиёрате, ки ӯ қаблан анҷом дода буд*).

Пасванди -er. Ин унсури калимасаз яке аз сермахсултарин пасвандҳои исмсози забони англисӣ махсуб ёфта, аз феълу исм исмҳои моддие месозад, ки маъниҳои гуногунро ифода менамояд: «Пасванди *-er*, асосан, ашё ва амали шахсро ифода мекунад. Ин пасванд аз забони англо-фризианӣ дар шакли *-er*, аз забони фаронсавии қадим дар шакли *-ier*, аз забони лотинӣ дар шакли *-arius* ба вуҷуд омадааст.» [ODE:electronic recourse; 2010] Тавре зикр намудем, дар сохтани истилоҳоти сайёҳӣ пасаванди-*er* нақши меҳварӣ дошта, онро метавон мисли пасванди *-ing* сермахсул номид, зеро миқдори истилоҳҳои, ки тавассути пасванди мазкур сохта шудаанд, хеле сершуморанд. Чунончи: *hosteller* (хобгоҳ), *busser* (ёрдмачии нешхизмат), *greeter* (нешвозгиранда), *waiter* (нешхизмат), *traveler* (сайёҳ), *weekender* (шахсе, ки рӯзҳои истироҳатро берун аз хона мегузаронад), *commuter* (мусофире, ки мунтазам аз беруни шаҳр ба шаҳр сафар мекунад ва ё баръакс, одатан бо мақсади кор), *tripper* (сайёҳ), *camper* (сайёҳ), *appetizer* (хӯриш), *diner* (шахсе, ки хӯроки нисфирӯзӣ мехӯрад), *sleeper* (хобанда) [ODE:electronic recourse; ФТЗТ, Ҷ. 1-2, 2008].

Пасванди -or. Ба андешаи О.А.Александрова: «Ин пасванд аз забони фаронсавии миёна дар шакли *-our*, аз забони фаронсавии қадим ва аз забони лотинӣ дар шакли *-or* ба вуҷуд омадааст. Пасванди *-or* мисли пасванди *-er* дар забони англисӣ хеле сермахсул буда, бештар аз феъл исмҳои месозад, ки маънои касбу кор ва ё асбобу ашёро ифода менамоянд» [Александрова, 2007:54]. Чунончӣ: *visitor* - сайёҳ, *экскурсант*, *consolidator*-муттаҳидкунанда.

Пасванди -ist. Дар низоми калимасозии забони англисӣ ҳар як пасванд мавқею вазифаи хоси худро соҳиб аст. Агар аз як тараф, дараҷаи сермахсуливу каммахсулии он бошад, аз тарафи дигар, фарогирии ифодаи ин ё он маънои он ба шумор меравад. Пасванди мазкур, асосан, исмҳои ифокунанди касбу ҳунар дар соҳаи сайёҳӣ буда, миқдори истилоҳҳои тавассути он сохташуда низ зиёданд, чун: *receptionist* – маъмур, *excursionist* – сайёҳ, *экскурсант*, *motorist* – ронанда

Дар низоми истилоҳоти сайёҳии забонҳои муқоисашаванда истилоҳҳое мавҷуданд, ки «номи ашёву предмет, объект ва падида»-хоро ифода мекунад. Дар зер мо ҳар яке аз ин пасвандҳоро бо дар назардошти дараҷаи қорбурдашон мавриди таҳлилу муқобала қарор медиҳем, ба монанди:

пасванди -ity. Ин пасванд дар муқоиса бо дигар унсурҳои калимасоз каммаҳсул буда, миқдори истилоҳоти ба воситаи он сохташуда хеле маҳдуд аст: *hospitality – меҳмоннавозӣ, seasonality-мавсимӣ.*

пасванди -ery/ory. Ин пасванд низ амсоли пасванди-ity каммаҳсул буда, дар раванди таҳлили сарчашмаҳо мо ҳамагӣ бо миқдори ками онҳо рӯ ба рӯ гардидем, ба монанди: *inventory – захира.*

пасванди -ate. Дар муқоиса бо дигар унсурҳои калимасоз, пасванди феълсози -ate сермаҳсул буда, дар ташаккули истилоҳоти сайёҳии забони англисӣ сермаҳсултарин пасванд ба шумор меравад: *accommodate-ҷой додан, recreate -истироҳат қардан.*

Маврид ба таъкид аст, ки исм-истилоҳҳо дар низоми истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикиву англисӣ қабати муҳиммеро ташкил медиҳанд, ки фаъолияти амали шахсро ифода мекунад.

Ҳамин тариқ, мо дар зер аз пасвандҳо ёдовар мешавем, ки дар сохтани истилоҳоти сайёҳии забони англисӣ иштирок мекунад.

Ҷадвали №3. Ташаккули истилоҳи сайёҳӣ тавассути пасвандҳо дар забони англисӣ:

Аз таҳлилу баррасии он истилоҳоти сохтае, ки бавоситаи вандҳо, яъне пешванду пасвандҳо сохта шуданд, метавон ба хулосае омад, ки дар муқоиса ба забони тоҷикӣ дар забони англисӣ дида унсурҳои калимасоз дар сохтани истилоҳоти сайёҳӣ нақши муассир дорад ва ин омил бошад, пеш аз ҳама аз он гувоҳӣ медиҳад, ки соҳаи мазкур дар кишварҳои англисзабон кайҳо боз рушд гардида, ба ғановатгардии захираи луғавии забони англисӣ бетаъсир намондааст. Аз лиҳози мавқеи истилоҳоти сайёҳӣ дар таркиби луғавии забони тоҷикӣ ҳаминро метавон гуфт, ки соҳаи мазкур дар кишвари мо дар ду даҳсолаи охир рӯ ба рушд намуда, дар ҳоли ҳозир ба яке аз соҳаҳои афзалиятноки ҷомеа табдил ёфтааст.

Дар раванди таҳлилу баррасӣ маълум гардид, ки дар сохтани истилоҳоти сохтаи англисӣ ҳамагӣ 4 пешванд (none-, un-, over-, in-, re-), 12 пасванд (-ing, -tion, -al, -ture, -age, -er, -or, -est, ity, -ery/ory, -at) ва дар забони тоҷикӣ бошад 3 пешванд (пеш-, ҳам-, бе-) ва 5 пасванд (-навард, -гоҳ, -ӣ, -чӣ, -он) иштирок намуданд. Аз таҳлили сохтори истилоҳоти сайёҳӣ дар забонҳои муқоисашванда метавон ба хулосае омад, ки усули сарфӣ дар муқоиса бо забони тоҷикӣ дар забони англисӣ сермаҳсултар будааст.

2.2. Ташаккули истилоҳоти сайёҳӣ бар пояи усули наҳвию сарфӣ

Яке аз роҳҳои маъмули калимасозиву истилоҳсозӣ дар забонҳои тоҷикиву англисӣ усули наҳвию сарфӣ ба шумор рафта, дар навбати худ онҳо ба истилоҳоти мураккаби пайваст, тобеъ ва омехта чудо мешаванд.

Истилоҳ-исмҳои мураккаби пайваст. Дар забони тоҷикӣ вожаву истилоҳоте мавҷуданд, ки аз калимаҳои сода, сохта ва мураккаб ба воситаи вандҳои калимасоз сохта шудаанд. Тафовути истилоҳ-исмҳои мураккаби пайваст аз истилоҳ-исмҳои мураккаби тобеъ дар он зоҳир мешавад, ки решаҳои ин анвои истилоҳ-исмҳо ба якдигар тавассути миёнвандҳо васл мешаванд:

N+infix. y+BPT: Дар забони тоҷикӣ ба воситаи қолиби мазкур исмҳои маъние сохта мешаванд, ки амалу ҳолат, фаъолият ҳаракат ва муомилаву мусоҳибаро дар соҳаи сайёҳӣ ифода мекунад: *сайр+у+гаишт= сайругаишт*: «*Ин фикри худро ман ба акаам гуфта аз ӯ хоҳиш кардам, ки дар ин сайругаишт ба ман ҳамроҳӣ намояд*» [33]. «*Ҳм, агар ӯ мехост, ҳоло ман дар МГУ мехондам, дар кӯчаҳои Маскав сайругаишт мекардам*» [Самад, 29].

N+infix. y+Adj. Дар соҳаи сайёҳӣ ба воситаи ин намуд қолаби исмҳои маъние сохта мешаванд, ки амалу ҳолатро номбар намуда, мафҳуми ҳаракат, амал ва ҳолатро ифода мекунад: *хайр+у+хуш=хайрухуш*. Вожаи *хайрухуш* аз исми маънии «хайр», миёнванди «у» ва сифати «хуш» таркиб ёфта, маънои «хайр гуфтан, хайрухуш кардан»-ро мефаҳмонад: «*Ман бармегардам, вақт кам гуфт ҳаёломез акаи Абдуҳолиқ ва аввал ба бачаҳо, баъд ба ман хайрухуш кард. Шомгоҳон ҳангоми хайрухуш момаи Маҳрам ба ҳар яки мо даструймоле бахшид*» [Самад с.66].

V+infix. o+V. Дар соҳаи сайёҳӣ тавассути қолаби мазкур исмҳои сохта мешаванд, ки номи ин ё он ҳуҷҷатро ифода мекунад: *рав+о+дид =раводид*. Вожаи *раводид* аз феъли фармоиши *рав*, миёнванди *-о* ва аз асоси замони гузаштаи феъли *дидан* таркиб ёфта, чунин маънӣ дорад: «ичозати расмие, ки дар шиносномаи хориҷӣ барои ворид шудан ба кишваре ё хориҷ шудан аз

он қайд мешавад, иҷозатномаи хуручу вуруд; он чи лоиқ ва ҷоиз доништа шудааст, маслиҳат» [ФТЗТ, Ҷ.2, 2008: 140]

Истилоҳ-исмҳои мураккаби тобеъ. Дар забони тоҷикӣ яке аз усулҳои сермаҳсултарини қолаби истилоҳсозии исм тарзи тобеъ ба шумор меравад. Алоқаи мухталифи ҷузъҳои зерин дар ташаккули истилоҳ-исмҳои мансуби соҳаи сайёҳии забони тоҷикӣ дида мешавад: атрибутивӣ, объективӣ ва субъективӣ. Созмони истилоҳ-исмҳои мураккабро аз ибораҳо метавон чунин тавсиф намуд:

Дар низоми истилоҳоти сайёҳии забони тоҷикӣ якҷанд истилоҳ-исмҳои мураккабе мавҷуданд, ки аз ибораҳои изофӣ сохта шудаанд. Ба қавли Ш. Рустамов «Ин масъала дар фарҳангҳои пеш аз инқилоб истилоҳ ба ҳайси «факки изофат» дар ду шакл баён шудааст, ки ҳам дар шакли ибора ва ҳам дар шакли калимаи мураккаб воқеъ шудани ин гурӯҳи исмҳои тарзи калимасозиро собит менамояд» [Рустамов 1981 с.118, Низомова 2019 с.18-20].

Дар раванди таҳлили истилоҳоти сайёҳии забони тоҷикӣ мо бо истилоҳоте рӯ ба рӯ шудем, ки бо иборати ғайризофии исм ҳамнисбат буда, ҳамчун истилоҳ-исми мураккаб бар пояи қолаби зайл сохта шудаанд:

N + N: *меҳмонхона, меҳмонсарой, сафарнома.* Бо ин қолаб истилоҳ-исмҳои ифодакунандаи ашё ва исмҳои маънӣ сохта мешаванд. Дар ин қолаби калимасозӣ метавон исмҳои зиёдеро ном бурд, ки ба сифати ҷузъи меҳварӣ ва серистеъмол корбурд мегарданд ва аз нигоҳи алоқаашон ба калимаи тобеъ тобишҳои зиёди маъноиро ифода мекунанд. Яке аз ҳамин гуна исмҳо воҳиди **хона** ба шумор меравад. Дар низоми истилоҳоти сайёҳӣ исми **хона** пас аз воҳиди луғавии **меҳмон** омада, ба маънои **макони** шахс ё ашё далолат мекунад: «Бобоям ба ҳамин мулоҳизаҳо ин таклифро хуш қабул кардааст, барои ӯ дар аввали кор **меҳмонхона**и Ҷамроҳхон номро, ки ҳавлиаш дар ҳамсоғии масҷид будааст, бошишгоҳ қарор додаанд [Айнӣ, 2013 с. 12]. Истилоҳ-исми *меҳмонхона* аз иборати исми изофии *меҳмони хона* сохта шуда, дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ба маънии зерин омадааст: «**МЕҲМОНХОНА** 1 **مهماند خانده** 1. утоқи махсус барои пазироии меҳмонон; хонаи меҳмоннишинӣ ҳар

хавлӣ. 2. бинои бисёрхонадор дар шахрҳо барои истиқомати мусофирон» [ФТЗТ, Ҷ.1. 2008 с. 793]. Истилоҳи **меҳмонкада** муродифи истилоҳоти меҳмонхона буда, бештар дар услуби илмӣ истеъмоли мешавад.

Истилоҳи меҳмонсарой дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» чунин тавзеҳ ёфтааст: «Меҳмонсарой, меҳмонхона:

Намурд он, ки монад пас аз вай ба ҷой

Пулу биркаву хону меҳмонсарой (Саъдӣ)

Зи меҳмон саҳопеша пардохт ҷой,

Баровард дарҳон меҳмонсарой (Шодӣ)» [ФТЗТ, Ҷ.1.1969 с. 684].

Аз ин намуди ибора-истилоҳ маълум гардид, ки он муродифи истилоҳи меҳмонхона буда, дар услубҳои навиштору гуфтор ҷойгузинии ҳамдигар буда метавонанд.

Исми мураккаби тобеи дигар вожаи **сафарнома** буда, аз ду реша, яъне **сафар** ва **нома** иборат аст: Ин кӯчаҳо ҳанӯз дар замони Темур вучуд доштаанд ва тарҳи гузаштаи онҳоро мо имрӯз аз сарчашмаҳои таърихӣ, **сафарномаҳои** саёҳону ҷуғрофишиносони кишварҳои Фарбу Шарқ пайдо карда метавонем [Ҳодизода, 2007 с 7].

Вожаи *сафар+нома* низ исми мураккаби тобеъ буда, дар сарчашмаҳои луғатнигорӣ бо маънии «рисола ё китобе, ки дар он воқеоти сафар баён ёфтааст» [ФТЗТ, Ҷ.2., 2008 с. 222] аз решаи сафар, бо маънии «рафтан аз шаҳре ба шаҳре; равонашавӣ, мусофират. 2. саёҳат аз шаҳре ба шаҳре; **сафари охират киноя аз** мурдан; **сафари ҳарбӣ** лашкар рондан бо мақсади ҷанг; **сафару ҳазар** вақти мусофират ва дар ҷое муқимӣ будан; **ба сафар баромадан** равона шудан аз шаҳре ба шаҳре ё аз ҷое ба ҷое; **сафар кардан** а) рафтан, раҳсипор шудан; б) юриш кардан(бо мақсади ҷанг); **сафар ба хайр** дуо, ки ба касони ба сафар раванда гуфта мешавад; **сафари хушқу холӣ киноя аз** сафари бесуду манфиат» [ФТЗТ, Ҷ.2., 2008 с. 221] шарҳу тавзеҳ ёфтааст.

Муодили вожаи «сафарнома» дар забони англисӣ истилоҳ-ибораи «travel notes» буда, аз лиҳози таркиби морфологӣ вожаи мазкур дар забони тоҷикӣ

исми мураккаб ва дар забони англисӣ исми таркибӣ ё ибора-истилоҳ аст, яъне тафовут дар таркиби морфологии онҳо дида мешавад.

Истилоҳ-исмҳои мураккаби омехта. Ин намуди истилоҳот аз ду реша ва пасванди исмсоз иборат аст. Ин исмҳо, асосан, исмҳои амал ба шумор мераванд. Илова бар ин, дар низоми истилоҳоти сайёҳии забони тоҷикӣ истилоҳ-исмҳои омехтае мавҷуданд, ки аз исмҳои сохтаи мураккаби пайваст бо он тафовут доранд, ки ҷузъҳои онҳо бидуни пасванд ба ҳам пайваст шуда, дар охири худ пасванд гирифта, бо қолаби *Noun+ V + Suff сохта мешаванд*: *<ниёда+гард+ӣ=ниёдагардӣ* <Имрӯз маркази шаҳри Бухоро, ки он ҷо ҳаракати мошини автобусҳо хеле маҳдуд шудааст, *сайронгоҳи ниёдагарди* мардум ва сайёҳон аст [Ҳодизода, 2007 с. 79] (Today, the center of the city of Bukhara, where the movement of cars and buses is very limited, is a *pedestrian attraction for people and tourists*).

Истилоҳоти мураккаби забони англисӣ. Низоми истилоҳоти сайёҳии забони англисӣ низ саршор аз вожаву луғоти мураккаб буда, бар пояи қолабҳои зерин сохта мешаванд:

1. N+N: *bellboy* (*хатбар, номабар*); *owner-manager* (*соҳиб-мудир*) <*The Expansion Formalization stage puts the owner-manager in a difficult squeeze*-*Марҳилаи ба расмият даровардашуда соҳиб-мудирро дар ҳолати фишор мегузорад. housekeeper - соҳибани хона, chambermaid-пешихизмати меҳмонхона* <*A chambermaid is a woman who cleans and tidies the bedrooms in a hotel* (*Пешихизмати меҳмонхона занест, ки дар меҳмонхона ҳуҷраҳои хобро тоза ва ба тартиб меандозад*), *roadhouse-меҳмонхонаи канори роҳ, timeshare- рӯйхати ба ҳисобгирии вақт; dry camp* (*бошишгоҳ*) <*They had climbed until it was dark and then made another dry camp*-*Онҳо то торик шудани ҳаво ба болои кӯҳ баромаданд ва боз як бошишгоҳи дигаре дуртар аз об сохтанд*.

Вожаи *bellboy* яке аз истилоҳҳои меҳварӣ дар низоми истилоҳоти сайёҳӣ буда, дар “Фарҳанги англисии Колин (Collins English Dictionary: Electronic resource) чунин тавзеҳ ёфтааст: «*A bellboy is a man or boy who works in a hotel, carrying bags or bringing things to the guests' rooms*» [CED: Electronic resource, 2006;

АВВҮҮ Lingvo x5]. Дар бештари ҳолатҳо бар ивази истилоҳи *bellboy* муродифи он, вожаи *bellhop* истеъмом мешавад. Муодили истилоҳҳои *bellboy* ва *bellhop* дар забони тоҷикӣ вожаи хатбар буда, ба чунин маънӣ корбурд мегардад: «он ки аз як кас ба каси дигар мактуб мебарад, қосид, пайк» [ФТЗТ, Ҷ. 2, 2008: 450].

Истилоҳи дигаре, ки зикраш дар боло рафт, исми мураккаби *chambermaid* буда, аз решаҳои *chamber* бо маънои “хона, ҳуҷра” ва *maid* бо маънои “хизматгорзан” бунёд ёфта, дар соҳаи сайёҳӣ бо маънои “a maid who cleans bedrooms and bathrooms, esp. in a hotel” [OAD: Electronic resource, 2010; АВВҮҮ Lingvo x5] корбурд мегардад. Муодили истилоҳи *chambermaid* дар забони тоҷикӣ воҳиди луғавии *хизматгорзан(ак)* ба шумор рафта дар соҳаи сайёҳӣ бо маънои «зане, ки хизматгор аст, он ки дар хонаи касе ба хизматгузорӣ машғул аст» [ФТЗТ, Ҷ. 2, 2008: 450] роиҷ аст

2. Noun+Verb+Suff ing: *sightseeing* (маконҳои сайёҳӣ тамошобоб), *body-building* (обу тоби бадан), *skindiving* (шино кардан, дайвинг).

Истилоҳи *sightseeing* исми мураккаб буда, аз исми *sight* бо маъниҳои «биниш, басират», феъли *to see* (дидан) ва пасванди исмсози *-ing* таркиб ёфта, маънои «the activity of visiting places of interest in a particular location»-ро ифода мекунад. Дар баробари ин, вожаи *sightseeing* дар таркиби истилоҳ-ибора омада, як ҷузъи муҳимми он ба ҳисоб меравад: *sightseeing bus* (автобуси сайёҳӣ), *sightseeing tour* (сайёҳат, экскурсия).

3. Verb + Preposition: *check-in-қайди даромаду баромади сайёҳон, check+out-санҷиш, pick-up-мусофири тасодуфӣ* <The taxi driver said I was the first **pick-up** that he'd had all evening - Ронандаи такси гуфт, ки ман ин бегоҳ якумин **мусофири** ӯ мебошам. Don't take a **pick-up**, this area is too dangerous!-**Мусофирони** тасодуфиро нагиред, ин район хеле хатарнок аст!; stop-over- истгоҳ дар роҳи сафар.

Истилоҳи *check-in* аз феъли *to check* (тафтиш кардан, санҷидан) ва пешоянди макони *in* (дар) бунёд ёфта, маънои «the action of registering one's presence, typically as a passenger at an airport»-ро ифода мекунад. Муодили истилоҳи *check-in* дар забони тоҷикӣ вожаи *қайд* буда, бо дар соҳаи сайёҳӣ ба

маъниҳои зерин корбурд мегардад: «сабти ном, ягон маълумот ё гузоштани ягон аломати хаттӣ рӯ ба рӯи номи касе ё номгӯи чизе дар рӯйхат *ва з.* бо мақсади ҳисобгирӣ, ба эътибор гирифтани ё қонунӣ кардани амале, ба расмият даровардани ихтирое *ва м. инҳо*: **қайд кардани чиптаи мусофирон, аз қайд гузаштан, ба қайд гирифтани, ба қайд мондани воситаи нақлиёт**; сабти номи меҳмонон дар меҳмонхонаҳо, *ва з.*» [ФТЗТ, Ҷ.2, 2008: 658-659].

Истилоҳи *check+out* аз феъли аз феъли *to check* (*тафтиши кардан, санҷидан*) ва пешоянди макони *out* (*аз*) таркиб ёфта, маънои «*the administrative procedure followed when a guest leaves a hotel at the end of their stay*»-ро ифода мекунад. Муодили истилоҳи *check+out* дар забони тоҷикӣ ибораи феълии «*аз меҳмонхона баромбадан*» буда, аз лиҳози таркиби сарфӣ тафовут доранд, яъне агар истилоҳи *check+out* исми мураккаб бошад, пас дар забони тоҷикӣ муодили он дар шакли исми таркибӣ ё истилоҳ-ибора мустаъмал мегардад.

4.Adj + N: *redcap-ҳаммол, боркаш; freediving-як намуди варзиши ё фаъолият, ки бидуни кӯмаки таҷҳизоти нафаскашӣ роҳандозӣ мегардад.* Истилоҳи *redcap* аз сифати *red* (*сурх*) ва исми *cap* (*кулоҳ*) таркиб ёфта, маънои «*a porter at an airport or station*»-ро ифода мекунад. Муодили истилоҳи *redcap* дар забони тоҷикӣ воҳиди луғавии *ҳаммол* буда, ба маънии «боркаш, борбардор, борбар» истеъмол мешавад.

Таъкидаш бамаврид аст, ки дар низоми истилоҳоти сайёҳӣ вожагони мураккаб мавҷуданд, ки яке аз чузъҳояшон англисӣ буда, ҳамчун истилоҳи байналмилалӣ пазируфта шудаанд, ба монанди: *outstop* – *ҳамроҳ, ҳамсафар, ҳамроҳӣ намудан*, *hotelwork* – *корҳои меҳмонхона*, *lunchbox* – *қутии хурокгирӣ (ғизогирӣ)*, «*boutique hotel* – *меҳмонхонаи хурд*, *hotel service* – *хизматрасониҳои меҳмонхона*, *room service* – *хизматрасониҳои хучраҳо*, *guidebook* – *роҳнамо; group jumping* – *ҷаҳиши даставӣ (гурӯҳӣ)*, *casino hotel* – *меҳмонхона, ҷойи истироҳат ва бозиҳои гуногун дар беруни шаҳр ва осоишгоҳҳои мамлакатҳои хориҷӣ.*» [Ф.Маҳмадалиев, 2022: 98]

Истилоҳи *guidebook* аз исмҳои *guide* (*роҳбалад, роҳнамо*) ва *book* (*китоб*) таркиб ёфта, дар соҳаи сайёҳӣ ба маънии «*a book of information about a place*,

designed for the use of visitors or tourists» истеъмол мегардад. Дар бештари ҳолатҳо бар ивази истилоҳи *guidebook* муродифи он вожаи *guide* низ роиҷ аст.

Муодили истилоҳи *guidebook* дар забони тоҷикӣ воҳиди луғавии *роҳбалад* буда, соҳиби ин маъно аст: «роҳдон, он ки чигунагии роҳро медонад ва касонро роҳнамоӣ мекунад» [ФТЗТ, Ҷ.2, 2008: 171].

2.3. Ташаккули истилоҳоти сайёҳӣ бар пояи усули истилоҳсозии наҳвӣ

Яке аз роҳу усулҳои сермаҳсули калимасозиву истилоҳсозӣ дар забонҳои муқоисашаванда – усули наҳвӣ ба шумор меравад. Нақши ин усул дар ташаккули истилоҳоти таркибӣ ё истилоҳибораҳои мансуби сайёҳӣ хеле калон буда, ҷузъҳои ибораҳо ба воситаи алоқаҳои мухталифи наҳвӣ ба якдигар пайваст мешаванд.

Ҳамин тавр, мо ҳамаи истилоҳ-ибораҳои чамъовардаи худро вобаста ба миқдори ҷузъҳои ибораҳо ба истилоҳоти дучузъа, сечузъа, чорчузъа ва ғ. гурӯҳбандӣ намудем, ки роҷеъ ба ҳар яки онҳо дар зер таваққуф хоҳем намуд.

Истилоҳ-ибораҳои забони тоҷикӣ. Бар пояи ибора сохта шудани истилоҳ яке аз қолабҳои меҳварии истилоҳсозӣ ба шумор меравад. Вобаста ба ҷузъҳои ибораҳо метавон ба дучузъа, сечузъа, чорчузъа, панчузъа ва ғ. гурӯҳбандӣ намуд. Аз ин рӯ, он истилоҳ-ибораҳо, ки дар раванди таҳлил гирдоварӣ шуданд, ба таври зерин дастабандӣ намудем.

Истилоҳ-ибораҳои дучузъа. Дар ин намуди истилоҳ-ибора ҷузъи дуюм ба ҷузъи якум тобеъ буда, ба якдигар тавассути алоқаи вобастагӣ, ки аломати он бандаки изофии «-и» ба шумор меравад, пайваст мешаванд. Асосан ду ҳиссаи мустақили нутқ дар ташаккули ин наҳви истилоҳ иштирок мекунанд, ки яке исм ва дигар сифат аст. Истилоҳ-ибораҳои ин гурӯҳро метавон чунин қолаббандӣ намуд:

N+N (исм+исм). Дар ин наҳви ибораҳо ҳам ҷузъи меҳварӣ ва ҳам ҷузъи тобеъ исм буда, бо якдигар ба воситаи алоқаи изофӣ пайваст шудаанд, ки дар забоншиносӣ чун ибора-истилоҳҳои исмии изофӣ маъмуланд: *осоишгоҳи Ҳавомег (Navotegh sanitarium)*: Дар айни ҳол дар *осоишгоҳҳои Ҳавомег, Хоҷаоби гарм, Шоҳамбари, Гармчашмае*, ки оби гарму хуноки минерали дорад, садҳо сайёҳони дохили ва хориҷи истироҳат мекунанд. *макони истироҳат - recreation center; сайру сайёҳат хушбахтона, бино бар тараққи ёфтани теникаву технология сайру сайёҳат* кардан ба *гӯшаву канори дунё саҳл гардидааст <Fortunately, with the advance of technology, travelling become easy*

over the world; сайёҳати табиат <Ин як вақти оличаноб барои сайёҳати табиат аст - рӯзона ҳанӯз ба қадри кофӣ гарм аст, мавсими мағасҳои озурдакунанда ба охир мерасад ва шом ба таври гуворо сард аст [Азия плюс, 27.09. 2021] (This is a great time for nature tourism - the daytime is still warm enough, the annoying mosquito season is over, and the evening is pleasantly cool). **сафарномаҳои сайёҳон**< Дар сарчашмаҳои таърихӣ ва дар *сафарномаҳои сайёҳони Чину Араб* аз бозору иморатҳои шаҳри Самарқанд тавсиф нақлҳо мундариҷ аст [Ҳодизода, 2007 с. 12]; *сайёҳони Чин* < Дар боараи Самарқанди бостонӣ ва давраҳои таърихӣ он дар оғози қуруни милодӣ дар сарчашмаҳои таърихӣ, аз ҷумла дар осори муаррихони юнонӣ ва *сайёҳони Чин* ва дертар дар таърихномаҳои муаррихони араб маълумоти ҷолиб ва нодир аст [Ҳодизода, 2007 с. 14]; *сайёҳони рус*: «Афросиёб ҳануз пеш аз тасхири Самарқанд аз рӯйи сафарномаҳои олимон ва *сайёҳони рус*, ки дар асри 19 ба Осиёи Миёна ва маҳсусан ба Бухорову Самарқанд бисёр меомаданд, ба афсарон ва ҳокимони руси Самарқанд нағз маълум буд» [Ҳодизода; 2007:12].

N+ Adj. Дар ин қолаб ҷузъи меҳварӣ исм буда, ҷузъи тобеъ сифат аст. Ҷузъҳои истилоҳ-ибора ба воситаи алоқаи наҳвӣ изофӣ яке ба дигаре пайваст шудаанд: *сайёҳати дохилӣ-domestic tourism, сайёҳати экологӣ-ecological tourism, сафари чартерӣ-charter trip, бори дастӣ-handluggage, раводиди сайёҳӣ-tourist visa, харитаи сайёҳӣ-tour/tourist map; ширкатҳои сайёҳӣ-travel agencies* <Таъсис ёфтани *ширкатҳои сайёҳӣ* ва бунёд шудани *инфрасохтор* дар ин соҳа мушкилоти сафари сайёҳонро сабук намуд-*The establishment of travel agencies and the construction of infrastructure in the area have made easy the problem of tourists; сафари сайёҳӣ-tour/tourist trip; базаи сайёҳӣ-tourist base* .

Мо инҷо зарур мешуморем, ки роҷеъ ба шарҳи луғавӣ бархе аз истилоҳ-ибораҳои сермаҳсули забони тоҷикӣ, ба воситаи қолаби зикршуда сохта шудаанд, таваққуф намеоем.

Дар сарчашмаҳои луғатнигорӣ ибораи исми изофӣ *раводиди сайёҳӣ (tourist visa)* ба маънои *раводиди сайёҳӣ (раводид барои шахсоне, ки нияти*

сафар ба кишвари хориҷӣ, барои сафари истироҳатӣ ё вобаста ба зарурати табобатро доранд; як намуди раводиди ғайримуҳоҷиратӣ) истифода мешавад.

-сайёҳии алтернативӣ – як намуди сайёҳие мебошад ки ҳадафи он кам кардани таъсири манфии фароғат ба муҳити зист ва муҳити иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар пешбурди муносибатҳои гуногун ба сайёҳӣ ба шумор меравад.

Сайёҳати корвонӣ – ин навъи сайёҳии нақлиётӣ мебошад, ки дар он ба сифати таҷҳизоти пайваस्तшаванда мошини худгарди васлшуда ба автомобили қаппадори боркаш истифода мешавад.

Саёҳати фарҳангӣ – анвои сайёҳие ба шумор меравад, ки бо иштирок дар чорабиниҳои варзишӣ, фарҳангӣ, идҳои милливу қавмӣ вобаста ба ҷашнҳои иртибот дорад.

Истилоҳ-ибораҳои сечузъа. Ин навъи истилоҳотро се ҷузъ ташкил медиҳад ва аз ин рӯ, онро истилоҳ-ибораҳои сечузъа меноманд. Миқдори ин намуди истилоҳ-ибораҳо дар соҳаи «сайёҳӣ»-и забони тоҷикӣ он қадар зиёд нест ва мо аз серистеъмолтарини онҳо дар зер ёдовар мешавем, ба монанди:

N+ N+Adj. Дар ин навъи истилоҳ-ибораҳо се ҷузъ, яъне исм, исм ва сифат ба якдигар ба воситаи бандҳои изофӣ пайваस्त шудаанд, ки ҷузъи сеюм ба ҷузъҳои дувуму якум тобеъ аст: *таъмингарии хизматрасонии сайёҳӣ - supplier of tourist service*, директори ширкати сайёҳӣ-*manager travel agency*; *саҳми бахши сайёҳӣ < Мақомоти Тоҷикистон қасд доранд то соли 2030 саҳми бахши сайёҳиро дар иқтисоди ин кишвар панҷ баробар афзоиш диҳанд [Азия плюс, 2.08. 2021] (The Tajik authorities plan to increase the **share of the tourism sector** in the republic's economy fivefold by 2030); стратегияи рушди сайёҳӣ <Самтҳои афзалиятноки стратегияи рушди сайёҳӣ то соли 2030 инҳоянд: сайёҳии экологӣ, солимгардонӣ, сайёҳӣ, сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ, кӯҳнавардӣ ва шикор [www.asiaplustj.info/news/tajikistan, 02.08.2021] (The priorities in the Strategy for the Development of Tourism until 2030 indicate: ecological tourism, medical and health tourism, walking, historical and cultural tourism, mountaineering and hunting)*

N+prep+N. Яке аз воситаҳои алоқаи нахвӣ дар забони тоҷикӣ ин алоқаи пешояндӣ ба шумор рафта, тавассути он чузъҳои истилоҳ-ибора ба якдигар пайваст мешаванд, яъне вазифаи пешояндҳо дар ин навъи истилоҳ-ибораҳо пайваст кардани чузъҳои ибора аст: *сайр бо роҳбалад-tour accompanied by a guide*, *сайр ба кӯҳсор-a tour to the mountain*, *сайр ба боз- a tour to the garden*; *ариза барои равидид-application for visa*.

N+ Adj + Adj. Дар ин навъи истилоҳ-ибораҳо чузъи асосӣ исм буда, чузъҳои тобеъ сифатҳо ба шумор мераванд. Миқдори ин гуна ибористилоҳот дар забони тоҷикӣ хеле маҳдуд аст: *хараҷоти сайёҳии беруна-expenditure for external tourism*; *иншооти нави сайёҳӣ* <Қарор буд, ки то охири соли 2021 даҳҳо **иншооти нави сайёҳӣ**: меҳмонхонаҳо ва истироҳатгоҳҳо, лагерҳо, хобгоҳҳо, мотелҳо ва дигар инфрасохторҳо, аз ҷумла канори роҳ кушода шаванд [Азия плюс, 28.09. 2021]-It was planned to open a dozen new tourist facilities by the end of 2021: hotels and resorts, camp sites, hostels, motels and other infrastructure, including roadside; рӯзи байналмилалии сайёҳӣ <Имрӯз дар тамоми ҷаҳон Рӯзи байналмилалии сайёҳӣ ҷашн гирифта мешавад [Азия плюс, 27.09. 2021]- Today the whole world celebrates International Tourism Day.

N+prep +N. Ба воситаи пешоянд сохта шудани истилоҳ-ибора падидаи нав набуда, дар соҳаи сайёҳии забони тоҷикӣ низ метавон бо онҳо рӯ ба рӯ шуд, масалан, *сайр барои харид (tour for purchase)*, *воридот аз сайёҳӣ (earnings from tourism)*: «*хона барои оила (house for family)*, *меҳмонсарой дар меҳмонхона (guest house in hotel)*, *саёҳат бо автобус (bus travel)*, *хонаи берун аз шаҳр (house outside the city)*, *тариф барои сайёҳони фардӣ (tariff for individual tourists)*, *фонус барои шикор (lantern for hunting)*, *нишонатор барои сайёҳон (marker for tourists)*, *истироҳат дар табиат (rest in nature)*, *фарозгоҳ барои роҳат (resort for comfort)*, *айнаки зидди офтоб (sunglasses)*;» [Ф.Маҳмадалиев, 2022: 128]*сафар ба Византия* < Иттифоқи ҳарбию сиёсии туркҳову Византия аз ҳамон вақт сар карда, арзи вучуд намуд, алалхусус, ки аз паси ин ҳайати сафорат боз чандин **сафар ба Византия** рафта омад [Ғафуров; 2020: 251].

Adj+Prep +N. Микдори ибора-истилоҳоте, ки ба воситаи қолаби мазкур сохта шудаанд, дар соҳаи «сайёҳӣ» хеле маҳдуданд: *сайёҳат дар дохили шаҳр - a tour of the city.*

Истилоҳ-ибораҳои чорчӯзья. Теъдоди ин намуди истилоҳ-ибораҳо дар ҳар ду забонҳо ҳам хеле маҳдуданд, аммо бо вучуди ин ҳам, мо дар раванди таҳқиқи истилоҳоти соҳаи сайёҳии забонҳои муқоисашаванда бо онҳо дучор гардидем, мисли:

N+ Adj +prep+N. Дар созмони ин навъи истилоҳ-ибораҳо ба ғайр аз ҳиссаҳои номии нутқ, боз ҳиссаи нутқи номустақил, яъне пешоянд иштирок менамояд, ки чӯзъҳои якуму дуюм ба чӯзъи чорум ба алоқаи пешояндӣ пайваст шудаанд: *сайёҳати серӯза ба кӯҳсор - a three-day trip to the mountain; сайёҳати дуруза ба баҳр - a two-day trip to the sea;* рушди сайёҳӣ дар деҳот < Мақомот дар ҷаҳорҷӯби нақшаи чорабиниҳо барои солҳои 2019-2021 ба **рушди сайёҳӣ дар деҳот** тавачҷӯхи хосса зоҳир намудаанд, то ҳамзамон сатҳи бекорӣ коҳиш ёбад [Азия плюс, 28.09. 2021]-The authorities, within the framework of the action plan in 2019-2021, placed special emphasis on the development of tourism in rural areas in order to simultaneously reduce the unemployment rate.

Истилоҳ-ибораҳои панҷчӯзья. Дар забони тоҷикӣ истилоҳ - ибораҳои мушоҳида мешаванд, ки аз панҷ чӯзъ иборатанд. Ҳамаи чӯзъҳо дар дохили ин намуди ибора-истилоҳҳо вазифаи мушаххаси худро иҷро мекунанд. Асосан чӯзъҳои он ба воситаи пешояндҳо ба якдигар пайваст мешаванд.

N+Adj+prep+N+Adj. Дар қолаби мазкур пешоянд вазифаи алоқаи наҳвиرو иҷро намуда, чӯзъҳоро ба ҳамдигар алоқаманд намудааст: *пардохти иловагӣ барои ҷойи якнафара - additional payment for single room.*

Ҳамин тариқ, аз таҳлили истилоҳоти таркибии соҳаи сайёҳии забони тоҷикӣ маълум гардид, ки тавассути воситаҳои гуногуни наҳвӣ (изофӣ, ҳамроҳӣ, вобастагӣ, пешояндӣ) сохтани истилоҳ-ибора дар ҳоли ҳозир яке аз роҳҳои сермаҳсули истилоҳсозӣ дар забони ғавқ маҳсуб меёбад. Аз он қолибҳое, ки дар боло зикр намудем, истилоҳ-ибораҳои дучӯзья дар муқоиса ба дигар қолабҳои истилоҳсоз сермаҳсуланд. Микдори зиёди истилоҳ-ибораҳои

дучузъа ба воситаи қолабҳои *Adj + N* (*Сифат + Исм*) ва *N+N* (*Исм + Исм*) сохта шудаанд, ки аз ду ҷузъ иборат буда, яке аз он истилоҳи меҳварӣ ба шумор рафта, ҷузъи дуюм ҷузъи якумро шарҳу эзоҳ медиҳад ва ҳамзамон маънои истилоҳии истилоҳи меҳвариро муайян мекунад. Силсилаи истилоҳ-ибораҳое, ки ба воситаи истилоҳи меҳварии «сайёҳи» сохта шудаанд, мисоли возеҳи қолаби «*Adj + N*» шуда метавонанд.

Як нукта лозим ба ёдоварист, ки ҳангоми таҳлилу баррасии маводи ҷамъоваришуда мо дар забони тоҷикӣ бо якчанд вожаву калимоти умумиистеъмолие рӯ бу рӯ шудем, ки ба сифати истилоҳ ё истилоҳибораҳои «сайёҳӣ» истеъмом мегарданд. Яке аз онҳо вожаи умумиистеъмолии «иктидор – *capacity*» буда, ба воситаи қолиби «исм + исм» аз он якчанд истилоҳ - ибора сохта мешавад: *иктидори меҳмонхона - hotel capacity*, яъне шумораи умумии ҷойҳои доимӣ, ки барои ҷойгиркунии меҳмононон дар меҳмонхона пешбинӣ шудааст; *иктидори ҳуҷра-number capacity*, шумораи умумии меҳмононе, ки метавонанд дар ҳуҷра ҷойгир карда шаванд.

Истилоҳ-ибораҳои забони англисӣ. Дар ин қисмати диссертатсия мо диду назари худро роҷеъ ба истилоҳ-ибораҳои бахши «сайёҳӣ»-и забони англисӣ баён хоҳем намуд. Истилоҳ-ибораҳои забони англисиро низ амсоли забони тоҷикӣ метавон ба истилоҳоти дучузъа, сечузъа, чорҷузъа ва ғ. тасниф намуд.

Истилоҳ-ибораҳои дучузъа. Ҷузъҳои ин навъи ибора-истилоҳотро асосан исму сифат ва ё сифату исм ташкил намуда, ҷузъи дуюм чун меҳвари асосӣ ҷузъи якумро шарҳу эзоҳ медиҳад. Истилоҳ - ибораҳои ин гурӯҳро метавон чунин қолаббандӣ намуд:

N+ N. Дар созмони ин навъи истилоҳ-ибораҳо ду вожаи мустақил ба якдигар тавассути алоқаи гуногуни тобеъ пайваст шуда, ҷузъи якум ҷузъи дуюмро шарҳу эзоҳ медиҳад ва дар низоми наҳв ба сифати истилоҳ-ибора истеъмом мешаванд: *hall porter-маъмур, мудир, hospitality industry-мувозибати меҳмоннавозӣ; conference room-маҷлисгоҳ, shoulder season -ниммавсим, tourist season- мавсимисайёҳӣ, tourism center- марказисайёҳӣ.*

Аз шарҳу тавзеҳи истилоҳ-ибораҳое, ки ба воситаи қолаби ишорашуда сохта шудаанд, маълум гардид, аломати истилоҳотии онҳо танҳо аз маънии луғавии он ва ё истеъмоли он дар таркиби ҷумла ё матн зоҳир мешавад. Агар ба шарҳи луғавии истилоҳ -ибораи *hall porter* тавачҷуҳ намоем, зуд пай мебарем, ки он танҳо дар соҳаи сайёҳӣ бо маънои «a concierge or a person who carries guests' luggage in a hotel - шахсе, ки боғочи меҳмононро ба меҳмонхона мебарад» васеъ истеъмом мегардад.

Adj +N. Қолиби мазкур яке аз маъмултарин ва сермахсултарини қолаби истилоҳ-иборасози забони англисӣ маҳсуб ёфта, қисми зиёди истилоҳ-ибораҳои соҳаи сайёҳӣ тавассути он сохта шудааст. Дар созмони қолаби мазкур ду ҳиссаи мустақили нутқ - исм ва сифат иштирок намуда, сифат ҷузъи меҳварӣ ва исм ҷузъи ёвар баромад мекунад, яъне ин навъ истилоҳ - ибораҳо дар асоси алоқаи вобастагӣ сохта шудаанд, масалан, *one-way ticket* (*чинта ба як тараф*), *passing-through tourism* (*сайёҳати транзитӣ*), *single-entry visa* (*раводиди яккарата*), *multi-entry visa* (*раводиди чандкарата*), *one-day tourm* (*сайёҳати якруза*), *tourist agency* – *бюрои сайёҳӣ*; *tourist visa* - *раводиди сайёҳӣ*; *adjoining rooms*-*ҳучраҳои ҳамшафат*, *independent hotels*- *меҳмонхонаҳои мустақил* < *Дар меҳмонхонаҳои мустақил ба сайёҳон меҳмоннавозии гарм нишон медиҳанд, ки онҳо зебогӣ ва осоиширо эҳсос мекунанд*-< ***Independent hotels show warm hospitality tourists that they feel beauty and tranquility; warm hospitality***- *меҳмоннавозии гарм* < *His visit had been approved by the Government of Morocco, and he expressed thanks to that Government and to the people of the Territory for its warm hospitality* – *Сафару ӯ аз ҷониби ҳукумати Марока тасдиқ гардид ва ӯ дар аснои сафар ба ин ҳукумат ва ба мардуми ин минтақа барои меҳмоннавозии гармашон изҳори сипос намуд.*

Истилоҳ-ибораҳои сечузъа. Чӣ тавре аз номаш пйдост, ин анвои истилоҳ - ибораҳо аз се ҷузъ иборатбуда, яке ба дигар тавассути ин ё он алоқаи наҳвӣ пайваст мешаванд ва теъдодашон онқадар беш нест. Қолабҳои маъмули истилоҳ - ибораҳои сечузъае, ки дар созмони истилоҳи-ибораҳои «сайёҳӣ»-и забони англисӣ нақши меҳварӣ доранд, инҳо ба шумор мераванд:

N + N + N. Дар созмони қолаби мазкур танҳо як ҳиссаи нутқ, яъне исми иштирок менамояд ва чузъҳои истилоҳ - ибора ба якдигар тавассути тартиби калима алоқаманд шудаанд: *room status board (of tourists)* - ҳолати ҳаққи пардохти манзил (-и сайёҳон), *business travel department* – шӯъбаи сафари корӣ, шӯъбаи саёҳатҳои миқоратӣ, *passenger facility charge* - маблағи хизматрасони мусофирон, *country house hotel* - меҳмонхонаи берун аз шаҳр.

N + Adj + N. Ин навъи истилоҳ-ибораҳо низ яке ба дигаре тобеъ буда, тавассути тартиби калима сохта мешаванд. *tourism generating areas* – минтақаҳои созмондиҳандаи сайёҳӣ, *group inclusive tour* - сафари гурӯҳии фароғир, *horse riding tour* - сафар ба воситаи асн; *domestic independent tour* - сафари ихтиёрӣ дар дохили кишвар.

N+ prep + N. Пешояндҳо низ дар қатори пайвандакҳо дар созмони алоқии наҳвӣ нақш доранд. Он истилоҳ - ибораҳо, ки дар зер зикрашон хоҳем намуд ба воситаи алоқии пешояндӣ сохта шудаанд, мисли: *arrival without notice (of tourists)* - вурӯд бидуни огоҳӣ (-и сайёҳон), *length of stay (of tourists)* – иқомати давомнок (-и сайёҳон), *demand for tourism* – талабот ба сайёҳӣ, *date of departure* - санаи сафар.

Истилоҳ-ибораҳои чорчӯзья. Ин анвои истилоҳ-ибораҳо аз чор чузъ иборат буда, яке ба дигар тавассути ин ё он алоқии намуди наҳвӣ, яъне алоқии пешояндиву пайвандакӣ ва тартиби калима ба якдигар пайваст мешаванд. Истилоҳ - ибораҳои чорчӯзья асосан бо қолабҳои зерин сохта мешаванд:

N+ N+ N+ N. Дар созмони қолаби мазкур танҳо исми иштирок мекунанд, ки ҳар яке вазифаҳои муस्ताқили худро ба сомон мерасонанд. Чузъи якуми ин истилоҳ-ибораҳо аз пешоянду исми таркиб ёфта, чун исми мураккаб баромад менамоянд, ба монанди: *off - airport car rental firm* – ширкати иҷорадиҳандаи мошинҳои берун аз фурудгоҳ, *on - airport car rental firm* - ширкати иҷорадиҳандаи мошинҳои дохили фурудгоҳ.

Adj + N + N. Як гурӯҳи истилоҳ - ибораҳои соҳаи сайёҳии забони англисиро истилоҳи ибораҳои сифатӣ ташкил мекунанд ва ин аз он шаҳодат медиҳад, ки сифат низ ҳамвора бо исми дар созмони истилоҳ - ибора нақши

калидӣ доштааст. Чузъҳои ин анвои ибораҳо тавассути тартиби калима ба якдигар пайваст мешаванд, ба монанди: *supplementary tourist accommodation-ҷойҳои аҳолигарӣ барои сайёҳон, daily room rate- нархи ҳуҷраи ҳаррӯза.*

N + conj + N + N. Нақши пайванадкҳо дар созмони истилоҳ - ибораҳои чорчӯзбаи забони англисӣ бағоят калон аст, зеро онҳо ба алоқаманд намудани чузъҳои истилоҳибора қодиранд, чунончӣ: *hotel and catering industry (for tourists)* - мувозибати меҳмонхона ва хизматрасонию тарабхона (барои сайёҳон), *food and beverage facilities (for tourists)* - муассисаҳои истеҳсолкунандаи хӯрокворӣ ва нушокӣ (барои сайёҳон).

2.4. Ташаккули истилоҳоти сайёҳӣ бар пояи калимасозии семантикӣ

Пайдост, ки ҳар як истилоҳ ҷузъи умумии низоми истилоҳоти забон ба шумор рафта, дар он раванди таҳқиқ вижагиҳои луғавӣ, маъноӣ ва сохтори он мавриди таҳлилу баррасӣ қарор мегирад. Яке аз усулҳои вожаҳои дар ҳар ду забон усули семантикӣ маҳсуб ёфта, истилоҳҳои сайёҳӣ бештар берун аз матн қорбурд мегарданд, сониян, қисми бештари онҳо аз вожаҳои умумиистеъмолии забон сохта мешаванд. Аз ин рӯ, истилоҳоти сайёҳӣ дар асоси алоқаҳои калимасозии семантикӣ бо вожаҳои умумиистеъмолий тавҷам буда, дар матнҳои услуби публитсистӣ, гуфтугӯӣ ва расмӣ-қорғузӯрӣ қорбурд мегарданд. Хусусиятҳои семантикии ташаккули истилоҳӯро таҳлил намӯда, бештари суҳаншинсон [А.В.Суперанская 1976 с. 54], [Н.В. Подольская 1989 с. 126], [Н.В. Васильева 1995 с. 175], [В. М. Лейчик 1989 с. 40], А.Д. Хаютин, [В.П. Даниленко 2002 с.38] ва диг. се усули асосии истилоҳшавӣ, ғайриистилоҳшавӣ ва гузариш ба истилоҳшавиро ҷӯдо мекунанд. Ба андешаи Ф. Маҳмадалиев: «Истилоҳшавии вожаҳои умумиистеъмол – раванди маъмул ва хосси бештари забонҳо буда, мубаддалшавии калимаи забони умумидабиرو ба истилоҳ муаррифӣ мекунад» [Ф.Маҳмадалиев, 2022: 107]. Ҳангоми истилоҳшавии калимаи забони умумидабӣ барои ифодаи мафҳуми илми муайян истеъмол мегардад, яъне хусусияти истилоҳиро ба худ касб қарда (маъноӣ он маҳдӯд, мушаххас ва муайян гардида ба низоми мафҳумҳои илм ворид мешавад), аз тарафи бештари ғайримутахассисон пазируфта шӯдааст.

Роҷеъ ба мубаддалшавии вожаи умумиистеъмол ба истилоҳи сайёҳӣ ҳаминро метавон қайд намӯд, ки миқдори зиёди вожаҳои сайёҳӣ аз забони умумидабӣ ба низоми истилоҳот ворид шӯданд, яъне маъноӣ аввалини онҳо маҳдӯд гардиданд, то ки мафҳумҳои муайяни соҳаи сайёҳиро ифода кунанд, масалан, калимаи тоҷикии *меҳмон* дар соҳаи сайёҳӣ маънии зеринро ифода мекунад 1) Шахсе, ки дар меҳмонхона таваққуф намӯда ва ё ба муассисаи хӯроқи умумӣ ташриф меорад ва аз хизматраоснии онҳо баҳра мебарад; 2) шахси бегона, ки барои иштирок дар ҷамъомад ва ё маҷлис даъват шӯдааст. Аз

ин рӯ вожаи забони умумидабӣ дар бештар ҳолатҳо ба шахс ишорат мекунад, аммо дар соҳаи сайёҳӣ бошад, вожаи мазкур дар маънои маҷозӣ истиъмом мешавад: «Корбурди калимаи *меҳмон* дар соҳаи сайёҳӣ бо маънои истилоҳиаш дар иқтибоси зерин равшану возеҳ ҳувайдо аст. *Дар Аврупо меҳмонхонаҳои Orient Express дар Венетсия, Флоренсия, Портофино, Мадейра, Лиссабонва Майорка ҷойгир шудаанд, ки меҳмонон метавонанд лаҳзаҳои фаромӯшнашаванда ва истироҳати ҳақиқиро эҳсос кунанд*» [Л.В.Виноградова; 2011: 111]; *Меҳмонон дар осоишгоҳи Ҳочабигарми маркази Варозоб дар утоқҳои бароҳати гуногун ҷойгир карда мешаванд* [РАТА-хабар. № 2113. 11.08.2008]; *Барои ҷойгир кардани меҳмонон ҳучраҳои дукарата ва хонаҳои боҳашамати бароҳат пешниҳод карда мешаванд* [Меҳмоннавозӣ. 2008. No 4]. *In Europe, OrientExpress hotels are located in Venice, Florence, Portofino, Madeira, Lisbon and Mallorca, where guests can experience unforgettable moments of real rest and relaxation* [RAT A-news. No. 2113.08/11/2008.]; *Guests are offered accommodation in rooms of varying comfort from economy to euro-class at the Zaporozhye sanatorium in the center of Yalta* [RATA-news.No. 2113. 08/11/2008]; *For accommodation of guests, double rooms and comfortable luxury houses are offered* [Hospitality. 2008. No. 4].

Чунин ҳолати яқсонро дар муодили англисии он, яъне истилоҳи *guest*, ки дар соҳаи сайёҳӣ чун «customer of a hotel or restaurant» [DLTT.P. 141] шарҳу тавзеҳ ёфтааст, метавон мушоҳида намуд, ки ба сифати калимаи забони умумидабӣ он маъноҳои зеринро дар бар мегирад: «1) some one who is invited to an event or special occasion; 2) some one you have invited to stay in your home for a short time» [Л.В.Виноградова; 2011: 112]. Маънои истилоҳиро касб кардани вожаи «*guest*» дар мисоли ҷумлаи зерин равшантар ба назар мерсад: «*Most hotels in this price class have at least a boiler and some sachets for coffee and tea available for the guest*» [Л.В.Виноградова; 2011: 113]. Ҳангоми рушди семантики маънои умумиистеъмолии калимаи «*guest*» падидаи маҳдудшавии маъно дар умум, ки ба соҳаи таҳқиқшаванда рабт дорад, мушоҳида гардид.

Яке аз вижагиҳои ба сифати истилоҳ қорбурд гардидани вожаи умумистеъмол ин дар таркиби истилоҳ-ибора омадани он ба шумор рафта, дар якҷоягӣ, яъне ҳамчавор бо дигар калимот ба сохтани истилоҳ қодир аст, ҷунонҷӣ, вожаи умуми истеъмолии *тараф*, *ҷониби* дар таркиби истилоҳ-ибораи *ҷониби тарафи фиристоннада guiding, leading side* ба сифати истилоҳ қорбурд мегардад: «*Хароҷот барои нақлиёт, зист ва хӯрокаи ба дӯши тарафи фиристоннада вогузор шудааст*» [RATA-news.№2061.22.04.2008]; *тарафи қабулқунанда*: «*Тарафи қабулқунанда аз ҷойгир намудани таширифовардагон дар ҳуҷраҳои, ки дар хатсафари онҳо дарҷ ёфтааст, даст кашид*» [RATA-news. 18.04.2008. №2058]. Ё худ калимаи «*маҳсулот-production*» дар таркиби ибораи *маҳсулоти сайёҳӣ tourist product* истилоҳе месозад, ки маънои «азтарафи ширкати сайёҳӣ, яъне тур оператор аз лиҳози миқдору сифат ва вақти иҷрои маҷмӯи хизматрасонӣ, ки барои сайёҳон ҳангоми сафарашон аз рӯйхати сайри интиҳоб намудаашон пешниҳод шудааст, муайян намудааст» [СИТ.С.311] *Муайян ва арзёбӣ намудани иқтисодии сайёҳӣ ва дастрасии ресурсҳои захираҳои миллии сайёҳӣ яке аз вазифаҳои муҳимтарин барои таҳрифгарони маҳсулоти сайёҳӣ ба шумор меравад*

Дар ин радиф, калимаи англисии *area*, ки бевосита бо истилоҳоти соҳаи сайёҳӣ алоқаи наздик дорад, аз маъноҳои зерин иборат аст: «1) *бахше аз кишвар, шаҳр - a part of a country, town*; 2) *бахше аз хона, идора ва бозғо - a part of a house, office, garden*; 3) *як мавзӯи мушаххас, дар доираи фаъолият-a particular subject, range of activities*» [Л.В.Виноградова 2011; 113]. Истилоҳи *area* дар таркиби ибораи *catchment area* ба маънои зерин истеъмол мегардад: «*an area from which the majority of users of an attraction, facility or service are drawn*» [CD. P.99]. «*If your airport is a destination for VFR, include data on the numbers of people, catchment area, where they are coming from or going to*» [Travel Daily News. 19 July 2007] (*Агар фурудгоҳи Шумо макони таъиноти VFR бошад, маълумотро дар бораи шумораи одамон, минтақае, ки онҳо аз кучо меоянд ё ба кучо мераванд, дохил кунед*).

Аз гуфтаву мисолҳои ғавқ аён гардид, ки зери мафҳуми истилоҳсозии семантикӣ ба таҳаввули маъноӣ дучоршавии калимаи мавҷудаи забон, ки дар раванди он имконияти рушди маъноии вожаи одӣ ба вуқӯ меояд, дарк карда мешавад ва он ҳамзамон ба ғановатгардии таркибии луғавии забон оварда мерасонад.

Таъкид намудан бамаврид аст, ки як гурӯҳи калони истилоҳоте мавҷуданд, ки бо мурури замон сермаъно мегарданд, зеро воҳидҳои истилоҳӣ бо соҳаҳои гуногуни илму техника дар иртиботи наздик қарор дошта, дар муаррифии луғоти он нақши калон мебозанд. Бархе аз забоншиносон [Алексеева, 1998; Дианова, 2000] алоқаи семантикии истилоҳҳо ва низоми мафҳумҳои ин ё он илмро қайд намуда, бар он таъкид мекунанд, ки калимасозии семантикӣ дар таркиби истилоҳоти муайян дар бештари ҳолатҳо таҳаввули ҳаҷми мафҳумҳои дониши соҳаҳои мутобиқро ифода мекунад.

Вақте ки мафҳум аз тарафаи истилоҳи муайян ва ё ҳамаи низоми мафҳумҳои ин ё он илм ифода ёфта бошад, бо мурури замон дараҷаи қорбурди он тағйир меёбад ва ин ба таҳаввули маъноӣ дучор шудани истилоҳ оварда мерасонад. Истилоҳоти комилан нав метавонад барои ифодаи мафҳумҳои нави бавучудомада истеъмол гардад. Масалан, истилоҳи *safari*, ки маънои нахусти он *a hunting expedition in Africa* буд, бо гузашти вақт маънои каме маҳдуди зеринро гирифт: «trip too serve wild life, highly developed in East and South Africa. *Many tourists head to Kenya on safari, hoping to see rare animals*» [Travel Daily News. 22 April 2009]. *Сайёҳон бо умеди دیدани ҳайвоноти нодир ба Кения сафар мекунанд*. Маънои истилоҳи тоҷикии «ташрифкунанда (visitor)» қайҳо боз дар низоми истилоҳоти соҳаи сайёҳии забонҳои таҳқиқшаванда маъмул аст. Нахуст, истилоҳи ёдоваршуда бо маънои зерин истифода мешуд: «Ҳар сайёҳ, ки ба сайёҳӣ машғул аст» [Ю.И.Горбунов;2004:162]. Баъдтар истилоҳи мазкур маънои истилоҳии каме фарохтарро гирифт, яъне «ҳар шахси сафаракунанда, ки берун аз муҳити муқаррарӣ ба муҳлати на беш аз 12 моҳи пурра қарор дошта, ҳадафи аслии сафари он ғайришароитӣ ё шугле, ки аз ҳисоби макони таширф пардохт мешавад, набошад» [Сит.С.289]:*Тибқи маълумоти мақомоти ҳудудии*

омори вилояти Липетск, ки дар соли 2007 аз ин минтақа ҳудуди 23,5 ҳазор шахрвандони хориҷӣ дидан кардаанд, теъдоди меҳмонони Русия ҳудуди 15,5 ҳазор нафарро таъкил намудааст – According to the date of the regional statistical authorities of Lipetsk region, in 2007, about 23,5 thousand and foreigners visited this region, the number of Russian visitors was about 15,5 thousand people (RATA-news. №2114.12.08.2008). Аз ин рӯ, аён гардид, ки маънои истилоҳи мазкур дар масири истилоҳоти сайёҳӣ то андозае маҳдуд шуд, аммо дар ҳоли ҳозир қорбурди ҳамзамони ҳар ду маъно ғалат нест, зеро онҳо дар доираи низоми истилоҳоти як соҳа амал мекунанд.

Ҳамин тавр, метавон ҳарф зад, ки таҳлилу баррасии истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки раванди истилоҳшавӣ, яъне таъбири калмаи маъмулӣ ба истилоҳ яке аз сермаҳсултарин усулу роҳи семантикии истилоҳсозӣ маҳсуб меёбад.

Аз таҳлили муқоисави луғоти ҷамъомада ҳувайдо гардид, ки раванди истилоҳшавӣ дар забонҳои ғавқуззикр мувозӣ буда, ба худ номи «истилоҳшавии мувозӣ»-ро гирифт, ба монанди: *вуруд - arrival, қараван - caravan, бархурд - connection, ҳаммол- carrier*; Дар намоёндагии дохилии қонҷерни «Нутег», ки маъруфияти асосии қорвонгарӣ мебошад, дар Аврупо 1200 ҳазор мошин ва 4400 ҳазор вагон ба қайд гирифта шудааст - In 2007, 1200 thousand cars and 4400 thousand wagons were registered in the domestic representative office of the «Nuteg» concern which is the most popular caravan company (Сайёҳӣ: таҷриба, масъала, дурнамо. 2009. №6). «With a total of 675889 tourists, it has been recorded that 2007 had been a record year for **arrivals** in the Maldives» [Л.В.Виноградова; 2011:115]. Падидаи мазкурро метавон истилоҳшавии мафҳумҳои нав ва ё тарҷумаи ҳарф ба ҳарфи истилоҳи забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ номид.

Қобилияти кӯчиши маҷозӣ яке аз зухуроти тафаккури ассотсиативӣ мебошад, ки дар донишҳои илмӣ нақши хеле муҳим дорад. Маҷоз усули баён аст, ки аз истифодаи калмае иборат аст, ки гурӯҳи муайяни ашё, падидаҳо ва ғайраро ифода мекунад, барои тавсиф ё номи ашёи мансуб ба синфи дигар ё

номи синфи дигари ашё, ки ба он монанд аст, иборат аст. Дар айни замон забоншиносон маҷозро чузъи таркибии низоми концептуалии шахс, хосияти муҳимми тафаккури ӯ ва воситаи муассири пур қардани захираи луғавӣ медонанд. Тибқи концепсияҳои муосир *маҷоз раванде мебошад, ки дар ҷараёни тафаккур маънои нави ибораҳои забонро ба вуҷуд меорад* ва ҳам роҳи эҷоди тасвири лингвистии ҷаҳон, ки дар натиҷаи коркарди маърифатии маъноҳо ба вуҷуд меояд. Аллақай дар забон бо мақсади эҷоди мафҳумҳои нав, махсусан барои он соҳаҳо қорбурд мегардад

Ин сохтор дар истилоҳот аҳаммияти хоса пайдо карда аст. Бесабаб нест, ки дар адабиёти англисзабон пажӯҳиши нақши маҷоз дар низоми истилоҳот аз солҳои 60-уми асри ХХ шуруъ шудааст [Блэк, 1962]. Д. Харви натиҷаҳои ин тадқиқотро ҷамъбаст намуда, ба хулосае омад, ки «Маҷоз руҳи ҳаётии парадигма, аниқтараш алоқаи асосии ташкилкунандаи он мебошад» [Харавэй, 1976, с. 17]. Ба ақидаи А.Вилден, «ҳар як назарияи илмӣ шабакаи истиораҳост ва ғайр аз ин, ҳар дониш, аз ҷумла илмӣ, ҳатман маҷоз аст» [Вилден, 1980, с. 46].

Ба ақидаи олимон, дар забон барои баёни мақсадҳои махсус ҳар гуна истилоҳот хусусияти маҷозӣ дорад ва истилоҳшавии вожаҳо раванди умумиест, ки бо вижагиҳои шинохти илмии ҳуди забон муаррифӣ шудааст [Алексеева, 1998]. Бояд таъкид кард, ки дар низоми истилоҳот маҷоз танҳо барои ифодаи мафҳумҳо хизмат мекунад. Вазифаи муҳимтарини маҷоз дар шинохти истилоҳ ин аст, ки истилоҳ «ба сифати олоғи тафаккур хизмат мекунад, ки бо ёрии он мо ба дуртарин қитъаҳои майдони концептуалии худ расида метавонем» [Ортегаи Гассет Х., 1990, с. 72].

Тавассути маҷоз истилоҳоте тавлид мешаванд, ки дар таркиби он вожаҳои маҳфузанд, ки ба шахс ва мафҳумҳои ҷаҳони атроф ишора мекунанд. Тағйирёбии ҷаҳони гирду атроф низ боиси тағйири навҳои истиора дар истилоҳот мегардад: «Маълум аст, ки антропоцентризм хусусияти хоси истиора мебошад [Арутюнова, 1990; Телия, 1987, Подколзина, 1992].

Омӯзиши истилоҳоти сайёҳӣ нишон дод, ки 22 воҳиди тоҷикӣ (2,9% аз шумораи умумии истилоҳоти аз забони тоҷикӣ ҷамъоваришуда) ва 66 воҳиди англисӣ (8,6%) ба маъноӣ маҷозӣ истифода мешаванд.

Маҷозҳо дар низоми истилоҳоти сайёҳӣ хусусиятҳои хоси худро доранд: аксари истифодаҳо «тоза» шудаанд, умумӣ пазируфта гардида, дар луғатҳо сабт шудаанд. Хусусияти образнокӣ онҳо дигар мушоҳид намешавад, онҳо ба образҳои шинос мурочиат мекунанд ва бинобар ин ба фаҳмиш ҳалал намерасонанд. Масалан, ҳаракати ҳам сайёҳони алоҳида ва ҳам гурӯҳҳои сайёҳӣ чун *чараён - чараёни сайёҳӣ, роҳи нақлиёти мусофирбар аз як нуқта ба нуқтаи дигар* ҳамчун *хат - хатти мусофиркаш, хатти нақлиёт* ифода мешаванд.

Истилоҳ-маҷозе, ки дар соҳаи сайёҳӣ истифода мешаванд, инҳо ба шумор мераванд:

1) Истилоҳоти сода: ваҳшӣ, карусел, шаттл, ғизо диҳанда-feeder, бозгашт-kick-back;

2) Истилоҳоти бисёрҷуза ё серҷуза [саёҳати пурталаб, сайёҳии сабз, сайёҳ «синни сеюм» ҳастагии таътил – vacation hangover, сайри ҷазира – island hopping, нардбони манзил – accommodation ladder]. Аксарияти истилоҳҳо ибораҳои дучуза буда, яке аз ҷузъҳои онҳо ба маъноӣ маҷозӣ корбурд мегарданд.

Мо кӯшиш намудем, ки истилоҳҳои баррасишавандаро дар асоси хусусиятҳои шаклишон ба гуруҳҳои мавзӯӣ тақсим кунем. Бояд гуфт, ки баъзе маҷозҳо аз сабаби муайян накардани хусусиятҳои тасниф нагардиданд.

Ҳамин тариқ, дар истилоҳоти сайёҳӣ истилоҳ-маҷозҳои баргарӣ доранд, ки инсон ҳамчун мавҷудоти биологӣ ва иҷтимоӣ сабаби маҷозшавии онҳо мебошад. Инро бо он метавон шарҳ дод, ки мутахассис аз тасвири умумии забоншиносӣ ба тасвири забонии ҷаҳон вожаҳои забони умумии адабиро гирифта, бо истифода аз онҳо сифатҳо, равандҳои хоси инсонро нишон медиҳад, ки дар он ифода меёбад. Дар ҳулоса, кайд менамоем, ки тасвири

истилоҳии ҷаҳон дар шакли алоҳида вучуд надорад, вай бо тасвири муттаҳидии ҷаҳон алоқаи зич дорад» [Л.В.Виноградова; 2011:118]

Ҷойҳои дуҷум ва сеҷумро маҷозҳои мансуби гурӯҳи *фазо* ва *вақт* ишғол мекунад, масалан, *танаффуси сармоя*, *сайри ҷазира*, *дақиқаи охир*, *соати хушбахт*, *нӯшокии тулонӣ*, *муштарӣ*, *мавсими авҷ*, *мавсими наст*, *мавсими баланд*, *таваққути чинта*, *мошин*, *capitalbreak*, *islandhopping*, *lastminute*, *happyhour*, *longdrink*, *walk-incustomer*, *peakseason*, *lowseason*, *highseason*, *throughticket*, *drive-in*;

Дар низоми истилоҳоти баррасишаванда истилоҳ-маҷозҳои мавҷуданд, ки ба номҳои олами ҳайвонот (барвахт), падидаҳои табиӣ (нақлиёти барфӣ, осмонӣ, офтобӣ, меҳмонон) ва ранг (сайёҳи сабз, давраи сиёҳ, сайёҳии сабз) асос ёфтаанд.

Бо муқоисаи истилоҳ-маҷозҳои дар низоми истилоҳоти англисӣ ва тоҷикӣ бахши сайёҳӣ мо метавонем ҳам муодилҳои пурраи байни забонӣ ва истилоҳоте, ки танҳо дар як абон амал мекунад ва диди хоси миллии ҷаҳонро инъикос мекунад, дарёфт намоем.

Ба истилоҳ-маҷозҳои умумии забони тоҷикӣ метавон истилоҳоти зеринро дохил намуд: *меҳмонхона*, *сислсилаи тарабхонаҳо*, *бозгашт ба паси авҷ*, *мавсими наст*, *мавсими баланд*, *чинтаи мустақим*, *саёҳати дарозмуддат*, *саёҳати кӯтоҳмуддат*, *сайёҳии устувори*, *нақшаи аврупоӣ*; *hotel*, *restaurant chain*, *peak season*, *low season*, *high season*, *direct ticket*, *long - haul travel*, *short-haul travel*, *sustainable tourism*, *European plan*.

Муқоисаи истилоҳоти ду забон нишон дод, ки истилоҳ метавонад дар як забон маҷозӣ ва дар забони дигар ғайримажозӣ бошад. Дар ҳамин ҳол, тибқи маълумоти мо, истилоҳоти англисӣ нисбат ба муодилҳои тоҷикӣ худ бештар хусусияти маҷозӣ доранд.

Ба андешаи О. С. Ахманова: «Истилоҳи маҷоз одатан истиораеро ифода мекунад, ки ба ҷои номи як ашё номи дигар ашё дода мешавад, ки яке ба дигаре ҳамбастагии зич доранд. Дар соҳаи сайёҳӣ ин навъи истилоҳот камтар ифода шудааст: ҳамагӣ 22 истилоҳи англисӣ (3%) ва 18 истилоҳи тоҷикӣ (4%) натиҷаи

инкишофи маҷоз ба шумор меравад» [Ахманова, 2007, с. 234]. Кӯчиши метонимӣ метавонад ба муносибати амал зерин ва натиҷа асос ёбад:

Чойгиркунӣ: 1) таъмини сайёҳон бо чой дар муассисаҳои чойгиркунӣ (меҳмонхона, мотель, кемпинг) дар давраи будубошаш дар нуқтаи сафар дар хати масир [СМТТ. С.216]; 2) хизматрасонии сайёҳӣ барои додани чой дар меҳмонхона [СТ. С.302]

Сафар: 1) чойивазкунии одамон ба ягон ҳудуд, ба воситаи ҳаво бо мақсади мушаххас [ТГС. С.231]; 2) хизматрасонии маҷмӯи сайёҳӣ чой ивазкунии одамон ба ягон ҳудуд, ба воситаи ҳаво [ТГС. С.231].

Ҳамлу нақли сайёҳӣ: 1) бо истифода аз воситаҳои нақлиёт аз як нуқта ба нуқтаи дигар интиқол додани сайёҳон ва бағочӣ онҳо [ТГС. С.209]; 2) унсури асосии хизматрасонии нақлиётӣ, аз ҷумла интиқоли сайёҳон аз ҷои истиқомати доимӣ ба ҷои таъинот ва бозгашт [ТГС. С.209].

Tour. 1) Сайёҳати идона ба ҷойҳои гуногун, ба он ҷое, ки шумо аз он дур будед, бармегардед «a holiday journey to various places coming back to the place you started from» [Л.В.Виноградова; 2011:115]; 2) маҷмӯи хизматрасониҳое, ки барои сайёҳон сафар менамоянд, чойгиршавӣ фароғати ғизоӣро таъмин мекунад «a set of services providing travel, accommodation, food, entertainment for tourists» [Л.В.Виноградова; 2011:115].

Baby-sitting: 1) Маконе, ки дар вақти дар берун будани падару модарон ба кӯдакони нигоҳубин мекунад (looking after children while their parents are out); 2) Хизматрасоние, ки аз ҷониби меҳмонхона пешниҳод карда мешавад, ки дар он ҷо парастор барои нигоҳубини кӯдак ҳангоми аз ҳуҷра берун будани волидон аз меҳмонхона хизмат менамояд (a service provided by a hotel, where a baby – sitter comes to the hotel room to look after a baby when the parents are out of the room).

Маҷозшавии истилоҳот метавонад ба муносибати «амал - восита / тарзи амал» асос ёбад:

эълони сайёҳӣ: 1) пешниҳоди маълумот дар бораи маҳсулоти сайёҳӣ [СТ. С.54]; 2) воситаи паҳнкунии маълумот дар бораи маҳсулоти сайёҳӣ [ЕТ.С.287].

круиз: 1) саёҳат (дар баҳр ё дарё) бо киштии мусофирбар бо мақсади истироҳат [TGS. С. 152]; 2) намуди воситаи нақлиёти обӣ, ки барои ташкили сафар тавассути баҳр, дарё ё кӯл бо мақсади фароғат пешбинӣ шудааст [СМТТ. С.310];

тамошо: 1) намоиши визуалии объектҳои сайёҳӣ ва дигар намудҳои сайёҳӣ [ЭТ.С.260]; 2) усули асосии гузаронидани саёҳат;

низоми банд кардан: 1) раванди қабули дархостҳо аз муштариён барои брон кардани хизматрасонии сайёҳӣ ё нақлиётӣ, ҷустуҷӯи онҳо дар низоми ҳисобдорӣ; 2) роҳи фуруши маҳсулоти сайёҳӣ;

интиқол: 1) нақлиёти маҳаллӣ, интиқол аз як терминали интиқолдиҳанда ба дигар терминал ба меҳмонхона, ё аз меҳмонхона ба фаъолият «local transport and portage from one carrier terminal to another – from terminal to hotel, or from hotel to activity» [Л.В.Виноградова; 2011:122]; 2) Воситаи нақлиётӣ, ки мусофиронро аз фурудгоҳ ба меҳмонхона ва баргардонидан «a means of transport to take travelers from an airport to a hotel and back» [Л.В.Виноградова; 2011:122].

Ба андешаи мо, дар доираи маҷозшавии истилоҳ маънои онро низ бояд ба назар гирифт, зеро истилоҳ дар навбати худ фарогири ду ва ё зиёда зермайдон ва ё гурӯҳҳои мавзӯӣ аст. Ҳамин тариқ, истилоҳи *таблдог* (*мизи умумӣ дар меҳмонхонаҳо, курортҳо ва ғ.*) ду маънои аз ҷиҳати маҷозӣ алоқаманд дорад, ки ба ду зермайдони гуногун ишора мекунад: «1) дар саноати меҳмоннавозӣ (анвои хӯрокҳо бо нархи ягонаи умумӣ, ки ҳама чизро дар бар мегирад – аз хӯришҳо то шириниҳо; 2) дар саноати хӯрокворӣ (ширкати сайёҳӣ бо истироҳати пурра, ки дарон хизмати асосӣ – таом бо анвои хӯрокҳо муқаррар шудааст» [6].

Ба сифати истилоҳот метавон воҳидҳои зеринро мисол овард:

истироҳатгоҳ: 1) дар зермайдони ташкили сайёҳӣ - як намуди хизматрасонии маҷмӯӣ, ки пешвозу гусел кардани сайёҳ, ҷойгиркунӣ дар меҳмонхона ва се вақти хӯроки якрӯзаро дар бар мегирад [TGS. С.205]; 2)

зермайдони саноати меҳмондорӣ – як намуди меҳмонхонае, ки дар як рӯз се маротиба бо хӯроки пурра таъмин мекунад [TGS. С.205].

театрӣ эстрадӣ: 1) зермайдони фаъолияти истироҳат – барномаи театрӣэстрадӣ [ЭТ. С.38]; 2) зермайдони муассисаи ғизо муассисаи хуроки умумӣ буда, хизмати асосии он намоиши калон мебошад;

буфет: «1) гурӯҳи тематикии ташкили хӯрока - a self-service meal consisting of a selection of dishes displayed on a table or counter; 2) гурӯҳи мавзуии муассисаи ғизо – an outlet serving food and refreshments at airports, other transport terminals, and similar locations» [Л.В.Виноградова;2011:123].

Дар низоми истилоҳоти сайёҳии забонҳои муқоисашаванда ба ғайр аз истилоҳшавии вожаҳои умумиистеъмол раванди дигар низ амал мекунад, ки онро метавон густариши маъноӣ истилоҳот ва гузариши онҳо ба низоми забони умумидадабӣ номид. Ба андешаи Разинкина: «Дар зери мафҳуми густариши истилоҳот ин баромадани истилоҳ аз майдони истилоҳӣ, аз даст додани аломату хусусияте, ки истилоҳотро муайян мекунад ва баъдан истифода шудани маъноӣ истилоҳот дар истифодаи умумии забонӣ дарк карда мешавад» [Разинкина. 1978.С. 27]. Ҳамин тавр, дар чараёни ғайриистилоҳшавӣ истилоҳот, ки ба низоми луғоти забони умумии адабӣ дохил шуда, аз маҳдудиятҳои қорбурдӣ ва семантики худ маҳрум мешаванд. Аммо дар баробари ин, онҳо то ҳол дар низоми истилоҳотии худ боқӣ мемонанд.

Ин падида ҳам барои истилоҳоте, ки аз соҳаи забони адабии умумӣ ба низоми истилоҳоти сайёҳӣ гузаштаанд ва ҳам барои истилоҳоте, ки дар ибтидо ҳамчун истилоҳоти сайёҳӣ ташаккул ёфтаанд ва ё аз забонҳои дигар гирифта шудаанд, хусусияти якхеларо доро мебошад.

Ҳангоми ғайриистилоҳшавӣ маъноӣ истилоҳи мувофиқ васеъ мешавад, он на танҳо бо мафҳуми қатъии муайяншудаи соҳаи сайёҳӣ, балки бо тасаввуроти хеле умумӣ, норавшан дар бораи он, ки ба забони умумии адабӣ хос аст, алоқаманд аст. Илова бар ин, доираи истифодаи он, инчунин имкониятҳои мутобиқат васеъ мешавад.

Масалан, истилоҳи «шифохона, шифогоҳ» дар соҳаи сайёҳӣ чунин маънӣ дорад: «муассисаи табобатӣ-профилактикии типии санаторӣ бо захираҳои рекреатсионӣ» [ЭТ.С.98]. Аз матнҳои сайёҳӣ чанд мисол меорем: *Нархҳо дар «Адлеркурорт» назар ба шифогоҳҳои ҳамсоия ба ҳамин монанд настилар аст - Prices in «Adlerkurort» are lower than in similar neighboring resorts [КАТА-ne \ уз.No 2115. 26.11.2008]. Калонтарин шифогоҳ осоишигоҳи Ҳоҷи Оби Гарм буда, базаи хуби табобатӣ дорад - The largest hospital is the sanatorium named after Hoji Obi Garm and has a good medical base [Сайёҳӣ ва маориф. 2000.06.15] .* Тавре ки аз мисолҳо маълум гардид, ҳангоми зикри истилоҳи «шифохона, шифогоҳ» суҳан умуман на дар бораи курорт, мевад балки дар бораи шифохонаи махсус, яъне дарбори муассисаҳое, ки дар мавзеи курорт воқеъ гардидаанд.

Вақте, ки истилоҳи «шифохона, шифогоҳ» ба қабати умумии адабии лексика ворид шуд, тафаккури тасвирӣ сурат гирифт, ки дар натиҷаи истилоҳи детерминистӣ, ба таври маҷозӣ аз нав баррасӣ шуда майдони нави ассотсиатсияҳоро гирифт: ҳоло шифохона, шифогоҳ бо ҳама ҷое алоқаманд аст, ки шахс метавонад истироҳат кунад ё курси табобат гирад: *Леонид Тягачёв дар моҳи феврари соли 2007 гуфта буд: «Маблағи кофӣ вуҷуд дорад, онҳо ба ҳар сурат ба минтақа равона карда мешаванд, зеро кишварии мо ба чунин курорт ниёз дорад, осоишигоҳи умумирусӣ буда, миллионҳо ҳамватанони мо дар ин ҷо истироҳат мекунад ва сатҳи шароити ҳанӯз ба талаботи замони ҷавобгӯ нест».* «Leonid Tygachev said in February 2007 that there are enough funds, they will be directed to the region in any case, because our country needs such a resort, it is an old Russian resort, millions of our compatriots rest here, and the level of conditions still meets the requirements» [Олимпиадаҳо бо рақамҳо: чӣ тавр пул кор кардан мумкин аст // РИА Новости, 2007.07.06]. *Чунон ки маълум аст, Варзоб на танҳо маркази рушди сайёҳон, балки маркази шифохонаҳо ва истироҳатгоҳ аст < As you know, Altai is not only a grain and iron ware house, but also a center, hospital and resort.* Агар хоҳед, шумо метавонед коттеджи тобистонаи худро ба як

осоишгоҳи воқеӣ табдил диҳед - If you want, you can turn your summer cottage into a real *resort* (AiFHealth, 2006.07.06).

Бояд гуфт, ки ба категорияи вожаҳои маъмулӣ гузаштани истилоҳот тавассути маҷоз бештар дар баҳши рӯзноманигории муосир мушоҳида мешавад: **саёҳат дар ҳалқои боғ** (Ҷавонони Тоҷикистон, 2007.11.06), сайри хотира (Меҳнат, 26.08.2005), **сафари ситорай** (Тоҷикистон, 2005.10.12), Сафари Ироқ» (Ҳақиқати Ленинобод, 2003.07.23), лайнери башарият (Илм ва озодӣ. 2004); «*flagship reform, flagship journal, voyageofself-discovery*» [The Guardian, July 17 2010].

Дар забони англисӣ, мо инчунин метавонем тамоюли ғайристилоҳшавиро мушоҳида кунем. Масалан, истилоҳи *spas* дар соҳаи сайёҳӣ ҳамчун *осоишгоҳ* дарк гардида, сарчашмаҳои табиӣ оби маъданиӣ шифобахшро ифода мекунад: «are sort with mineral or thermal water used for drinking and bathing» [6]. Чанд намунаи истифодаи истилоҳи *курорт* ба маънои мушаххас чунин аст: *Аммо бисёре аз санаторияҳои анъанавии Аврупои континенталӣ воқеан дар муҳити торик ҷойгиранд ва иншооти меҳмонхонаҳо аксар вақт Спа ртан мебошанд. Ду санаторияи машҳури Ҷумҳурии Чех, Карлови Вари (Карлсбад) ва Мариқски Лазми (Мариенбад) низ аз таъмири асосӣ ҷараён дорад ва Эстония анъанавии курортҳои худро эҳё кард ва идҳои солимгардониро асосан сокинони Скандинавия таълим мекунад. «But many of continental Europe's traditional *spas* are actually located in rather bleak environments and hotel facilities are frequently spartan. Two famous *spas* in the Czech Republic, Karlovy Vary (Carlsbad) and Mariqnskit Lazmi (Marienbad), are also undergoing major renovations, and Estonia has revived its spa tradition and is promoting wellness holidays - mainly to Scandinavians» [Л.В.Виноградова; 2011: 125].*

Тавре аз мисолҳои матни дар боло овардашуда маълум гардид, истилоҳи *spas* аз ҷониби муаллифон ҳамчун *маҷмуи истироҳатгоҳ* тавзеҳ дода шудааст, ки худуди табиату манзараи шифохона ва бинои *осоишгоҳ*ро дар бар мегирад.

Бо мурури замон истилоҳи *курорт* ба таҳаввули маъноӣ дучор гардида, бар ивази он калимаи *истироҳатгоҳ* мавриди истифода қарор гирифт. Дар зер

истилохи курорт он муассисаҳои таъбиати дарк карда мешавад, ки барои барқарор намудани қувваи ҷисмонии инсон мусоидат менамояд. Аломату хусусияти истилоҳ, пеш аз ҳама, дар таркиби ҷумлаву матн намудор мегардад, масалан, дар ҷумлаҳои *We offer hairdressing, facials, massages, waxing, gel nails and all other aspects of beauty therapy. We are one of the exclusive spas in the UK that offer Elemis face and body treatments* мо бо вожаҳои *hairdressing, facials, massages, waxing, gel nails* рӯ ба рӯ шудем, ки хосси соҳаи сайёҳӣ буда, раванди амалу фаъолиятро ифода мекунад. Ё ин ки истемолҳои вожаҳои сайёҳиро дар матни зерин англисӣ мебинем, масалан, *We are one of the most prestigious manufacture of bathrooms and spas in UK*. Дар ҷумлае, ки зикраш намудем, истилоҳи *spa* (курорт) бо маънои таҷҳизот, ки барои таъбиатхонаҳои санаторӣ пешбинӣ шудааст, истемол мешавад.

Манзараи мушабҳо дар шарҳи истилоҳи *motel* мушоҳида намудем, ки дар соҳаи сайёҳӣ маънои зеринро ифода мекунад: «an establishment providing accommodation and often also other facilities and services for motorists» [Л.В.Виноградова; 2011:126] (муассисае, ки ронандагонро бо ҷойи зист ва аксар вақт бо дигар иншоот ва хидматрасонӣ таъмин мекунад)»-ро дорад, метавон мушоҳида намуд. Инро метавон бо иқтибоси ҷумлаҳои зерин тасдиқ кард, масалан: «*Motels need to be placed in a location that motorists can pass by conveniently. Motorists that use your lodging expect to park their vehicles right outside your building (Меҳмонхонаҳо дар ҷое ҷойгир кардан лозим аст, ки ронандагон дар он вақтро ҷо бароҳат гузаранд. Ронандагоне, ки манзили шуморо истифода мебаранд, интизоранд, ки мошинҳои худро дар назди бинои шумо ҷойгир кунанд)*» [Л.В.Виноградова; 2011:126]. Чи тавре аз мисоли ҷумлаҳои зикршуда маълум гардид, автотуристон бояд имкони ҷойгир кардани нақлиёти худро дар наздикии мотел дошта бошанд.

Баъдтар, истилоҳи тоҷикии *motel* тавассути забони русӣ аз калимаи англисии *motel* ба вуҷуд омада, дар соҳаи сайёҳӣ бо маънои *меҳмонхона барои сайёҳон* истифода мешавад, ки тарзу тариқи мухталифи хидматрасонӣ дорад. Ҳамзамон, маънои истилоҳи мазкур густариш ёфта, дар байни

гайримутахассисон он маънои «меҳмонхона ва воситаи чойгиркуниро бо нархи паст» ифода менамуд. Гузашта аз ин, аз сабаби арзон будан, мотелхоро на танҳо автотуристҳо, балки ҳама бештари сайёҳон истифода мебаранд: *«If you prefer to save abit of money and stayin a motel outside the city centre, there are also a good number of the sea tto choose from. Many are situated along King’s way, one of the major roads going in to the city. Choosing a motel here is ok if you’re happy to travel into the city centre by bus, as the Skytrain doesn't follow this route. Alternatively drive in if you have a car, though parking can be a problem and are expensive (Places to Stay in Vancouver» [Л.В.Виноградова; 2011:127]. (Агар шумо каме пул сарфа карданро афзал донед ва дар **меҳмонхонаи** берун аз маркази шаҳр бимонед, дар он ҷо шумораи воқеии чойи хубе барои интихоб кардан вуҷуд дорад. Бисёриҳо дар роҳи Кинг чойгиранд, ки яке аз роҳҳои асосӣ ба шаҳр ба шумор меравад. Интихоби меҳмонхона дар ин ҷо хуб аст, агар шумо бо автобус ба маркази шаҳр сафар кардан мехоҳед, зеро Skytrain ин масирро пайравӣ намекунад. Интихобан, агар шумо мошин дошта бошед, ворид шавед, гарчанде таваққуфгоҳ метавонад мушкил ва қимат бошад. Дар матни ишорашуда истилоҳ «motel» ба маънои «меҳмонхонаи арзоне, ки дар маркази шаҳр воқеъ буда то он ҷо метавон ба воситаи автобус расид» дарк карда мешавад.*

Манзараи мушобеҳро бо истилоҳи тоҷикии «мотел» метавон мушоҳида намуд, ки истилоҳи мазкур аз низоми истилоҳоти англисӣ гирифта шуда, чунин шарҳу тавзеҳ ёфтааст: *«Мотель – меҳмонхонаи ронандагон буда, дар роҳи автомобилгард чойгир аст» [ТГ.С. 185]. Дар матнҳои сайёҳӣ истилоҳи «мотел» танҳо ба ҳамин маъно истифода мешавад: **Набудани мотелҳо натавон ба рушди сайёҳии автомобилӣ, балки умуман сайёҳӣ низ халал мерасонад: масалан, оилаҳои ҳастанд, ки ба саёҳати баҳр ё баъзе шаҳрҳои бузурги тамомишобоб намераванд, зеро танҳо барои он ки онҳо ба ҷоҳҳо намераванд, зеро меъарсанд, ки шабро дарроҳ гузаронанд «The lack of motels hinders not only the development of motor tourism, but also tourism in general: for example, there are families who do not go on cruises or some big cities, just because they do not go to the villages,***

because they are afraid to spend the night on the road.» [RATA - news. Hotel & Resort. №21.13.07.2006].

Ғайр аз ин, дар рафти интихоби макони сохтмони *мотел*, чунон ки таҷрибаи корхонаи пешқадам нишон медихад, манзараи ин мавзеъ, бандшавии роҳи мошингардро ба назар гирифтани ва таҳлил кардан лозимаст, мавҷудияти рақибон дар роҳи автомобилгард, наздикӣ ба хатсайрҳои сайёҳӣ, шаҳрҳо ва марказҳои вилоятӣ, мавҷудияти корхонаҳои калон ва иттиҳодияҳои саноатӣ [Маҷаллаи Бонувон. 2005. №16].

Як нуқтаро бояд тазакурр дод, ки қорбурди истилоҳи «мотел» аз тарафи шахсони ғайримутахассис то андозае тавофут дорад ва маънои он сода карда мешавад: «Мотель меҳмонхонаи сайёҳони автомобилист аст» [СИС.С.506]. Ҳамзамон, тавреки таҳлили матнҳои ғайритахассусӣ нишон дод, мотел ҳам чун воситаҳои гуногуни ҷойгиркунӣ фаҳмида мешавад: «аз меҳмонхонаҳои сеситорадор то меҳмонхонаҳои маркази шаҳр: *Дар инҷо як мотели сеситорадори хеле хуб аст* <*Here is a very nice and a three star motel* [Ҳақиқати Ленинобод, 2002.12.05]; *Мотели замонавӣ, бароҳат, 16-хуҷрагӣ, дар бинои барқароршудаи мулки кӯҳнаи Албитский дар маркази таърихии шаҳр.* <*Modern comfortable motel, 16 - rooms in the restored building of the old Albitsky estate in the historical center of the city*» [Ҷавонони Тоҷикистон, 2007.11.21].

Аз рӯйи қоида, чунин истеъмоли дар аввал хусусияти тасодуфиро соҳиб аст, зеро дар ин ҳолат истилоҳ ҳангоми муошират бо ғайримутахассисон, ки истилоҳро бидуни ба назар нагирифтани (ё надонистани) таърифи дақиқи он ё алоқаи он бо истилоҳотро аз нигоҳи худ мефаҳманд, истифода мешавад. Сипас, ҳуди ғайри мутахассисон дар нутқи худ ин истилоҳро истифода мебаранд, гарчанде ки он мафҳуми нисбатан васеъро ифода кунад. Бояд дар хотир дошт, ки дар ин маврид калима дигар истилоҳ нест, зеро маънои он дигар мешавад. Дар ин рост, забоншинос Н.Б. Гвишиани чунин қайд мекунад «Доираи васеи истифодаи як қатор мафҳумҳои гуманитарӣ, аз ҷумла дар нутқи гуфтугӯӣ, мувофиқ омадани онҳо аз ҷиҳати шакл бо калимаҳои умумистеъмолии забон таввасути «фаҳмо будан» - истилоҳро ба вучуд меорад, ки ҳатто берун аз

таърифи қатъии илмии он гирифта шудааст» [Н.Б.Гвишиани; 2008:24]. Ҳамин тавр, падидаи истилоҳшавии калима рух медиҳад.

Дар баробари ин бояд қайд кард, ки истилоҳоти соҳаи сайёҳӣ дар муқоиса бо дигар анвои истилоҳот қобилияти зудтар ба қатори вожаҳои умумистеъмол гузаштаре доранд, зеро соҳаи сайёҳӣ бо ҳама соҳаҳо дар иртиботи наздик аст. Нахуст, намояндагони аксарияти соҳаҳо ба сайру сайёҳат рағбати беандоза дошта, ҳаракат мекунанд, ки дар ҳаёти худ аз он баҳра баранд, баъдан, бо шарофати истиқлолияти кишварҳо ва равобити наздики халқу миллатҳо, соҳаи сайёҳӣ рушд намуда, сабаби қорбурди вожаву истилоҳоти он гардид.

Доираи истеъмоли миқдори зиёди воҳидҳои истилоҳии сайёҳӣ дар ҳар ду забон ҳам, чунон доман паҳн кардааст, ки тафовути онҳо аз вожаҳои умумистеъмол хеле душвор аст ва бархе аз онҳоро наметавон ба сифати истилоҳи сайёҳӣ пазируфт, зеро онҳо аллақай ба қатори вожаҳои умумистеъмол ворид шудаанд, масалан, *меҳмонхона, роҳнамо, пӯтёвка, саёҳат, сайру гаит, сафар, сайругаит* қардан дар *саросари ҷаҳон, роҳнамо, истироҳатгоҳ, парвоз, купе, кабина, лайнер вагон-ресторан, каюта, лайнер (hotel, reception, camping, resort, doubleroom, guide, coach, hiking, cabin, carhire, flight)*.

Бояд тазаққур дод, ки солҳои охир вобаста ба рушди сайёҳӣ истилоҳоти мансуб ба ташкили сайёҳӣ низ маъмул гашт, мисли *туроператор, ширкати сайёҳӣ, агентии сайёҳатӣ, саёҳат дар рӯзҳои истироҳат, маҳсулоти сайёҳӣ, тури ҳамафарогир, тури саргарм, брон, чартер, интиқол, транзит, tour leader, touroperator, travelagent, travelinsurance, traveller'scheque, ecotour, low-costcarrier, package-tour, shortbreak, last-minutetour, scheduledflight, e-ticket*.

Аз фикру андешаҳои метавон ба ҳулосае омад, ки дар байни луғати умумииадабӣ ва махсуси сайёҳии ҳам тоҷикӣ ва ҳам англисӣ, таъсири мутақобилаи доимӣ вучуд дорад: бештари калимаҳои одӣ ба ин ё он соҳаи истилоҳот ҷалб карда мешаванд ва дар он ҷо таърифи қатъӣ мегиранд, истилоҳот бошад дар навбати худ ба истеъмоли умумииадабӣ дохил шаванд (асосан чунин истилоҳҳо дар луғатҳои тафсирий сабт мешаванд). «Ва ин

мубодила на сарфи назар аз он, балки маҳз ба шарофати тафовути амиқе, ки байни истилохот ва калимаҳои умумии истеъмолӣ вуҷуд дорад, имконпазир мегардад.

Истилоҳ ба забони умумии адабӣ воридшуда, маънои луғавӣ пайдо карда, аз лиҳози иртиботи услубӣ ба калима мубаддал мешавад ва онро дар «партави техникӣ» пайравӣ менамояд, аз ин рӯ, аксар вақт ҳамчун воситаи муайяни услубӣ истеъмол мегардад. Дар баробари ин, тобиши маъноии истилоҳ аз муқоиса ба миён меояд, ки дар зеҳни мо байни истилоҳи «соҳавии» илмӣ ва калимаҳои маъмулӣ пайдо мешавад» [Л.А.Капаназе; 1971:80].

Чуноне ки калима дар забони адабии умумӣ дар натиҷаи раванди истилоҳшавӣ метавонад истилоҳ шавад, ҳамин тавр истилоҳ дар як соҳаи илм таҷдиди назар гардида, ба низоми истилоҳоти илми дигар дохил мешавад. Аксари муҳаққиқон чунин интиқолро гузариш ба истилоҳшавӣ ва худ чунин истилоҳотро–истилоҳоти транспоёна меноманд [А.Б. Суперанская, Н.В. Подольская ва ғ.]. Табдили калима ба истилоҳ бо роҳи воситаҳои мухталиф сурат мегирад. Табдили калима ба истилоҳ яке аз усулҳои асосии истилоҳсозӣ дар бахши сайёҳӣ ба ҳисоб меравад, зеро ин соҳаи илм дар ҷорроҳаи бисёр ҷанҳо қарор дорад ва амсила ё қолиби сайёҳӣ тамоми маҷмуи донишҳои илмҳои иҷтимоӣ, гуманитарӣ ва иқтисодиро дар худ фаро мегирад.

Дар рафти таҳқиқ мо истилоҳотро муайян кардем, ки аз дигар соҳаҳо ба низоми истилоҳи соҳаи *сайёҳии* забонҳои муқоисашаванда ворид гардидаанд, ба монанди:

иқтисодӣ-бозор, тафовути бозор, талабот, хароҷот, даромадҳо, таҳфифи миёнаи пешниҳодшуда, шароити бозор, иҷора, арзиши асосӣ; «aggregate demand, corporate rate, net rate, rack rate, capacity, capital, dispersion, economic displacement effect, multiplier, cash flow, direct spending, variable cost, market differentiation, average discount on published tariff» [Л.В.Виноградова; 2011:129]

маркетинг - *сегментатсия, сатҳи риояи қонун, ҷойгиркунӣ, ҷойгиркунии маҳсулот, рушди бозор, брендинг, стратегияҳои нархгузорӣ, нархи мақсаднок,*

vositai furūsh, furūshu shaxcī; «add-ons, pricing, segmentation, premium price, decision-making, branding, chain of distribution, direct sell, target market, distribution channels, all-in pricing» [Л.В.Виноградова; 2011:129];

ҳуқуқшиносӣ: *резидент, ғайрирезидент, бекоркунӣ, шартнома, шартномаи агентӣ, асос, ҳолати рафънопазир; resident, nonresident, force majeure, agency agreement, terms and conditions, concessionaire, contract;*

таблиғи робита бо чомеа: *«неурафт, брошюра, буклет, брошюра, каталог, маъракаи таблиғотӣ, баннер; promotion, brochure, catalogue, door-to-door distribution, banner» [Л.В.Виноградова; 2011:129].*

Таҳлилу баррасии гузариши вожаҳои умумистеъмол ба низоми истилоҳоти забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ нишон дод, ки интиқол воҳидҳои истилоҳӣ аз як соҳаи илму техника ба дигар соҳа дар ҳар ду забон яксон ба амал меояд ва миқдори зиёди воҳидҳои истилоҳии интиқолёфта дар низоми истилоҳоти сайёҳӣ ҳамчун ҷузъи истилоҳ-ибораҳо ба шумор мераванд, масалан, *инфраструктураи сайёҳӣ (tourism infrastructure), неурафти маҳсулоти туристӣ (tourist product promotion), талабот ба сайёҳӣ [tourist demand], хароҷоти сайёҳӣ [tourist expenses], сузуртаи сайёҳӣ [travel insurance].*

Ҳамин тавр, усули калимасозии семантикӣ дар ташаккули истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ мавқеи назаррас дошта, дараҷаи корбурдашон дар ҳар ду забони муқоисашаванда қариб ки якранг мебошад.

Аз таҳлили вожагону истилоҳоти «сайёҳӣ»-и забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ метавон ба хулосаи зайл омад:

1) аз гурӯҳбандии истилоҳоти таркибии забони англисӣ маълум гардид, ки дар созмони истилоҳ-ибораҳои соҳаи «сайёҳӣ»-и забони мазкур истилоҳ-ибораҳои дучузъа нақши калидӣ дошта, сермаҳсултарини онҳо қолаби $N + N$ ба шумор меравад. Яке аз омилҳои серистеъмолии қолаби мазкур дар он аст, ки ин намуди ибораҳо ба воситаи алоқаи наҳвӣ сурат гирифта, дар онҳо ақолаи байни ҷузъҳо тавассути ҷойгиршавии вожагони сода бидуни иштироки алоқаи дигар сурат мегирад. Илова бар ин, имконияти корбурди ибораҳои исмии дучузъаи

забони англисии муосир ин қобилияти калимасозӣ ва ё иборасозии исм дар қиёс бо дигар ҳиссаҳои нутқ ба шумор меравад.

2) Дар ҳар ду забон ҳам исм яке аз ҷузҳои меҳаварии истилоҳ-ибораҳои сайёҳӣ буда, чунин иштироки фаъолонаи ин ҳиссаи номии нутқ сермаъногии он дарак медиҳад. Аз таҳлилу баррасии истилоҳоти сайёҳии забонҳои муқоисашаванда метавон ба хулосае омад, ки дар ҳоли ҳозир низоми истилоҳоти соҳаи сайёҳии забони тоҷикӣ дар муқоиса бо забони англисӣ дар марҳилаи ташаккулу тақомул қарор дошта, аз ҳисоби вожагони сохтаву мураккаб ва истилоҳ-ибораҳо рушд карда истодааст.

3). Истилоҳоти сайёҳии ҳар ду забон аз ҷиҳати шакл ва сохтору таркиб ба ҳамдигар монанд буда, аз лиҳози маъно аз якдигар то андозае тафовут доранд, яъне дар байни онҳо хусусиятҳои умумӣ ва фарқкунанда дида мешавад. Яке аз хусусиятҳои фарқкунандаи истилоҳсозии ин ду забон он аст, ки дар забони тоҷикӣ усули ихтисора маъмул намебошад ва ҳол он ки бо ёрии усули мазкур дар забони англисӣ истилоҳҳои зиёде сохта мешаванд.

4) Ҳаминро бояд ишора намуд, ки тибқи таҳлилҳои гузаронида маълум мешавад, ки бештари истилоҳоти марбути сайёҳӣ аз забонҳои юнониву латинӣ, англисӣ ва фаронсавӣ ворид шудаанд. Имрӯзҳо дар ҳамаи забонҳои муосир истилоҳоти баҳши «сайёҳӣ»-ба таври сарӣ рушд мекунад. Пайдо шудани мафҳумҳои нави сайёҳӣ, иқтибосшавӣ ва айнан тарҷума шудани истилоҳоти сайёҳии забонҳои муқоисашаванда дар натиҷаи иртиботи фарҳангии сиёсии забонҳои хешу бегона ба амал меояд ва ин раванд сабаби ғайб гардидани таркиби луғавии забонҳои тоҷикиву англисӣ кӯмак мерасонад.

5). Истилоҳоти марбути «сайёҳӣ» дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ дорои аломатҳои низомнокӣ, мустақилият ва устувории нисбӣ мебошанд, ки батартибоварӣ ва алоқаи мафҳумии (концептуалии) истилоҳотро дар системаи истилоҳотӣ инъикос менамоянд.

б). Агар усули калимасозии конверсия дар забони англисӣ сермаҳсул бошад, пас, ин тарзу шеваи калимасозӣ дар низоми грамматикаи забони тоҷикӣ

маъмул нест, зеро гузариши воҳидҳои истилоҳи аз як ҳисаи нутқ ба дигар ҳиссаи нутқ танҳо хосси забонҳои гурӯҳи флективӣ мебошад.

7). Агар дар забони англисӣ пешвандҳои пасвандҳо баромади юнониву лотинӣ дошта бошанд, пас, вандҳои калимасозу истилоҳсози забони тоҷикӣ аз забонҳои форсии қадим ва миёна мерос мондаанд.

БОБИ Ш.

ТАҲЛИЛИ ВИЖАГИҲОИ ЛУҒАВИЮ МАЪНОИИ ИСТИЛОҲОТИ САЙЁҲИИ ЗАБОНҲОИ ТОЧИКӢ ВА АНГЛИСӢ

3.1. Муродифшавии истилоҳоти сайёҳӣ

Низоми истилоҳоти ин ё он соҳа ҳамеша дар таҳаввул буда, бархе аз истилоҳот бо мурури замон ва ё бо омилҳои дохиливу берунӣ аз истеъмоли баромада, ҷойи онҳоро истилоҳоти нав ишғол мекунанд ва ин ба маънии истилоҳ бетаъсир намеонад. Ин аз равобити алоқаи луғавӣ-маъноии истилоҳот гувоҳӣ медиҳад, ки он вожаи умумистеъмолиро аз истилоҳ фарқ мекунанд.

Дар як қатор таҳқиқоти то ин замон ба анҷомрасида масъалаи ба истилоҳ хос будани падидаҳои мухталифи забонӣ, яъне полисемия ё сермаъноӣ, ҳамгунӣ ё худ омонимия, муродиф ё худ синонимия ва муттазод ё худ антонимия мавриди баҳсу мунозира ва баррасии амиқи забоншиносон ва истилоҳшиносони собиқ Шӯравӣ ва тоҷик қарор дошта, то ба имрӯз ҳам давом дорад.

Аз ин рӯ, дар ин қисмати диссертатсияи вижагиҳои луғавию маъноии истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ мавриди таҳлилу баррасӣ ва муқоисақарор мегиранд.

Ба истилоҳоти ин ё он соҳаи илму техника падидаи муродифшавии воҳиди луғавӣ хос аст. Зери мафҳуми «муродиф» якрангу яксон ва мувофиқати маъноии вожа, морфема, таркиб ва воҳиди фразеологиро дарк мешавад.

Лозим ба таъкид аст, ки диду назари забоншиносон ба шарҳу тавзеҳи мафҳуми «муродиф» дар забоншиносӣ якранг нест. Забоншинос В. Головин дар таҳқиқоти худ роҷеъ ба ин падидаи забонӣ ё қабати луғавӣ андешаашро ин тавр баён мекунад: «Муродифот - инҳо: 1) як мафҳумро ифода мекунанд; 2) аз лиҳози тобиши маъноӣ ва ё услубӣ бо ин ё он вижагиашон аз якдигар тафовут доранд; 3) қобилияти дар матн якдигаривазкуниро соҳибанд» [Головин, 1983 с. 321].

Истилоҳшиноси маъруф В.П. Даниленко андешаи худро роҷеъ ба ин падидаи забонӣ ин тавр ироа мекунад: «Дар истилоҳот муродифот ба ҳамон як мафҳум ё объект мансуб буда, хусусиятҳои гуногуни онро тавсиф намекунанд. Аз ин лиҳоз, падидаи мазкурро бархе аз муҳаққиқон дублети истилоҳотӣ (муродифоти мутлақ) меноманд» [Даниленко, 1977 с.142].

Аз он истилоҳоти «сайёҳӣ»-е, ки мавриди таҳлил, таҳқиқ ва муқоисаву муқобала қарор гирифт, маълум гардид, ки падидаи муродиф дар муқоисаи бо забони тоҷикӣ дар низоми истилоҳоти сайёҳии забони англисӣ бештар мушоҳида мешавад. Агар таҳлили оморӣ ё ба таносуби тафовути онҳо назар афканем, метавон ҳаминро қайд намуд, ки дар 40 % ҷисади истилоҳоти тоҷикӣ ва дар 77 ҷисади истилоҳоти англисӣ падидаи мазкур дида мешавад.

Бархе аз забоншиносон, мисли Изергина, Циткина омилҳои асосии муродиф доштани истилоҳотро чунин мешуморанд: «1) истилоҳшавии мувозии ҳамон як мафҳум аз тарафи муҳаққиқони гуногун; 2) гунаҳои гуногуни тарҷумаи истилоҳ, гарчанде ки тарҷума ба истилоҳ хос нест; 3) мавҷудияти ифодаи пурра ва кӯтоҳи як мафҳум; 4) мавҷудияти истилоҳоти эпонимӣ ё одӣ» [Изергина, Циткина 1996 с.38]

Аз он омилҳои, ки дар боло зикрашон рафт, ба андешаи мо танҳо се омилӣ яқум хоси истилоҳот буда метавонад, зеро дар натиҷаи пайдо шудани муродиф ба истилоҳ, зарурати истифодаи ҳамон як мафҳум бо маъниҳои ба ҳам наздик ба миён меояд. Дар низоми истилоҳоти сайёҳии забонҳои муқоисасазанда мо бо истилоҳ-ибораҳои, ки муродиф доранд, рӯ ба рӯ шудем: «**сайёҳии носталгӣ-қавмӣ – этнофарҳангӣ** (сафари сайёҳон бо хоҳиши дидани мавзеу кишварҳои, ки худашон ё хешовандонашон аз он ҷо ҳастанд. **Сайёҳии этникӣ** низ дар минтақа муаррифӣ мешавад: замини Изборск макони як гурӯҳи хурди қавмии сето аст, ки ҳоло дар ҷануби Эстония зиндагӣ мекунанд. Дар минтақа ҳиссаи сайёҳии ба истилоҳ носталгӣ хеле баланд аст. Барои бисёриҳо сафар ба ватани аҷдодии худ ҳадафи боздид аз минтақа мешавад» [Т.Бердиева; 1971:147]

Яке аз истилоҳҳои, ки ба падидаи муродифӣ дучор мешавад ин истилоҳи «сайёҳии хоҷагии қишлоқ», ки дар забони англисӣ дар ду шакл – «*agrotourism*»

ва «*farmtourism*» истеъмом мегарданд. Агар ба маънои луғавии истилоҳи мазкур рӯ орем, он чунин аст: як намуди сайёҳие, ки сайёҳон дар хоҷагиҳои саҳроӣ ваё деҳаҳо хаймазада, аз таҷрибаи якдигар баҳра бурда истироҳат мекунанд: «*Langthorne's Buffalo Produce is a family run farm offering farmtours and unusual meat products from the farm* <Лангторн Буффал опродюс як хоҷагии оилавӣ мебошад, ки **сайёҳатҳои хоҷагӣ** ва маҳсулотҳои зӯштии зайриоддиро аз фермаҳо пешкаш мекунад.>(TravelDailyNews. 09 March 2010); *Tourists picking fruits and vegetables, riding horses, wine tasting and shopping at local farmst and for produce or hand made crafts* <**Сайёҳон** метавонанд аз меваю сабзавот ва аспасаворӣ истифода бурда инчунин чашидани шароб ва харидорӣ намудан аз дӯконҳои кишоварзии маҳалли барои маҳсулот ё ҳунароҳои дастӣ истифода баранд. >(Travel Daily News. 23 April 2010); *Agrotourism in Serbia is one of the most popular branches of tourism in that country* <Агротуризм дар Сербистон яке аз бахшҳои маъмултарини сайёҳӣ дар он кишвар мебошад >(Travel Daily News. 11 September 2009)» [Л.В.Виноградова; 2011:92].

Аз баёни мисолҳои дар боло зикршуда маълум гардид, ки ба истилоҳ-ибораи тоҷикӣ «сайёҳии хоҷагии қишлоқ» танҳо як муродиф ва ба истилоҳ-ибораи англисӣ се муродиф, яъне «*agrotourism*», «*farm tourism*» ва «*farm tours*» ҳосбудааст.

Бавучудоии муродифоте, ки дар натиҷаи омили дуюме, ки дар боло ишора намудем, бештар ҳоси истилоҳоти сайёҳии забони тоҷикӣ аст, зеро теъдоди бештари истилоҳоти соҳаи мазкур ба воситаи забонҳои русӣ аз дигар забонҳои ҳиндуаврупоӣ ворид шуда, тарҷумаи мухталифи худро доранд ё ин ки аз дигар забонҳо аввал ба забони русӣ иқтибос шуда, баъдан, тавассути забони русӣ ба захираи луғавии забони тоҷикӣ ҳамчун вомвожаҳои сайёҳӣ ворид гардидаанд. Масалан, истилоҳ-ибораи англисии *bed and breakfast* дар забони тоҷикӣ бо ду шакли истилоҳ муродифи худ *кат ва хӯроқи субҳона*, *ҷобачокунниш ва хӯроқи субҳона* дар истеъмом аст. *Меҳмонхонаи оилавӣ бо фазои дӯстона ва бароҳат кати хоб ва наҳорӣ*ро дар маркази ноҳия ва осоишгоҳи кӯҳии *Madonnadi Campiglio* пешниҳод мекунад <*A family - run hotel with a friendly atmosphere*

comfortable bed and breakfast in the center of the district and the mountain resort of Madonnadi Campiglio. Нархҳо, хӯроки субҳона, ҷойгиркуни ва имконияти истифодаи саунаро дар маркази саломатӣ дар бар мегирад < The prices include breakfast, accommodation and the possibility of using the sauna in the health center [RATA-news. №2280.12.05.2009]. Дар мисолҳои мазкур муродифшавии истилоҳҳои *кати хоб ва наҳорӣ -bed and breakfast* ва *ҷойгиркунӣ - accommodation* мушоҳида гардид, ки дар ҳарду забон ҳам истилоҳоти муродифшуда мувофиқати маъноиро низ соҳибанд.

Лозим ба ёдоварист, ки мавҷудияти ибораву таркибҳои пурраву нопурраи як мафҳум хосси соҳаи сайёҳӣ аст, зеро истеъмоли пайвастаи истилоҳ-ибораҳои дучузъаву бисёрчузъа на ҳама ҳолат ба он қодиранд, ки ба талаботи шаклҳои мушаххаси иртиботи забонӣ ҷавобгӯ бошанд ва аз ин рӯ, дар бештари матнҳои соҳавӣ метавон гунаҳои кӯтоҳ, шаклҳои ихтисора ва инчунин таркибҳои кӯтоҳшудаи ихчамро бар ивази шакли пурра истеъмомол намуд.

Корбурди падидаи мазкурро дар осори манзуму мансури мутаффакирони форсу тоҷик метавон мушоҳида намуд, зеро дар ҳар як каломи нобиғагони гузашта як сирру асрори замон бозтоб гардидааст ва эшон маҳз ба воситаи падидаҳои забонӣ ба онҳо тобишҳои маъноӣ зам карда, ба аҳли илм пешкаш менамуданд. Масалан, Шайх Муслиҳиддин Саъдии Шерозӣ дар осори хеш аз падидаи «муродиф» хеле васеъ корбурд намудааст, ба монади «сафар қардан – қаҳондидан»:

Дар ақсои олам бигаштам басте,

Ба сар бурдам айём бо ҳар қасе.

Таъкид намудан ба маврид аст, ки танҳо аз як порчаи зерин метавон шумораи зиёди истилоҳоту истилоҳ-ибораҳои мансуби «сайёҳӣ»-ро дарёфт намуд: «Метавонем бо камоли боварӣ бигӯем, ки Саъдӣ дар тули ҳаёти хеш, дар тули *сафарҳои баҳру барияш* се қитъаи олам:» *Осиё, Аврупо ва Африқоро* гоҳ пиёдаву гоҳ савора давр зад ва кӯлвори хешро аз хӯшаҳо пурбор карду пасон *роҳи Ватан, роҳи Шерозро* пеш гирифт. Чун ба Шероз *по гузошт*,

шахро обод диду мардумро осуда, шукрона кард, ки диёраш аз хуношомии чингизиён осеб надидааст, балки боз ободтар гардидааст» [6; саҳ. 108]

Яке аз хусусиятҳои муродифшавии шаклҳои ихтисораи истилоҳоти сайёҳӣ ба он хотир ба забони тоҷикӣ хос аст, ки дар низоми луғавии он як қатор истилоҳоте мавҷуданд, ки ҳамвора дар ду шакл – пурра ва ихтисора истеъмол мегарданд. Аксар ин қабил истилоҳот аз забони русӣ иқтибос гардида, дар ҳоли ҳозир бо ҳамон гунаи русиашон дар истеъмоланд: «*базаи сайёҳӣ- турбаза (tourist hostel/camp, camp(ing) site; holiday camp), миҷорати сайёҳӣ- турбизнес (tourist business), оператори сайёҳӣ- туropicатор (tour operator), агентии сайёҳӣ- турагент (travelagency), маҷмуи ҳуҷҷатҳои туристӣ- турнакет (tourist documents), сайёҳии экологӣ- экосайёҳӣ (ecology tourism), сайёҳии геологӣ- геосайёҳӣ (geology tourism) ва ғ» [ODE: electronic resource, 2006].*

Дар муқоиса бо забони тоҷикӣ, дар забони англисӣ муродифшавии шакли ихтисораи истилоҳоти сайёҳӣ бештар дида мешвад, ба монанди: «*DET-domesticates corded tour- сайёҳати мушоияти дохилӣ, DIT – domestic independent tour- сайёҳати мустақили дохилӣ, FIT-foreign independent tour- сайёҳати мустақил дар хориҷи кишвар, GIT-group inclusive tour- сайёҳати умумии гурӯҳӣ, VFR-visiting friends and relatives - таширифи дӯстон ва хешовандон, VR - visiting relatives - таширифи хешовандон, RИH/LIT-rentit here- дар инҷо ба иҷора супоред, дар инҷо ба иҷора гузоред» [Л.В.Виноградова; 2011:49]*

Ба як нуқта бояд таваччуҳ намуд, ки гунаҳои пурраива ихтисораҳои истилоҳӣ ин худ дар забоншиносӣ як падидаи махсусест, амо то ҳол қабул гардидани ин шаклҳо ба сифати муродифот аз ҷониби забоншиносон пазируфта нашудааст.

Ба андешаи мо истилоҳе, ки муродифи худро дорад, набояд дар шакли ихтисора истеъмол гардад, зеро агар аз яктараф ин гуна истилоҳот ба мутахассисони соҳаи «сайёҳӣ» норавшан бошад, аз тарафи дигар, ин ба моҳияти воқеии мафҳуми «муродиф» онқадар хоснест.

Яке аз омилҳои, ки муродифшавии истилоҳоти мансуби «сайёҳӣ»-и забонҳои муқоисашавандаро муайяну мушаххас мекунад, ин, пеш аз ҳама,

иктибосшавии истилоҳи бегона ё вомвожаҳо ба таркиби луғавии забон аст, зеро дар захираи забон истилоҳ-дублетҳои мавҷуданд, ки яке аз ҷузъҳои онҳо воҳиди ҳуди забонанду, ҷузъи дигарашон вомвожа мебошанд. Аз муқоисаи истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ метавон ба хулосае омад, ки дублет-истилоҳҳои, ки асли баромадашон забони дигар аст, бештар дар забони тоҷикӣ ба ҷашм мерсасад (33 ҷуфти муродифӣ аз 98 истилоҳ), яъне ин омил аз он шаҳодат медиҳад, ки ин хусусияти фарқкунандаи низоми истилоҳгузинии забони тоҷикӣ то андоза такмил ёфта истодааст. Истилоҳоти зерин мисоли гуфтаҳои ҷавоб ба шумор мераванд: *vestibule, lobby, hall; миёнсарой* ва ғ.

Месазад қайд намуда, таркиби луғавии забонҳои тоҷикиву англисӣ саршору лабрез аз вожа-муродифоте иборат аст, бою ғани будани ин ду забони тавоноии оламро дар муқоиса бо дигар забонҳо бозгӯ мекунад.

Бештари вожа-муродифоти ҳар ду забон ҳам бар мабной роҳу усулҳои зерин пайдо шудаанд, ба монанди:

– ташаккули вожаву истилоҳи нав бар мабной луғоти аслии дар таркиби луғавии забон мавҷудбуда ва ҳамзамон дар асоси усулҳои вожасозиву истилоҳсозӣ: *тайёра – ҳавопаймо – киштии ҳавоӣ; деҳа – деҳқанда – қишлоқ; бозгаит – баргаит, меҳмондӯст – меҳмоннавоз; plane - aeroplane - airplane aircraft, hamlet - village - country, hospitable - open;*

– интиқол ё гузариши вожаву истилоҳ ва истилоҳ-ибора аз забони гуфтугӯӣ ба забони адабӣ, масалан, *маҳаллӣ – таҳҷоӣ – ҷойдорӣ; мусобиқа – пойга – суркунӣ – даводав; бурдан – кашондан; истироҳат – таътил – фароғат – дамгирӣ; гуногун – рангоранг – ҳархела; сайёҳ – ҷаҳонгард – мусофир – саёҳатчӣ; антиқа – қадима – бостонӣ – кӯҳна; local - domestic, race - contest - competition - event; vacation - rest - recess - holiday, varied - diverse - assorted - miscellaneous - mixed - sundry - heterogeneous - wide-ranging - manifold - multifarious - disparate - motley; traveler - tourist - tripper - holidaymaker - sightseer - globetrotter - backpacker - passenger - commuter - vacationer - voyager;*

– вожаву истилоҳ ва истилоҳ-ибораи иқтибосшуда дар таркиби забони адабӣ, масалан, *чинта – билет; гузаранда – транзит; зарфи хӯрок – кострюл;*

миқдор – ҳисса – қисм – квота; роҳбалад – гид; рухсатнома – иҷозатнома – виза; guide - adviser - leader - governor; transit - transportation - transport; pan - saucepan - casserole.

Чи тавре ки зикраш дар боло рафт, дар зери мафҳуми муродифот, пеш аз хама, корбурду истеъмоли вижагиҳои гуногуни ҳамон як ашёву падида ва чараёнро дарк карда мешавад. Аз нигоҳи мо, корбурди ҳамзамони вожаи асли забон ва вомвожае, ки замон як ашёву ҳодисаро ифода мекунанд, мулофди онҳо ба ҳам мувофиқ меоянд. Масалан, дар низоми истилоҳоти сайёҳӣ чунин истилоҳ-муродифҳое, ки зикри хусусияташон рафт, рӯ ба рӯ шудем, ба монанди, как *чинта – билет; роҳбалад – гид; фоуз – протсент; иҷозатнома – виза.*

Илова бар ин, дар соҳаи сайёҳӣ муродифоти номҳои чуғрофие мавҷуданд, ки номи ин ё он кишварро ифода мекунанд, ба монанди: *Гретсия – Юнон, Олмон – Германия, Маҷористон – Венгрия.*

Лозим ба таъкид аст, ки дар низоми истилоҳии соҳаи «сайёҳӣ»-и забони англисӣ дублет-истилоҳҳое, ки асли баромадашон забонҳои мухталифанд, зиёд ба чашм мерсанд: *concierge (фр.)-headporter(консержи шахсӣ, шахси ёвар, мудури консерж; мудури кор бо меҳмонон (дар меҳмонхонаҳо); sommelier (франс.) -winewaiter); platdu jour(фр.)-dishoftheday (таоми рӯз).*

Вақте ки сухан аз боби муродифоти мутлақ меравад, мо зарур мешуморем, ки роҷеъ ба масъалаи гунаҳои истилоҳот, ки ҳоли ҳозир таваҷҷуҳи беандозаи суханшиносону истилоҳшиносон ба он нигаронида шудааст, каме тавоқуф намоем. Роҷеъ ба масъалаи гунаҳои истилоҳот ду нуқтаи назари забоншиносон мавҷуд аст.

Нуқтаи якум бо номи истилоҳшинос Д.С. Лотте ва пайравони мактаби ӯ – И. Коршунов, Г.Г. Самбулова ва дигарон алоқаманд аст. Моҳияти мафҳуми мазкур дар он зоҳир мешавад, ки ҳар калимаи истилоҳ бо мафҳуми изоморфизм, яъне нақшаи мазмун ва нақшаи ифодаи аломати махсус робита дорад. Ақидаи мазкур аз тарафи забоншинос Е.Н. Толикина низ ироа гардида буд, яъне мавсуф низоми истилоҳро «ҳамчун низоми худихтиёри дар забон

корбурдшаванда ва созмондихандаи норавшан, ки дар он аломати вижаи маъноӣ рушду такмил намеёбад» тавсиф намудааст. Ақидаи мазкур ҳамзамон аз тарафи забоншинос В.Вилле, намоёндаи мактаби истилоҳшиносии олмони ғарбӣ- Ю. Вюстера низ ҷонибдорӣ гардида буд.

Нуктаи дуюм, ки мавҷудияти гунаҳои истилоҳотро мепазируфтанд, дар се даҳсолаи охир ба вуҷуд омад, ки бо номи забоншиносон ва истилоҳшиносони маъруф – [Б.Н. Головин 1987 с. 50], [В.П. Даниленко 2002 с.50], В.И. Сифоров, [Т.Л. Канделаки 1964 с.39], [В.М. Лейчик 1998 с. 184;], И.С. Квитко ва дигарон алоқаманд аст. Дар ҳоли ҳозир дар забоншиносӣ таснифоти гуногуни гунаҳои истилоҳот мавҷуд аст.

Бештари истилоҳшиносони тоҷик (М.С. Султон, Т. Шокиров, Қ. Тӯраҳасанов, С. Ҷаматов, Ш. Каримов, М. Ҷӯраева, Х. Ҷӯраев) дар таҳқиқоти худ аз таснифоти пешниҳоднамудаи забоншиносони рус истифода намудаанд, ки ба андешаи мо ҳолати имрӯзаи гунаҳои истилоҳро бозтоб менамояд. Мавсуф, асосан, гунаҳои истилоҳро дар дохили прадигми муродифоти мутлақ мавриди таҳқиқ қарор медиҳанд. Роҷеъ ба масъалаи фавқ, истилоҳшинос С.В. Гринев чунин қайд менамояд: «Ақидае мавҷуд аст, ки муродиф ва гунаҳои – мафҳумҳои мухталифанд ва гунаҳои набояд як намуди муродиф номид, зеро гунаҳо барои номгӯӣ як мафҳум хизмат намуда, комилан ба аломатҳои муродифоти мутлақ мувофиқанд» [Гринев, 1993.С. 109-110].

Мо низ ба назару андешае, ки оид ба масъалаи мазкур ироа гардиданд, ҷонибдорӣ ва таъия намуда истилоҳоти синонимии марбути «сайёҳӣ»-и забонҳои тоҷикӣ ва англисиро тасниф намудем.

Аз таҳлилу баррасии истилоҳоти «сайёҳӣ»-и забони англисӣ маълум гардид, ки 121 истилоҳ (10% аз истилоҳоти умумӣ) гунаи худро доранд. Дар забони тоҷикӣ бошад ин миқдор ба 146 (19%) баробар аст.

Аз ин рӯ, бо дар назардошти сатҳи низоми забон ва дараҷаи корбурд, намудҳои зерини гунаҳо мушоҳида гардиданд.

1) Истилоҳоти ҳуруфие, ки танҳо аз лиҳози навишторашон, яъне имло тавофут доранд. Миқдори ин намуди муродифоти англисӣ ба 18 адад баробар аст, ки 18% -ро дар бар мегирад, ба монанди: *traveler -traveller (мусофир)*, *familiarization trip-familiarisation trip (сафари шиносӣ)*, *travel catalog-travel catalogue (фехрасти сайёҳӣ)*, *traveler's check - traveller's cheque (расиди сайёҳӣ)*, *appe tizer-appe tizer [хуриш, газак, нуқл]*, *camping site – camp site [кемпинг, лагери махсус барои автотуристҳо]*.

Дар зер ба таври намуна яке аз истилоҳоти сайёҳии англисӣ, ки ба падидаи муродифӣ дучор шуданд, дар шакли диаграмма оварда мешавад.

Ҷадвали №5. Муродифшавии ё худ синонимияи истилоҳоти «сайёҳӣ» дар забони англисӣ

Як нуқтаро месазад қайд намуд, ки дар низоми истилоҳоти мансуби «сайёҳӣ»-и забони англисӣ мавҷудияти гунаҳои ҳуруфӣ, пеш аз ҳама, дар тафовути гунаҳои забони англисии Бритониё ва Амрико зоҳир мегардад, чунончӣ: «Tour operators commencing this kind of advertisements should have a comparative advantage, as the prices in **travel catalogues** will appear to be considerably lower» [Gossling, 2008] - Туроператороне, ки ин эълони интиҳоро оғоз мекунад, бояд бартарии нисбӣ дошта бошанд, зеро нархҳо дар *фехрасти сайёҳӣ* ба таври назаррас пастрар хоҳанд буд. «The Web is a complementary information source providing consumers with relatively easy access to electronic versions of **travel catalogs**» [Л.В.Виноградова; 2011:95]. Веб як манбаи

иттилоотии иловагӣ мебошад, ки ба истеъмолкунандагон дастрасии нисбатан осонро ба версияҳои электронии *фехрасти сайёҳӣ* фароҳам меорад.

Аз ду ҷумлае, ки зикрнамудем, дар таркиби онҳо истилоҳ-муродифҳои *travel catalogues* ва *travel catalogs* мавҷуданд, ки муродифи яқум, яъне вожаи *catalogue* ба гунаи америкоии забони англисӣ ва гунаи дуҷум-*catalog* ба гунаи бритониёии забони англисӣ мансубанд. Тавфоут танҳо дар навиштор мавҷуд буда, аз лиҳози маънӣ дар ҳар ду гуна забони англисӣ ҳам, вожаҳо маънои якранг, яъне «фехраст»-ро соҳибанд.

Дар низоми истилоҳоти сайёҳии забони тоҷикӣ миқдори гунаҳои ҳуруфӣ ба 12 адад (24%) баробар аст, масалан, хотел - еротелер, джакузи-джакуззи, шоппинг-гиопинг, снэк-бар -снэк-бар, эконо́м – класс - эконо́мкласс, кэ́мпекемпер. Ба андешаи мо, он гунаҳои ҳуруфин, ки зикр намудем, аз забони англисӣ русӣ иқтибос гардида, баъзе аз онҳо аз байн рафта, имрӯз танҳо вожаҳои *джакузи* ва *экономклас* дар нутқи гуфтугӯии истеъмол мешаванд.

Гунаҳои савтӣ-овозӣ – гунаҳое ба шумор мераванд, ки танҳо аз лиҳози талаффуз тафовут доранд. Бо ин намуди муродифот, мо танҳо дар воҳидҳои луғавии зерини англисӣ рӯ ба рӯ гардидем, ба монанди: *schedu led flight* [ʃedju:ld]-[ʃkedju:ld] (парвози мунтазам), *valet parking* [ˈvæleɪ] - [ˈvælit] (корманди нигоҳдорандаи мошин (дар тарабхона, меҳмонхона), *transit* [ˈtræn(t)sɪt] - [ˈtra:nzɪt] (сафар – сайёҳат), *boarding pass* [pa:s] - [pæs] (чиптаи сафар). Дар бештари ҳолатҳо гунаҳои гуногуни талаффузи истилоҳот бар асоси тафовути гунаҳои забони англисии Британия ва Амрико ба вуқӯъ меояд, ки ба зиёдшавии миқдори гунаҳои овозӣ-савтӣ дар истилоҳоти мансуби соҳаи «сайёҳӣ»-и забони англисӣ оварда мерасонад.

2) Гунаҳои савтӣ-имлоӣ – гунаҳое мебошанд, ки танҳо аз нигоҳи талаффуз тафовут дошта, гунаи навиштори якрангро соҳибанд. Дар раванди таҳқиқ гунаҳои мазкурро дар забони англисӣ дарёфт намудем: *snorkeling* [ˈsnoɪkliɪ] -*snorkeling* [ˈsno:kdliɪ], *agro tourism* [ˈægrəʊ,tʊəɪzəm] – *agri tourism* [ˈægrɪ,tʊəɪzəm], *barber's shop* [ˈbɑ:bəs ʃɒp] – *barber shop* [ˈbɑ:bə ʃɒp], *draught* [dra:ft] - *draft* [dræft].

Дар забони тоҷикӣ бошад, гунаҳои зерини овозӣ хатгӣ графикӣ дарёфт гардид, ки ҳамаи онҳо аз забони русӣ иқтибос гардида, бо ҳамон шакл дар истеъмоланд, масалан, *студия-студио, сьют-сют, эллотмент-аллотмент, снорклинг-снорклинг, инклюзив-тур-инклюзив- тур, гайдбук- гидбук*. Дар дигар гунаҳои ҳуруфӣ, сабаби пайдоиши истилоҳоти гурӯҳи мазкур асосан истилоҳоти аз забони англисӣ иқтибосшуда ба шумор мераванд.

3) Гунаҳои калимасозӣ – он гунаҳои мебошанд, ки аз лиҳози вандҳои калимасоз ва ё тартиби ҷойгиршавии унсурҳо тафовут доранд, яъне дар таркиби яке аз гунаҳо ин ё он унсурҳои калимасоз ҷой дорад. Дар забони англисӣ миқдори чунин намуди гунаҳо он қадар зиёд нестанд, яъне дар раванди таҳлили истилоҳоти гирдоваришуда, мо ҳамагӣ бо ҳашт истилоҳ рӯ ба рӯ шудем: «*shopping tour – сафари савдо shoptour-саёҳати савдо, сайри мағоза, yachting tourism- сайёҳии яхтинг, yachttourism-яхта сайёҳӣ, campingsite- campsite-майдони кемпинг, лагер, turningdown- turndown-барнагаиштан*» [ODE: electronic resource]. Дар низоми истилоҳоти сайёҳии забони тоҷикӣ мо бо дувозда гунаҳои калимасозӣ рӯ ба рӯ шудем, масалан, *клуб-меҳмонхона, сноуборд - сноубординг, рейс-авиарейс, караван-автокараван, рейси бетавақуф-рейси беист, сайёҳ-ҷаҳонгард*. Барои тақвияти суханҳои зикршуда ҳаминро бояд қайд намуд, ки гунаҳои мазкур дар соҳаи сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ҳамчун истилоҳ хеле серистеъмоланд, масалан, *Ширкати ҳавоии Сомон Эйр аз зиёдшавии рейсҳо дар фаъли зимистон аз 30-юми октябри соли 2016 хабар медиҳад. Ин тобистон боз як авиарейси нав аз Москва ба Душанбе кушода мешавад. «You may never have considered camping in London but the capital has 5camping sites within the M25 (Campings in the UK). The cost of a campsite, per night, is usually based on the number of tents, people and cars (Campsites in the UK)» [Л.В.Виноградов; 2011:97].*

4. Гунаҳои наҳвӣ он гунаҳои мебошанд, ки аз нигоҳи таркиби қолаби наҳвиашон, яъне дар ин анвои истилоҳ-ибораҳо алоқаи байни ҷузъҳо ва тартиби калима фарқ мекунад. Бо ин анвои муродифот мо бештар дар забони англисӣ рӯ ба рӯ шудем, масалан, *date of departure-departure date, date of arrival*

– *arrival date, country of origin – origin country, tourism demand – demand for tourism, tourism infrastructure – infrastructure of tourism.*

Бояд қайд кард, ки хусусияти истилоҳии муродифоти дар боло зикршуда танҳо дар таркиби чумла дида мешавад: «According to the Ministry of Property of Karachay-Cherkessia, this year the profit from the operation of the gondola-chairlift during the peak season decreased by 40% compared to the same period last year, from 14 to 9 million rubles (Аз рӯйи маълумоти Вазорати амволи Карачай-Черкес, имсол фоида аз фаъолияти гондола-лифт дар **мавсими авҷ** назар ба ҳамин давраи соли гузашта 40% кам шуда, аз 14 то 9 миллион рубл кам шудааст» [RATA-news. № 2510. 06.04.2010].

«**Tourism demand** is sensitive to the influence of political violence and terrorist attacks, since tourists-like everyone else-value tranquility and peace for the enjoyment of the pleasures and activities offered by destinations [Arana, 2008].The ratio of public investment to GDP (PI) which is used as a proxy to capture the welfare effects emanated from public infrastructure networks is negatively and Marmara Earthquake is positively related to the **demand for tourism** in Turkey» [Л.В.Виноградова; 2011: 98].

б) Гунаҳои нахвию сарфӣ-он гунаҳои мебошанд, ки яке аз гунаҳои ибора-истилоҳ ё истилоҳи мураккаб буда, дигаре шакл ё гунаи ихтисораи он, яъне ба воситаи усули нахвӣ ва ё сарфӣ сохташудаи он ба шумор меравад. Дар раванди таҳқиқ намудҳои зерини гунаи нахвию сарфӣ муайян гардиданд:

-гунаи кӯтоҳшуда, яъне ба воситаи аз байн рафтани ё партофтани яке аз унсурҳои истилоҳи бисёрҷузъа бидуни тағйири маънои он. Ҳангоми таҳлили маводи соҳавӣ мо ҳамагӣ бо шонздаҳ истилоҳи мансуби намуди зерин рӯ ба рӯ шудем, масалан, *farm stay tourism < farm tourism, healthcare tourism < health tourism, ground handling operator < ground operator, day tripper < tripper, world round tour < world tour, scuba diving < diving, same day visitor < day visitor, open-date ticket < open ticket.*

Миқдори гунаҳои ихтисоршуда дар забони тоҷикӣ ба шонздаҳ адад баробар аст, масалан, *подоши комиссия-комиссия, маълумот дарбори*

маҳсулоти сайёҳӣ-маълумоти сайёҳӣ, сафарбо ҳадафи гирифтани маълумот-сафари маълумотгирӣ, меъёри кирои бағоч-меъёри бағоч, автобуси гурӯҳи сайёҳӣ- автобуси сайёҳӣ.

Дар зери мафҳуми гунаҳои қолабӣ он гунаҳое дарк мешавад, ки тавассути пайвастшавии калима ё решаю асоси истилоҳоти серчӯзъа сохта шудаанд. Мо дар низоми истилоҳоти сайёҳии забони англисӣ ҳамагӣ бо шаш гунаҳои қолабӣ рӯ ба рӯ шудем, масалан, *agricultural tourism-agro tourism, familiarization trip-famtrip, apartment hotel-apart hotel*» [OED: electronic resource, 2010]. Аммо теъдоди ин намуди гунаҳо дар забони тоҷикӣ беш буда, 4 воҳидро созмон медиҳад, ба монанди: *туризмзи экологӣ-экосайёҳӣ, базаи туристӣ-турбаза.*

Як нуқтаро бояд тазаккур дод, ки мавҷудияти тафовути миқдории ин намуди гунаҳо дар гуногунсохтору гуногуннизом будани забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ зоҳир мешавад, зеро калимабандӣ ё худ сохта шудани истилоҳот ба воситаи калимаҳои мураккаб бештар хоси забонҳои синтетикӣ аст, ки забони тоҷикӣ ба он гурӯҳи забонҳо мансуб аст.

Гунаҳои ихтисора он гунаҳое мебошанд, ки ба воситаи пайвастшавии қисми калимаи истилоҳи бисёрчӯзъа ва ё ҳарф (гунаи акронимӣ, яъне яке аз навъҳои ихтисора) сохта мешаванд. Дар забони англисӣ миқдори ин анвои гунаҳо ба бист воҳид баробар буда, дар забони тоҷикӣ миқдори онҳо ба ду адад баробар аст, масалан, *floatel-floating hotel, corkage – cork charge, motel-motor hotel, VFR-visiting friends and relatives, GIT-group inclusive tour.*

Ҳамин тавр, гунаҳои сарфию наҳвӣ дар ҳар ду забон ҳам гурӯҳи сершумор маҳсуб меёбад, зеро ин аз он шаҳодат медиҳад, ки низоми истилоҳии забонҳои ҷаҳонӣ ба маҳдуд намудани маънои истилоҳ ва истеъмом нагардидани воситаҳои забонӣ майл дорад.

Чӣ тавре дар боло зикр намудем, диду назари забоншиносон роҷеъ ба масъалаи мавҷудияти муродиф дар истилоҳот ё муродиф гардидани истилоҳ яқин нест. Бархе аз забоншиносон (И.А. Изергина, Э.Ф. Скороходьсо, Е.Н.Толикина, С.П. Хижняк) бар он ақидаанд, ки ҳангоми мутоилаи матн падидаи муродиф дар истилоҳ хонандаро ба гуногунандешӣ бурда мерасонад ва

он омили манфӣ аст. Забоншиносони дигар [В.А. Татаринов 1995 с.326] бошанд мавҷудияти муродифро дар истилоҳ омили мусбат арзёбӣ мекунанд, ки ин аз рушди шуури илмӣ ва ташаккули дигар воситаҳо, ки барои муҳаққикон ҷиҳатҳои воқеии амалро боз мекунад, гувоҳӣ медиҳад. Гурӯҳи сеюми забоншиносон (В.П. Даниленко, В.П. Кузьмин, [Б.Н. Головин 1987 с. 50], [Р. Ю. Кобрин 1987 с. 108], мавҷудияти муродифро дар истилоҳ падидаи таҳаммулпазир ва ё тобовар шуморида, баён мекунанд, ки ин хусусият ба истилоҳот он қадар мансубият надорад. Дар силсилаи муродифот бо мурури вақт бояд калима-истилоҳи меҳварӣ мақоми худро пайдо намояд.

Аз ин рӯ, аз се нуқтаи назаре, ки дар боло зикр гардид, на ҳамаи забоншиносон ҷонибдори мавҷудияти падидаи муродиф дар низоми истилоҳ мебошанд. Аз нуқтаи назари мо истилоҳ бояд як маъно дошта бошад, аммо мавҷуд будани муродиф дар истилоҳ ин истеъмоли калима ё ибора дар як соҳаи муайян бо гунаи дигари он аст, ки хусусияти истилоҳии он дар матн ва ё ҷумла танҳо аз тарафи олимон ва мутахассисон дарк карда мешавад.

Таъкид намудан бамаврид аст, ки дар ҳоли ҳозир миқдори зиёди истилоҳ-дублетҳо дар соҳаи сайёҳии забони тоҷикӣ ба ҷашм мерасанд ва онҳо бояд ба танзим дароварда шаванд, аз ин рӯ, истилоҳшиносон ва мутарҷимонро зарур аст, ки ба мавҷудияти дублетҳо ки ба сифати истилоҳ дар матнҳои солҳои охир бидуни тарҷума нашршуда ба ҷашм мерасад, тавачҷуҳ намоянд.

3.2. Сермаъношавии истилоҳоти сайёҳӣ

Дар як калима мавҷуд будани якчанд маъноӣ ба ҳам алоқаманд, ки дар натиҷаи таҳаввул ва рушди маъноӣ асосии калимаи асл ба вучуд меояд, сермаъноӣ Ӯ худ полисемия ном дорад.

Дар таҳқиқи худ мо он истилоҳоти сермаъноиро интихоб намудем, ки танҳо дар низоми истилоҳоти «сайёҳӣ»-и забонҳои мавриди назар хусусияти сермаъноӣ доранд. Аз нигоҳи миқдор, 34 истилоҳи сермаъноӣ забони тоҷикӣ ва 89 истилоҳи сермаъноӣ забони англисӣ мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтанд.

Чӣ тавре ки дар сарчашмаҳои забонӣ қайд гардидаанд, аз нуқтаи назари забоншиносон ва истилоҳшиносон якчанд омиле мавҷуд аст, ки мавҷудияти сермаъноии истилоҳотро муайян мекунад, ба монанди: «воридшавии ҳамгунҳои профессионалӣ ба қатори истилоҳот [И.С.Квитко 1987 с. 68]; корбурди истилоҳ-калима ба сифати чузъи ибора-истилоҳ (В.Н. Шевчук 1996 с. 28); мавҷудияти муродиф дар истилоҳ, ки бо маъноҳои гуногун ва Ӯ бо яке аз маъноҳо мутобиқ аст анъанавӣ корбурди истилоҳ, алоқаи маъноӣ ва калимасозии он таҳаввули мафҳум, ки ба васеъшавии тағйирот, мушаххас намудани сарҳади маъноии истилоҳот, ифодаи онҳо ва пур намудани мазмуни нав дар давраҳои гуногуни рушди илм бурда мерасонад истеъмоли истилоҳ дар зернизоми гуногуни соҳаҳои ба ҳам наздики дониш» [В.М. Лейчик 1991 с. 1226],

Дар раванди таҳқиқи таҳлили истилоҳоти «сайёҳӣ»-и забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ мо истилоҳоти сермаъноиро дарёфт намудем, ки ба ин падидаи забонӣ дучор омаданд ва миқдорашон дар ҳар ду забон якранг нест. Истилоҳоти сермаъноӣ зеринро мавриди баррасӣ қарор медиҳем.

1. Истилоҳи тоҷикии «истироҳат, дамгирӣ» сермаъно аст. Нахуст, дар зери мафҳуми истилоҳи мазкур «афзоиши таҷдиди қувваи зиндаи инсон (физикӣ, равонӣ ва зеҳнӣ)» [ТГС.С.239] дарк карда, яъне калимаи мазкур бо маъноӣ васеъ корбурд гардида, якмаъно буд. Пасон, дар низоми истилоҳоти соҳаи

сайёҳӣ мавқеи ин мафҳум маҳдуд гарида, дар ҳоли ҳозир бо маъниҳои зерин дар истеъмом аст: «1) ягон бозӣ, вақтхушӣ ва ғ., ки барои барқарорсозии қувваи ҷисмонӣ ва ақлӣ корбурд мегардад Истироҳат, пеш аз ҳама ба рушди нерӯи ҷисмонии инсон, ба монанди бозиҳои варзишӣ, варзиши обӣ, сайругаштҳои тулонӣ равона гардонида шудааст; 2) истироҳати мутамаддин, ки пешгирии бемориҳои намудҳои гуногунро дар шароити ғайрисайёр ва чорабиниҳои саёҳиро дар раванди иҷрои машқҳои ҷисмонӣ таъмин мекунад: Истироҳати табобатӣ-курортӣ метавонад дар заминаи осоишгоҳи Хоҷа Оби Гарм, яъне муассисаи асосии табобати обӣ» [ПАТА. № 2572. 06.07.2010] ба роҳ монда шавад ва рушд ёбад; як қисмати босуръат рушдбандаи соҳаи фароғат бо иштироки фаъоли аҳоли дар ҳавои кушод асосан ба охири ҳафта рост меояд [TG.SC239]: «Солҳои охир аз сабаби пайваста ифлосшавии ҳатти соҳил ва минтақаҳои обии халиҷҳои Амур ва Уссури, дар фасли тобистон бештар нарасидани нуқтаи истироҳатӣ мушоҳида гардид, то ки ба талаботи санитарӣ ва дастрасӣ барои **истироҳати** кӯтоҳмуддат ҷавобгӯ бошанд» [ПАТА-Ахбори №2482. 25.02.2010].

2. Истилоҳи англисии *host* сермаъно буда, нахуст маънои «a person who has invited guests» [DLTT.P.152]- ро дошта, пасон ба сифати истилоҳ корбурд гардида, ба худ маънои зеринро гирифт: «the landlord of a hotel or inn, also sometimes of a restaurant» [DLTT.P.152]. Баъдтар, бо рушди соҳаи сайёҳӣ истилоҳи *host* сермаъно шуда, ба маъниҳои зерин истеъмом гардид: «are representative of the group (organizer) that may arrange optional excursions and answer questions but does not have authority» [Л.В.Виноградова; 2011:102] (намоёндаи гурӯҳ (ташкилкунанда), ки метавонад экскурсияҳои ихтиёрӣ ташкил кунад ва ба саволҳо ҷавоб диҳад, аммо салоҳияти мушоиятро надорад [MD.P.96]: «Your local **host** can suggest optional tour ideas for independent exploring and dining (Travel Daily News. 17 June 2010); liaison to the tour operator or tour manager – алоқа бо туроператор ё менечери сайёҳӣ [HD. P.156]: *Acting only as a liaison for suppliers, the **Host** and DuCar International Tours are not responsible for damage, loss or theft, of luggage or personal belongings or personal*

injury, accident and/or illness (TravelDailyNews. 06 January 2010)•a representative who provides only information or greeting services or who assists at the destination with ground arrangements without actually accompanying the tour - намояндае, ки танҳо хидматҳои иттилоотӣ ё саломро пешниҳод мекунад ё ба ҷои таъиншуда бо ташкил намудани сафар кӯмак мерасонад: *Your local host will arrange a Welcome Drink and tour briefing* (Travel Daily News. 08 December 2009)» [Л.В.Виноградова; 2011: 102].

Аз таҳлилу муқоисаи истилоҳоти сермаъноӣ забонҳои тоҷикиву англисӣ метавон пай бурд, ки истилоҳоти мансуби сайёҳӣ кодиранд дар мафҳуми майдонҳои истилоҳӣ ва зермайдонҳо дар соҳаҳои ҳамҷавор истеъмоли гарданд ва ин аз он шаҳодат медиҳад, ки падидаи сермаъноӣ ба истилоҳот низ хос будааст. Масалан: «истилоҳи сайёҳии *сabt- registration* ду маъноӣ гуногун дорад: 1) дар зермайдони мувозибати меҳмоннавозӣ-яке аз *марҳилаҳои раванди бақайдгирии меҳмонон ҳангоми ворид шудан ба меҳмонхона* дарк карда мешавад [СМТТ.С.219]. «Бо хоҳиши сайёҳ, шумо метавонед барои ба қайдгирии барвақт дар меҳмонхона ё дер баромадан аз меҳмонхона фармоиш диҳед. Аз рӯйи қоида бақайдгирӣ дар фурудгоҳ сар мешавад: дар рейсҳои дохилӣ- 1,5-2 соат пеш аз парвоз; дар рейсҳои байналхалқӣ- 2,5 соат пеш аз парвоз [RATA-news. №2432. 04.12.2009].

Дар зери мафҳуми майдони истилоҳии «*сайёҳии фаъол*»-як намуди сайёҳӣ, ки барои рушди қувваҳои ҷисмонӣ бо истифода аз усулҳои фаъоли ҳаракат амалӣ карда мешавад: «*Дар клубу пойгоҳҳои сайёҳӣ имрӯз ба ҳисоби миёна ба «сайёҳии фаъол» қариб 2100 нафар машғуланд, ки аз он 1300 нафарашонро бачагону наврасон ташкил медиҳанд*»[Л.В.Виноградова; 2011: 102] *<On average, about 2100 people are engaged in active tourism in tourist resorts, of which 1300 are children and teenagers.*

Дар зери мафҳуми майдони истилоҳии «омори сайёҳӣ»-ташрифи сайёҳони хориҷӣ, таъмини асбоби воридшуда ба бучети кишвари қабулкунанда ва баин васила фаъол гардонидани тавозуни пардохти он дар назар дошта мешавад.

Бояд ишора намуд, ки мафҳуми майдони истилоҳии «мувозибати меҳмоннавозӣ» аз якчанд истилоҳҳои иборат аст, ки бевосита ба мафҳуми «саёҳӣ» алоқаи маъноӣ доранд. Дар зер мо зарур мешуморем, ки ба мафҳумҳои меҳварии ба соҳаи «сайёҳӣ» мансуббуда таваққуф намоем, ба монанди:

вуруд – arrival. Дар майдони истилоҳии «мувозибати меҳмоннавозӣ», мафҳуми вуруд «ин воридшавӣ ба кишвари ташриф ва ё ба иншооти сайёҳӣ»-ро ифода мекунад: **Ташрифи сайёҳон ба Италия дар нимаи аввали соли 2009 7,2% коҳиш ёфт**»

қайд, бақайдгирӣ – check-in. Дар майдони истилоҳии «мувозибати меҳмоннавозӣ», мафҳуми қайд «тартиби ба қайдгирии меҳмонон ҳангоми расидан ба меҳмонхонаҳо ва дигар муассисаҳои чойгиронӣ, одатан имзо журнал»-ро ифода мекунад: Чеки меҳмонхона ва корти кредитӣ бояд ҳангоми **бақайдгирӣ** дар меҳмонхона ҳамроҳ бо варақаи дуруст ва акс пешниҳод карда шаванд. «The hotel voucher and credit card must be presented upon **check-in** at the hotel, together with a valid form of photo ID» [Л.В.Виноградова; 2011:116]. . Имрӯз дар фурудгоҳи Лутон **ҳангоми бақайдгирӣ** марди номаълум боздошт карда шуд, ки мехост ба ҳавопаймо моддаи номаълумро ворид намояд. «**Check-in** at Luton airport was today suspended after a man was arrested while attempting to take an unknown substance onto a plane» [Л.В.Виноградова; 2011:103].

Лозим ба ёдоварист, ки яке аз мафҳумҳои дар майдони истилоҳии «ҳамлу нақл» мавҷудбуда, ин маъноӣ «тартиби анҷом додан ва ба расмият даровардани ширкатҳои ҳавопаймоии мусофирон пеш аз парвоз, ки баъзан дар дигар шаклҳои нақлиёт низ татбиқ карда мешавад»-ро ифода мекунад. Яке аз мафҳумҳои меҳварии майдони истилоҳии ишорашуда истилоҳҳои *чархуфалак, аспак (carousel)* буда, дар соҳаи сайёҳӣ бо маъноӣ «*механизми гардишкунандае, ки тавассути он мусофирон бағочӣ санҷида шударо дар фурудгоҳҳо ва дигар нуқтаҳои нақлиётӣ талаб мекунанд*» қорбурд мегардад: *There are no signs telling people which flight baggage is on which carousel-Ягон аломате нест, ки ба одамон бигӯяд, ки бағочӣ кадом рейс дар аспак аст* (Travel Daily News. 11 June 2010)).

Дар майдони истилоҳии «саноати хӯроки чамбиятӣ» истилоҳи «чархуфалак, *аспак-carousel*» бо маънии «худхизматрасонии озуқа ва нӯшокиҳо, ки дар он ғизо ва ё нӯшокӣ дар якчанд рафҳои гардиши даврӣ дар баландҳои гуногун намоиш дода мешаванд; аз он ҷо мизочон чизҳои интихобкардаи худро ба лаълӣ мегузоранд» -истифода мешавад: «*The carousel has a limited application as a method of food service, although it may be suitable for some catering operations* (Travel Daily News. 09 December 2009)» [Л.В.Виноградова; 2011:104]. *Аспак ҳамчун усули хизматрасонии хӯрокворӣ истифодаи маҳдуд дорад, гарчанде ки он метавонад барои баъзе амалиёти хизматрасонӣ мувофиқ бошад.*

Дар майдони истилоҳии «саноати хӯроки чамбиятӣ» истилоҳ-феъли «хизмат кардан/расонидан *serve*» бо маънии «ба мизочон хӯрок ё нӯшокӣ овардан»-ро ифода мекунад: «*Do not serve the guest if you believe he or she is already in to xicated*» [Л.В.Виноградова; 2011:104]. *Агар шумо боварӣ дошта бошед, ки меҳмон аллакай мадҳуш шуда аст, ба ӯ **хизмат** нарасонед» (аз дастури *oid* ба хизматрасонӣ ба меҳмонон дар тараб хона.*

Истилоҳи мазкур дар зермайдони истилоҳии фаъолиятҳои фароғат бо маънии «дар мағоза бо харидор муомила кардан» истифода мешавад: «*Integration of customer data happens behind the scenes but is fundamental to enabling customers to shop the way they prefer and to support store employees' ability to effectively **serve** customers* (Travel Daily News. 03 April 2010)» [Л.В.Виноградова; 2011:106]. Воридшавии маълумоти муштариён махфи нигоҳ дошта мешавад, аммо ба муштариён имкон медиҳад, ки ба тариқи дилхоҳ и худ харидорӣ намоянд, инчунин кормандони мағозаро барои **хизматрасонии** самаранок ба муштариён дастгирӣ кунанд.

Аз гуфтаҳои зикршуда маълум гардид, ки падидаи сермаъноӣ бештар дар истилоҳоти забони англисӣ мушоҳида мешавад. Сабабҳои он чунинанд: «аввалан, рушди низоми мафҳумҳо ногузир ба рушди низоми истилоҳот оварда мерасонад, ки ин мафҳумҳоро ифода мекунанд. Дар баробари ин, имкониятҳои низоми забонӣ на ҳамеша ба имкониятҳои низоми мафҳумҳо пурра мувофиқат

мекунанд, зеро шумораи воҳидҳои забони истифодашуда назар ба миқдори воҳидҳои мафҳумӣ хеле кам аст ва сермаъноӣ бошад, дар навбати худ имкон медиҳад, ки иқтидори номинативии забон бидуни зиёд кардани теъдоди воҳидҳои луғавии худ васеъ карда шавад» [Л.В.Виноградова; 2011:107]

Сониён, рушди маъноҳои нав дар асоси маъноҳои қаблан мавҷудбуда бартарии баҳснашаванда дорад, зеро он саъю кӯшиширо сарфа мекунад ва ба бедор шудани тафаккури эҷодӣ дар пайваст намудани соҳаҳои ҷудогонаи дониш кӯмак мерасонад. Бархе аз муҳаққиқон ба падидаи сермаъноӣ дучор гардидани истилоҳро падидаи муқаррарӣ медонанд. Ҳамин тарик, В.А.Татаринов таъкид бар он мекунад, ки «ҳангоми ба истилоҳ мансуб донишгари ном ё маъноӣ дигар (объект, мафҳум), истилоҳи мавҷуда маъноӣ нав мегирад ва дар ин замина сермаъноӣ инкишоф меёбад.

Тағйир ёфтани доираи маъноӣ истилоҳот, пайдоиши маъноҳои нав дар низоми истилоҳоти инкишофёбанда як падидаи табиист, ки раванди шинохти воқеияти объективии доимо рушдёбандаро инъикос мекунад. Агар ба истилоҳ ҳаҷми муайян муқаррар карда шавад, пас мафҳуми ифодакардаи ин истилоҳ низ ҳифз мешавад. Муайянкунии доираи маъноӣ истилоҳ на ба маъноӣ устуворшавӣ, балки ба маъноӣ доимии равшан шудани доираи мафҳуми ифодаи истилоҳ фаҳмида мешавад» [В.А.Татаринов, 1988, с. 8].

Сеюмин, ҳар қадар ки низоми сермаъноӣ дар истилоҳот инкишоф ёбад, ҳамон қадар мавзӯи тафаккур аниқтар омӯхта мешавад, робитаи мафҳумҳои умумиилмӣ бо концептуалии ин соҳа ҳамон қадар дурусттар барқарор мешавад.

Дар низоми истилоҳоти сайёҳии забони тоҷикӣ миқдори истилоҳоти сермаъноӣ кам аст, ки ин ба хусусияти пайдоиши рушди он вобаста аст. Гузашта аз ин, муродифот дар истилоҳоти мазкур назар ба сермаъноӣ (33% ва 3,6%) хеле зиёд инкишоф ёфтааст, ки ин ҳама аз он шаҳодат медиҳад, ки истилоҳоти сайёҳӣ дар марҳилаи ташаккул қарор дорад. Аз ин рӯ, муродифот бо истилоҳгузинии мафҳумҳои нав, ки равшантар ифода меёбанд алоқаманд аст, ҳол он ки сермаъноӣ бештар бо тавофутсозии мафҳумҳои илмие, ки ҳосилҳои пешрафтаанд, робита дорад.

3.3. Ҳамгуншавии истилоҳоти сайёҳӣ

Ду ва ё зиёда воҳидҳои луғавие, ки аз лиҳози талаффуз якранг буда, маънии мухталифро соҳибанд, дар забоншиносӣ чун омонимҳо маъмуланд. Дар истилоҳот на ҳамаи намудҳои омоним истеъмом мегардад. Танҳо яке аз намудҳои омоним-омоними байнифаннӣ, ки дар он «як истилоҳ метавонад ба истилоҳоти гуногуни ҳамон забон шомил бошад», дар истилоҳоти соҳаи сайёҳӣ бештар серистеъмом аст.

Аз омӯзишу таҳлили истилоҳоти сайёҳӣ маълум гардид, ки миқдори омонимҳо дар низоми истилоҳоти сайёҳии тоҷикӣ ҳабадҳо ададро ташкил медиҳад ва ба сифати омоним истилоҳоти соҳаҳои гуногун истеъмом мегарданд: «Масалан, истилоҳи сайёҳии *блок* маънои иҷораи қисми муайяни таҷҳизоти нақлиёт барои як ва якчанд сафарҳои мунтазам-ро ифода мекунад. Мо бо ҳамгуншавии истилоҳи блок *рӯ ба рӯ* шудем, масалан, истилоҳи *блок* (дар механика) асбоби оддии механикиест, ки ба танзими қувва имкон медиҳад, ки меҳвари он ҳангоми бардоштани бор муқаррар карда шавад, баланд намешавад ва намеафтад; *блок* (дар сохтмон) *унсури қолаб ё маснуоти васлашаванда, ки одатан дар корхона сохта шуда дар сохтмони муносири саноатӣ истифода мегардад (масалан, блоки девор, тиреза); блок* (дар соҳаи гулпарварӣ) пораи пӯсти санавбар, дуби корк ё дигар дарахти пӯсти ғафс ё пораи танаи дарахт, ток; *блок* (дар геополитика) муттаҳидшавии якчанд давлатҳо, ба таври назаррас тағйир додани сифати стратегӣ ва геополитикӣ онҳо, ба сатҳи баландтари фаъолияти сайёраҳо расонидан; *блок* [дар соҳаи брокерӣ] харид ё фурӯши миқдори зиёди қоғазҳои қиматнок [одатан на камтар аз 10 000]; *блок* (дар соҳаи меъморӣ) 1) қисми зиёди ҳар гуна бино, иншооте, ки бо навбат ба унсурҳои чудо мешавад; чудокунӣ; 2) унсури калони масолеҳи сунъӣ» [Л.В. Винаградова; 2011:109]

Аз навиштаҳои боло метавон ба хулосае омад, ки як истилоҳ метавонад дар як вақт дар чанд соҳа бо маъниҳои мухталифро бар дӯш дошта бошад. Гузашта аз ин, истилоҳоте, ки чунин хусусиятҳоро доранд, яъне дар якчанд

соҳа истифода шуда, чандин маъниро ифода менамояд, нисбатан кам мебошанд.

Истилоҳҳои зерини тоҷикиро метавон ба сифати мисол овард: «*хатсайр* [дар соҳаи сайёҳӣ] – таҳия ва эҷоди маршрут; **хатсайр** [хабар.] - самти интихобии IP-пакетҳо аз як канал ба канали дигар мувофиқи суроғи IP-и пакет *аспак* [дар соҳаи сайёҳӣ]-тасмае, ки дар фурудгоҳ дар шакли доира ҳаракат мекунад ва барои расонидани бағочи мусофирон дар хатсайрҳои омадаистода истифода мешавад; *аспак* [дар соҳаи сиёсат]-усули таъсиррасонӣ ба натиҷаи овоздиҳӣ, ки бо ришваситонии интихобкунанда алоқаманд мебошад» [Л.В. Виноградова; 2011б:104] *лайнер* (дар соҳаи сайёҳӣ), кишти калони укёнусгард-кишти мусофирбари баландсуръати калон, ки дар байни бандарҳои муайян тавассути хатҳои дохилӣ ё байналмилалӣ ҳаракат мекунад *лайнер* (дар соҳаи реклама, эълон)-лавҳаи таблиғотии дар картони тунук ё қоғазӣ ғафс чопшуда, ки ҳамчун паҳлӯ ё пас барои қолабҳои гуногун хизмат мекунад, яъне тарҳҳое, ки дар замини мустаҳкам аз картонҳои гуногун часпонда мешаванд; **чойгиркунӣ** (дар соҳаи сайёҳӣ)-бо чой таъмин намудани сайёҳ дар меҳмонхонаҳо дар давраи таваққуф дар нуқтаи сафар аз рӯйи хатсайр; **чойгиркунӣ** (дар соҳаи тичорат)-чойгиркунии «объектҳо» дар баъзе «чойҳо», ба шарте, ки дар ҳар як чой маҳз як объект ва ҳамаи объектҳои гуногун ишғол карда мешавад, **чойгиркунӣ** (дар соҳаи биржаи фондӣ)-марҳилаи барориши қоғазҳои қимматнок, ки дар он муомилот барои бегона кардани қоғазҳои қимматнок ба соҳибони аввалини онҳо сурат мегирад.

Дар раванди таҳқиқ ба мо муяссар гардид, ки 49 истилоҳи хусусияти ҳамгундоштаро муайян намоем, ки миқдори он ба 4,9% аз теъдоди умумии истилоҳоти гирдоваришуда баробар аст, масалан, «*host (in tourism)*-a representative of the group (organizer) that may arrange optional excursions and answer questions but does not have escort authority, **(in biology)**-an organism that harbors a parasite (that is, avirus, a bacterium, a protozoa, or a fungus), **(in computer networking)**-a computer connected to the Internet-or more generically-to any type of data net work, **(in medicine)**-a recipient of transplanted tissue organ from a donor»

[Л.В.Виноградова; 2011:107]; **host** (роҳбаллад (дар соҳаи сайёҳӣ)-намояндаи гурӯҳ (ташкилкунанда), ки метавонад сайёҳати ихтиёрӣ ташкил кунад ва ба саволҳои сайёҳон ҷавоб диҳад, аммо салоҳияти ҳамроҳӣ надорад; **host** (дар соҳаи биология)-организме, ки паразит (яъне вирус, бактерия, мағор дорад), **host** (дар соҳаи шабакаи компютерӣ)-компютере, ки ба интернет пайваस्त аст ё бештар маъмул ба ҳама гуна шабакаи маълумот; **host** (дар соҳаи тибб) – шахсе, ки ба ӯ ягон узвру аз шахси дигар пайванд мекунад);

«**leg (in tourism)**-a stage of journey, (geometry)-in a right triangle either of the sides that are adjacent to the right angle» [Виноградова; 2011:107]; **leg** (дар соҳаи сайёҳӣ)-марҳилаи сафар, (дар соҳаи ҳандаса)-дар секунҷаи рост, яке аз паҳлӯҳояш ки ба кунҷи рост наздик аст;

«**carrier (in tourism)**-any provider of mass transportation, usually used in reference to an airline, (**in medicine**)-a person (or animal) who has some pathogen to which he is immune but who can pass it on to others; (**in genetics**)-an organism that possesses a recessive gene whose effect is masked by a dominant allele» [Л.В.Виноградова; 2011:109]; **ҳаммол, боркаш, нақлкунанда** (дар соҳаи саёҳӣ)-ҳама гуна таъминкунандаи ҳамлу нақли оммавӣ, ки одатан дар истинод ба ширкати ҳавопаймоӣ истифода мешавад; (дар соҳаи тиб)-шахс (ё ҳайвон), ки ягон барангезандаи касалиовар дорад, ки аз он эминбудагиро метавонад онро ба дигарон интиқол диҳад, (дар соҳаи генетика)-организме, ки дорои гени ретсессивӣ мебошад, ки таъсири онро далели доминант ниқоб мекунад.

Вақте ки дар низоми истилоҳоти сайёҳии забони англисӣ вожаҳои ба падидаи ҳамгуншавӣ хос дучор мешаванд, мо зуд мушоҳида менамоем, ки як раванде чун омонимҳои қолабгардида мавҷуданд, ки дар ташаккули ин навъи гурӯҳи омонимҳо нақши меҳвариро калимасозии конверсионӣ ё худ ҷойтабдилёбӣ мебошад. Мавҷудияти омонимҳои бо ин қолаб сохташуда на аз тарафи ҳамаи забоншиносон пазируфта шудааст, зеро дар ин навъи омонимҳои ба ҳам наздикбуда маъноҳои луғавӣ ҷой дорад. Аммо бо вучуди он ки ба воситаи усули конверсионӣ воҳидҳои забон сохта шудаанд, онҳо вожаҳои мустақил буда, шакли умумии худро нигоҳ дошта, мантиқан ба омонимҳо

мансубанд. Дар низоми истилоҳоти соҳаи сайёҳии забонҳои муқоисашаванда миқдори муайяни вожагоне мавҷуданд, ки бевосита дар асоси усули конверсионӣ, яъне ба воситаи исм ба феъл гузаштан сохта шуда, дар баробари ин ҳамчун омоним истеъмол гардидани онҳо низ дида мешавад, ба монанди:

ИСМ-ИСТИЛОХ, ЯЪНЕ ҲАМЧУН ИСМ ИСТЕЪМОЛ ГАРДИДАНИ ИСТИЛОХ: «*lodge*: 1) a small house in the country used for parties of hunters or ramblers, 2) a type of motel, especially one in where buildings are made of wood, and are, or appear to be, simple and rustic, verb-to rent a room in a boarding house or a motel» [Л.В.Виноградова; 2011:112] (**БОШИШГОҲ:** 1) хонаи хурде, ки дар деҳа барои базми сайёҳон ё дӯстдорони сайёҳӣ истифода мешавад, 2) як намуди меҳмонхонаи хурд, махсусан, дар он биноҳое, ки аз чӯб сохта шудаанд, яъне зоҳиран одӣ ва деҳотӣ мебошанд); «*detour*: a journey away from the usual or planned route (сафари дур аз масири муқаррарӣ ё пешбинишуда); *route*: a way to be followed to get to a destination (bus route) (**МАСИР:** роҳе, ки бояд ба макони таъинот расид (масири автобус); *upgrade*: the act of moving a passenger to a better class of seat without making him or her pay extra (амали интиқоли мусофир ба ҷой ё курсии беҳтарин бидуни пардохти иловагӣ)» [Л.В.Виноградова; 2011:110].

ФЕЪЛ-ИСТИЛОХ, ЯЪНЕ ҲАМЧУН ФЕЪЛ ИСТЕЪМОЛ ГАРДИДАНИ ИСТИЛОХ: *lodge*: rent accommodation in another person's house (дар хонае шахси дигаре ҷойи зистро иҷора додан); *detour*: -to make a detour (давр зада роҳро дур кардан (ҳангоми сайёҳат); *route*: «to send a bus or aircraft by a particular route» [Л.В.Виноградов; 2011:108]. (фиристодани автобус ё ҳавопаймо бо хатсайри муайян); *upgrade*: -интиқол додани мусофир ба ҷой ё курсии беҳтарин, бидуни пардохти иловагӣ.

Ҳамин тариқ, аз таҳлилу муқоисаи истилоҳоте, ки зикри номашон дар боло рафт, метавон ба хулосае омад, ки агар, аз як тараф, усули калимасозии конверсионӣ бо қабатҳои луғавӣ, яъне дар мисоли омонимҳо, робитаи назкид дошта бошад, аз тарафи дигар, омонимҳои байнифанӣ хосси истилоҳоти сайёҳӣ буда, метавонанд ва ин ба иртиботи касбии мутахассисони соҳа мусоидат намоянд.

3.4. Мутазодшавии истилоҳоти сайёҳӣ

Яке аз алоқаҳои маъноии калимаву вожагон ва истилоҳоти ҳар як забон -ин хусуситяи тазодӣ касб намудани онҳо ба шумор меравад. Мутазодҳо ин воҳидҳои луғавиеанд, ки маънои ба ҳам зидро соҳибанд. Ин падидаҳо метавон дар низоми истилоҳоти ҳар як соҳа дарёфт намуд.

Миқдори истилоҳ-мутазодҳо, ки дар раванди таҳқиқ мавриди таҳлилу қиёс қарор гирифтанд, 8% (34 истилоҳ) ба забони тоҷикӣ ва 12% (97 истилоҳ) ба забони англисӣ мансубанд. Ҳамаи мутазодҳои ҷамъоваришударо ба чор гурӯҳ тақсим намудем, ки тафовут дар ифодаи тазодии онҳо дар ҷуфтҳои антонимӣ намудор мегардад, ба монанди

гурӯҳи якуми мутазодҳои-мутаноқиз аз ҷуфтҳои истилоҳҳои иборатанд, ки ҷузъҳои онҳо якдигарро мутақобилан пешгӯӣ ва истисно мекунанд: «Ин намуди истилоҳот, асосан, аз ҷуфти истилоҳоти як реша иборат буда, дар таркиби яке аз он истилоҳҳо пешвандҳои инкори калимасоз мавҷуд аст, ки он маънии набудани ягон аломатро ифода мекунад, ба монанди: *даромадан - баромадан, муқимӣ-ғайримуқимӣ, фасл-ғайрифасл; business guest-non-business guest, budget hotel-non-budget hotel, season-off-season, accompanied baggage-unaccompanied baggage, maderoom-unmaderoom, flexi bleticket-in flexi bleticket*» [Л.В.Виноградов; 2011:108]

Истилоҳ-мутазодҳо метавонанд дар таркиби вожагони гуногунреша бо маънии **муқобил,-зид** ифода ёбанд: *даромади барвақт - баромади бевақт, сайёҳати муҳлаташ дароз-сайёҳати муҳлаташ кӯтоҳ, мависми баланд-мависми паст; long-stayguest-short-stayguest, earlyarrival-latearrival, arrivalcard-departu recard, hardtourism - softtourism, coldbuffet - hotbuffet, lowseason-highseason, softclass-hardclass.*

Ба гурӯҳи дуюми антонимҳо истилоҳ-мутазодҳои мукамал мансубанд, ки ҳар ҷузъ ё аъзои таззоди муқобилаи мукамал бо мазмуни мусбат тавсиф гардида, аломати инкорро ба худ намегирад: *ҷониби қабулқунанда - ҷониби гуселқунанда, сайёҳии дохила-сайёҳии беруна, сайёҳати мустақил-сайёҳати*

гурӯҳӣ, сайёҳии деҳом-сайёҳии шаҳр, сайёҳи дохилӣ-сайёҳи байналмилалӣ, рейси мустақим-рейси ғайримустақим, рейси мунтазам-рейси чартерӣ; «public room-guest room, domestics corted tour-domestic independent tour, domestic tourism-international tourism, rural tourism-urban tourism, through ticket-direct ticket, scheduled flight-charter flight» [Виногрдов].

Гурӯҳи сеюми мутазодхоро истилоҳ-мутазодҳои баръакс созмон медиҳанд, ки чузъҳои ин намуди истилоҳҳо ба ҳамдигар аз лиҳози маъно ва қорбурд шабоҳат доранд. Истилоҳ - мутазодҳои баръакси гуногунреша метавонанд бо чузъҳои дигар пур гардида, яке аз чузъҳои онҳо калима бо маънои дигар бошад: *осоишгоҳ-нимосоишгоҳ-осоишгоҳи нурра, board-half-board-full board, service-semi-self service-self-service.*

Ба намуди мутазодҳои баръакс, як қатор истилоҳ-мутазодҳое, мансубанд, ки дар таркиби яке аз чузъҳои худ шумораҳои микдорӣ ва тартибӣ доранд ва ин намуд истилоҳот ҳамчун ибора-истлоҳҳои шуморагӣ маъмуланд, масалан, *хонаи як хучра-хонаи ду хучра-хонаи се хучра-хонаи чор хучра, раводиди яккарата -раводиди такрор-раводиди бисёркарата, дараҷаи якум-дараҷаи дюйм-дараҷаи олий-дараҷаи миёна; «single room – double room – triple room – quad room, single-entry visa - re-entry visa – multiple-entry visa, first free dom – second free dom – third and fourth free dom -fifthfreedom – sixth freedom» [Л.В.Виноградов; 2011:111].*

Ба гурӯҳи чорум истилоҳ-конверсивҳое мансубанд, ки аз намудҳои мутазодҳое, ки қаблан зикрнамудем рафт, тафовут доранд. Ба ин гурӯҳ, асосан, истилоҳоте дохил мешаванд, ки аз навъҳои мутазодҳои дар боло мавриди баррасӣ қарордошта ба кулӣ фарқ мекунанд, зеро онҳо як навъи муҳолифати семантикиро дар назар доранд, ки дар он мафҳумҳои гуногун аз ҷиҳати мантиқӣ муқобил буда, нишонаҳои як падида, амал, хусусият ва табиати муҳолифро ифода мекунанд. Аъзои муҳолифи конверсионалӣ амалҳои муқобили чуфтшударо ифода мекунанд, ки дар алоҳидагӣ ғайри имконаст: *vacancy rate – occipancy rate, free house – tied house.*

Ҳамин тавр, аз таҳлилу баррасии алоқии луғавию маъноии истилоҳоти сайёҳӣ метавон хулоса намуд, ки алоқии маъноӣ ҳам барои истилоҳоти сайёҳии забони тоҷикӣ ва ҳам забони англисӣ хос будааст.

3.5. Мавқеи истилоҳоти сайёҳии иқтибосӣ

дар таркиби луғавии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ

Иқтибосшавии вожаҳои бегона ба захираи луғавии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ кайҳо боз таваччуҳи доимии забоншиносон ва истилоҳшиносонро ба худ ҷалб кардааст. Ин таваччуҳ аз мадди назари эшон ҳеҷ гоҳ дур намемонад, зеро қарзгирӣ, аз як чониб, манбаи ғанӣ гардидани таркиби луғавии забон бошад, аз тарафи дигар, он якчузъи чудонашавандаи низоми истилоҳот дар бисёр соҳаҳои илм ба шумор меравад.

Ҳангоми омӯзиши роҳҳои ғанӣ гардидани таркиби луғавии истилоҳот ба масъалаи дар зери мафҳуми иқтибосшавӣ ё худ вомгирӣ чӣ бояд дар назар дошта бошад, таваччуҳ намудан зарур аст. Падидаи иқтибосшавии вожагон аз як забон ба дигар забон аз чониби олимони ватанӣ ва хориҷӣ кайҳо боз мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Аз миёнаҳои солҳои 60-уми садаи ХХ таваччуҳи хоса ба масъалаҳои иқтибосшавӣ зоҳир шуда, қорҳои зиёди илмии забоншиносӣ мавҷуданд, ки ба паҳлуҳои гуногуни раванди иқтибосшавӣ бахшида шудаанд. Н. С. Авилова, С. Беляева, Л.П. Крисин, З.И. Ломакин, А.Б. Миртов, Н. Шанский, Т. Бердиева, М. Султон, П. Нуоров, С. Ҷоматов ва дигарон роҷеъ ба масъалаҳои иқтибосшавии вожагони бегона ба таркиби луғавии забон таҳқиқоти мондагореро анҷом додаанд.

Бо вучуди ин, дар забоншиносии муосир дар тавзеҳи мафҳумҳои асосӣ, равандҳое, ки ба ҷобачогузории унсурҳои забонӣ аз як низом ба низоми дигар мансубанд, ягонагӣ вучуд надорад. Иқтибосшавӣ мувофиқи таърифи О.С.Ахманова ва Л.П.Крисин, натиҷаи таъсири забони дигар ва раванди аз як забон ба дигар забон гузаштани унсурҳои забонӣ мебошад. Дар ин пажӯҳиш истинод ба вожа ё иборае дахл дорад, ки аз як забон ба дигар забон гузашта дар муҳити нави забон муродиф шудааст.

Муқоисаи истилоҳи сайёҳӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ нишон медиҳад, ки мизони истинод ба вожаҳо дар забони тоҷикӣ нисбат ба забони англисӣ хеле баланд буда, 54,3% (256 мавқеъ) ва 27% (1128 мавқеъ)-ро ташкил

медихад.), мутаносибан. Ин тафовути таносуби миқдорӣ бо рушди босуръат ва босуръати соҳаи сайёҳӣ дар Тоҷикистон шарҳ дода мешавад, ки дар солҳои охир истилоҳот аз забонҳои хориҷӣ, асосан забони англисӣ барои ифодаи мафҳумҳои нав ҷаҳона ворид карда мешаванд. Ин натиҷаи истифодаи таҷрибаи хориҷӣ, пеш аз ҳама таҷрибаи Русия ва Ғарб дар ташаккули саноати сайёҳии кишвар аст. Аз ин рӯ, иқтибосшавии вожаҳои русиву англисӣ ҳамчун яке аз усулҳои пурмаҳсули ташаккули истилоҳоти «сайёҳӣ» ба назар мерасад.

Дар таркиби луғавии забони муқоисашаванда вомвожаҳои зерин ворид шудаанд, аз забони фаронсавӣ: *кабаре (тарабхонаи хурди этрадор дар мамлакатҳои хориҷа), буфет (миз ё пештахта барои фурӯхтани хӯрок ва нӯшокиҳо), тарабхона, бағоч, ҳуҷраҳо, қароргоҳ, буклет, сафар, пансионат, мусофир*; аз забони испанӣ: *қаҳвахона, патио, сиеста*; аз забони италийӣ: *карнавал, казино, карусель, соҳил, регата, салон, майхона*; аз забони ҳолландӣ: *парвоз, кабина*; аз забони олмонӣ: *курорт, толори курортӣ, бор, агент, маршрут*.

Як нуқтаро бояд тазаккур дод, ки миқдори зиёди вомвожаҳои русӣ дар захираи луғавии забони тоҷикӣ мавҷуданд, ба монанди: «*техника - equipment (техника), аэропорт - airport (аэропорт), аниматор - animator (аниматор), комплекс - complex (комплекс), буфет - buffet (буфет), брошюра - brochure (брошюра), душ - shower (душ), туризм - tourism (туризм), тариф - tariff (тариф), экскурсант - sightseer (экскурсант), экспедиция - expedition (экспедиция), фирма - company (фирма), агент - agent (агент), телефон-автомат - pay phone (телефон-автомат), телефон - telephone (телефон), автомобил - car (автомобиль), билет - ticket (билет)*» [КРТТРС. 1985: 211-234; 56-57].

Қисме аз истилоҳоти сайёҳии иқтибосие, ки қаблан зикр намудем, аз забонҳои русӣ ва дигар забонҳо ворид шуда, ба қавоину қонуниятҳои забони адабии тоҷикӣ мутобиқ гардиданд ва ҳамзамон дар раванди воҷасозиву ибораророй ба таври густурда истеъмол мешаванд. Ба андешаи Ф. Маҳмадалиев, дар баъзе ҳолатҳо бо истифода аз истилоҳоти иқтибосӣ бар

мабнои қойидаҳои забони тоҷикӣ истилоҳ - ибораҳои исмии мансуби сайёҳӣ сохта шуданд, мисли: «*сайёҳати оилавӣ - family trip, сайёҳати дохилӣ - domestic tourism, сайёҳати экологӣ-ecological tourism, билету думарафа - ticket to the bote sides, ширкати сайёҳӣ -travelagency, вағони хоб-sleepingcar, таҷҳизоти сайёҳӣ -travel equipment, базаи сайёҳӣ, саёҳат (заминнаймой) бо автомобил-travel (overland) by car*» [Ф.М. Маҳмадалиев; 2022:32].

Шумораи зиёди истилоҳоти иқтибосшуда аз забонҳои русӣ ва хоричӣ, махсусан калимаҳои мансуби истилоҳоти «сайёҳӣ» бо як қатор омилҳо вобастагӣ дорад. Бештари муҳаққиқон асосан омилҳои дохилизабонии иқтибосшавиро қайд мекунанд [Крисин 1996 с.16, Брейтер 1983 с. 42 ва ғ.]. Омилҳои асосии воридшавии вомвожаҳои мансуби истилоҳоти тоҷикии маснуби «сайёҳӣ» инҳо ба шумор мераванд:

1. Набудани мафҳуми мувофиқ дар забони иқтибосшаванда, ба монанди:

«Саёҳати фарогир (Inclusive Tour)- як намуди асосии саёҳати инфиродӣ ё гурӯҳӣ буда, одатан, он сафарест, ки аз рӯии масир, вақт, навъ ва сифати хизматрасонӣ ба таври қатъӣ ба нақша гирифта шудааст, ки ба истеъмолкунанда ҳамчун маҳсулоти тақсимнашаванда бо нархи умумӣ фурӯхта мешавад, ки арзиши ҳам хизматрасонӣ ва ҳам сафар дар маршрут дохил аст» [Завтур; 1956:38];

парашютпарӣ (parasailing)- савор шудан бо парашют, ки бо ресмон ба заврақи мо тордор баста мешавад;

«сафари маҷмуии сайёҳӣ (package tour)- ҳамон гуна сайёҳате (шахси инфиродӣ ё гурӯҳӣ) мебошад, ки маҷмуии муайяни хизматрасониҳоро (наклиёт, чойгиркунӣ, хӯрокворӣ, экскурсияҳо ва ғ.)-ро дар бар мегирад, ки арзиши умумии фурӯши он ба арзиши унсурҳои он баробар аст»[Завтур];

«интиқол (transfer) - ҳама гуна ҳамлу нақли сайёҳ дар дохили маркази сайёҳӣ (аз вокзал, фурудгоҳ ё бандари баҳрӣ ба меҳмонхона ва бозгашт; аз як истгоҳ, ҳаво ё бандари баҳрӣ ба дигараш; аз меҳмонхона ба театр ва бозгашт ва ғ.)» [Завтур];

хостел (hostel)-як навъи меҳмонхонаи дорои доираи хурди хизматрасонӣ.

2. Зарурати махсусгардони мафҳумҳо ба феълҳо дахл дорад, ки нақши онҳо дар забони англисӣ аз истилоҳоти қаблан истифодашуда фарқ мекунад. Масалан, барои калимаи «тур» (tour) калимаи русии «туризм» муддати дароз истифода мешуд. Аммо ин калимаҳоро синоним номидан мумкин нест: истилоҳи «тур» аз ҷиҳати маънии худ мушаххастар аст, зеро он на танҳо маънои «сафар», балки онро ҳамчун сафаре, ки аз маҷмӯи хизматрасониҳо иборат аст (аз қабилӣ нақлиёт, ҷойгирони меҳмонхона, экскурсияҳо, нақлиёт, хӯрокворӣ) муайян мекунад).

3. «Кӯшиш ба сарфаи воситаҳои забонӣ, ҳангоме, ки ба ҷойи таркиб ё ибораи тавсифӣ як калимаи иқтибосшуда истифода мешавад. Ин омилҳои иқтибосшавӣ бо омилҳои аввалан зич алоқаманд аст, зеро аз як тараф, гӯянда заҳмати нутқро сарфа мекунад, аз тарафи дигар, фазои ҳолиҷии забон бо мафҳумҳои нав пур мешавад. Масалан, таймшер (*timeshare*) ин хариди ҳуқуқи истифодаи ҳучра дар як меҳмонхонаи мушаххас (пансионат, ҳучра) ба муддати тӯлонӣ мебошад, дар ҳолеки чун қоида, барои мубодила шароит фароҳам оварда мешавад, ки ба истироҳаткунандагон имконият медиҳад, макони истироҳатро иваз кунанд. Англисизм дар ин маврид падидаи навро низ номбар карда, ҳамзамон як гардиши тасвирии вазнинро иваз мекунад»[Завтур]

Аммо, ба назари мо, омилҳои муҳимтаре, ки раванди иқтибосшавии истилоҳоти англисиро муайян мекунад, ин пеш аз ҳама, омилҳои берунизабонӣ мебошанд, аз ҷумла:

1. «Рушди босуръат ва пӯёии бахши сайёҳӣ дар кишвари мо бо таваҷҷӯҳ ба таҷрибаи давлатҳои пешрафтаи ҷаҳон. Сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз самтҳои афзалиятноки иқтисодиёт ба шумор меравад. Вазъият танҳо бо татбиқи ислоҳоти бозорӣ дар кишвар тағйир ёфт, ба шахрвандони кишвар имкони сафар ба хориҷи кишвар кардан дода шуд. Ҳамаи ин боиси ба вучуд омадани шумораи зиёди ташкилотҳои тичоратие гардид, ки фаъолиятшон ба рушди сайёҳӣ, пеш аз ҳама сайёҳии хориҷӣ нигаронида шуда буд»[Завтур]. Дар кишвари мо таваҷҷӯҳ ба муносибатҳои тичоратию фароғатии байналмилалӣ низ афзудааст, ки сабаби ба хориҷа рафтани сайёҳон шудааст. Сарфи назар аз

мушкилоти мавҷуда, сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз соҳаҳои босуръат рушдбандаи иқтисодиёт мебошад. Дар баробари инкишофи туризм доираи истифодаи истилоҳи «туризм» ташаккул ва васеъ гардид, ки барои сайёҳон чорӣ намудани намудҳои нави хизматрасониро талаб мекард. Аммо дар шароити рушди туризми байналмиллалӣ ва хориҷӣ раванди вом гирифтани истилоҳоти хориҷӣ оғоз шудааст.

2. Истифодаи забони англисӣ ҳамчун забони муоширати байналмилалӣ /фарҳангӣ. Алоқаҳои забонӣ ногузир боиси ғанигардии таркиби лугавии забон, ба вучуд омадани кабаҳои байналмилалӣ лугат ва умумияти мафҳумҳо мегардад.

3. «Салоҳияти забони мабдаъ. Сайёҳӣ ҳамчун як соҳаи иқтисодиёт дар кишварҳои англисизабон хеле рушд кардааст, аз ин рӯ, истилоҳоте, ки дар ин соҳа истеъмол мегарданд умумистеъмол буда, ба талаботи замони муосир дар рушди соҳаи сайёҳӣ ҷавобгӯ мебошанд. Инчунин бояд афзуд, ки забони асосии кории ташкилоти бонуфузи ҷаҳон оид ба сайёҳӣ (UNWTO) забони англисӣ ба шумор меравад»[Завтур]

4. «Модаи забон». Бисёре аз забоншиносон ба эътибору нуфузи вожаи англисӣ ишора мекунанд. Л.П. Крисин ин падидаро афзоиши дараҷа номида чунин қайд мекунад: «вожае, ки дар забони манбаъ ашёи оддиро номгузорӣ мекунад, дар забони иқтибосшаванда ба ашёе ишора мекунад, ки дар ин ё он маъно муҳимтар, бонуфузтар аст ва ғ» [Крисин, 1996, с. 128]. Мисоли равшани гуфтаҳои зикршуда он аст, ки номгӯӣ микдори кат дар утоқи меҳмонхона мебошад. Қаблан истилоҳоти тоҷикӣ мешуданд: кати яккаса, яку нимкат, дукарата, секат. Имрӯз, истилоҳи дукатба «queensize», «секат» ба «kingsize» ва ғ.мувофиқат мекунад. Дар бораи хизматрасониҳои меҳмонхона низ ҳаминро гуфтан мумкин аст, масалан, хадамоти нигоҳубини кӯдак ҳоло – *baby - sitting*, хидмати хучра-*room service* номида мешавад.

Ҳамин тариқ, омили берунизабонии иқтибосшавии вожагони бегона оҳиста-оҳиста коҳиш ёфта, ниёз ба омилҳои дохилизабонӣ тавассути дархости талаботҳои фарҳангӣ ва иҷтимоии ҷомеа рушд меёбад.

Таҳлили низоми истилоҳоти соҳаи «сайёҳӣ»-и забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки иқтибосшавиро дар ҳар ду забон метавон ба се гурӯҳ ҷудо намуд: иқтибосшавии худӣ, яъне иқтибоси мустақим ё бевосита, калка, иқтибоси бавосита ва иқтибоси пайваста ё омехта.

Дар зери мафҳуми иқтибосшавии худӣ интиқоли шакли моддии забони бегона бо ин ё он таҳаввули фонетикӣ (ҳарфӣ) вобаста ба вижагиҳои забони қабулқунанда дар назар дошта шуда аст, дар ҳоле ки семантикаи истилоҳи забони манбаъ пурра ё қисман интиқол дода мешавад. Маводи забоншиносии омӯхташуда нишон медиҳад, ки аксари истилоҳоти иқтибосшудаи «сайёҳӣ» дар забони тоҷикӣ (53% аз миқдори умумии истилоҳоти иқтибосшуда) ва ҳама иқтибосҳо дар забони англисӣ ба иқтибоси мустақим мансубанд, ки дар раванди иқтибосшавӣ шакли моддии калима ва маънои он низ иқтибос шудааст. Дар ин ҳолат калимаи бегона ба забони қабулқунанда бо роҳҳои зерин ворид мешавад:

транслитератсия (навишти ҳарфҳои як алифбо бо ҳарфҳои алифбои дигар): «паркинк /parking-таваққуфгоҳ барои истигоҳи нақлиёти автомобилӣ; рафтинг/ rafting-сафар дар шакли шиноварӣ дар дарёи тез; хостел / hostel- як намуди меҳмонхонаҳо бо маҷмуи хурди хидматрасонӣ; шале/chalet - хоначаи тобистона, хонаи наонқадар калоне, ки берун аз шаҳр ҷойгир аст; кабаре/cabaret-кабаре (ресторани хурди эстрадор дар мамалакати хоричӣ)» [Мюллер, 1989: 45-56];

транскриптсия (интиқоли овозии калимаи иқтибосшуда): «ресепшн / reception - пештахтаи мудир/администратор (дар меҳмонхона, корхона); кейтеринг / catering- пешниҳоди нӯшокӣ берун аз бинои қаҳвахон ва ё тарабхона; шато / chateau- номгӯйи қалъа ва ё хонаи калони берун аз шаҳрбуда дар Фаронса, яъне яке аз меҳмонхонаҳои бонуфуз ва гарон; смогесбод/smorgasbord: мизи шведӣ» [Мюллер, 1989: 77-86].

Бояд таъкид кард, ки ба ғайр аз иқтибосоти ҳарфӣ, ки ба гурӯҳи иқтибосоти бевосита мансубанд, метавон иқтибосшавии таҳвилӣ ё худ

тағйирёбӣ ва ё табдилёбиро, ки тавассути равандҳои иловагии вожаҳои сохта мешаванд, ба ин гурӯҳ ворид намуд:

•пасвандафзоӣ (сохта шудани вожаву истилоҳоти нав тавассути ба реша ҳамроҳ кардани пасванд). Ин шеваи вожаҳои дар забони тоҷикӣ роиҷ набуда, хоси забони русӣ аст, ва истилоҳоти русие, ки дар зер оварда мешаванд, дар забони тоҷикӣ танҳо дар нутқи гуфтугӯӣ истеъмол мегарданд аттрактсия / attraction-ҷои тамошобоб; рекреация / recreation- истироҳат, барқароршавии қувваи физикӣ ва руҳӣ, дестинация / destination- ҷойи таъиншуда, портер/porteur-шахсе, ки барои бурдани бағоч ва бор, алалхусус дар истгоҳи роҳи оҳан, фурудгоҳ, меҳмонхона ва ё бозор киро карда мешавад;

ба калима мубаддалшавӣ/•лексикализатсия - ташаккули калимаи умум аз ибора: «дюти-фри / dutyfree - низоми тиҷорати бебоҷ дар фурудгоҳҳо, дар канори тайёраҳо, дар болои киштиҳои гузаро ва дигар воситаҳои нақлиёт ва ё ҷойҳои алоҳидаи ташрифи меҳмонони хориҷӣ; пэкидж-тур / packagetour - намуди сайёҳате, ки якчанд маҷмуи хизматрасониро (ҳамлу нақл, ҷойгиркунӣ, хӯрока, экскурсия ва ғ.)-ро дар бар гирифта, арзиши умумии он ба арзиши унсурҳои он баробар аст» [Завтур].

Бояд қайд кард, ки иқтибосшавии бевоситаи вожагону истилоҳот ва инчунин иқтибосоте, ки бо истифода аз роҳи транскрипсионӣ интиқол мешавад нисбат ба забони тоҷикӣ дида, бештар дар забони англисӣ мавҷуданд, зеро бисёре аз вожагону истилоҳоти англисӣ дар таркиби худ решаҳои латинӣ дошта, бо гузашти вақт онҳоро аз решаҳои калимаҳои аслий фарқ кардан душвор буд ва онҳо ба сифати вожагони ғайриститилоҳ боқӣ мемонанд. Ба ибораи дигар, бисёр шаклҳои вожаҳои «беғона» барои забони тоҷикӣ барои забони англисӣ «худӣ» мебошанд.

Дар забони тоҷикӣ низ метавон истилоҳотеро мушоҳида намуда, ки дар асоси решаҳои худӣ калимаи забон ва вомвожаҳои воридшуда сохта шудаанд:

истилоҳҳои сохтаи иқтибосшуда: *сайёҳӣ* - *сайёҳии*, *сайёҳ*- *сайёҳӣ*, *истироҳат* - *истироҳатгоҳ*, *зиёфат* - *зиёфатгоҳ*;

ибора - истилоҳ, ки дар таркиби худ вожаи иқтибосшуда дорад: *тури маҷмуи, ҳостели ҷавонон*.

Дар қатори вожаҳои асили тоҷикӣ мо бо воҳидҳои луғавие рӯ ба рӯ шудем, ки ба сифати вомвожа истеъмол мегарданд. Ин истилоҳ бори аввал аз тарафи А. Леонтьев барои ифодаи калимаҳои хориҷие, ки ҳамчун берун аз низоми забон қорбурд мегарданд ва ҳам ба сифати вомвожаҳои одӣ ворид шудаанд, ба забон ворид гардид. Он ҳам чун вомҳои муқаррарӣ дохил мешаванд, муайян кардааст [Леонтьев, 1966 с. 78]. Ин вомвожаҳо дорои хусусияти мухталиф буда, ҳамчун вожаҳои дохилизабонӣ истеъмол мегарданд.

Тибқи таърифи дигар, ки каме маҳдуд буда, вожаҳои воридшудаи бегона ҳамчун падидаҳои забонии забони хориҷӣ, ки аз забони англисӣ ва ё русӣ бо нигоҳ доштани намуди зоҳирии забони хориҷӣ гирифта шудаанд, аксар вақт ҳамчун шакли хаттии забони ибтидоӣ ҳисобида мешаванд [Каменева, 1978 с. 58; Сапожников, 1980 с. 108].

Иқтибосшавии ғайримустақим тавассути ҳарф ба ҳарф ё айнан тарҷума қардан ба забон ворид мешаванд, ки дар он таҷдиди қолибҳои забони қабул кунанда ба амал меояд, ки натиҷаи воридшавии унсурҳои забони хориҷӣ ба соҳаҳои гуногуни забон мебошад, ки бо вижагиҳои сохтории худ тавофутдоранд. Аз таҳлили истилоҳоти соҳаи «сайёҳӣ»-и забони тоҷикӣ аён гардид, ки дар таркиби луғавии он миқдори зиёди истилоҳоте, ки ба воситаи усули мазкур сохта шудаанд мушоҳида мешавад. Дар зери мафҳуми ҳарф ба ҳарф ё айнан тарҷумашавии наҳвӣ ё худ калкашавии наҳвӣ асосан таҳвили сохторӣ ва маъноии иборот, ихтисорот ва дигар қолибҳо ё таркибҳои наҳвӣ тавассути забони модарӣ дарк қарда мешавад: «**сайёҳии қорвонӣ/ caravan tourism**-як намуди авто сайёҳиест, ки дар он микроавтобуси худгард ё микроавтобуси ба мошин пайваस्तшуда ҳамчун воситаи ҷойгиркунӣ истифода мешавад; **ғизои пурра /full board**-як навъи ғизо дар меҳмонхонаҳо буда, арзиши иқомат дар он як рӯз ва се ё чор маротиба хӯрокро дар бар мегирад)» [Зовтур].

Гурӯҳи сеюми иқтибосҳоро дар таснифи мо истилоҳоти сайёҳие ташкил медиҳанд, ки ба воситаи созмонёбии омехта ё гибридӣ сохта шудаанд. Дар зери

мафҳуми истилоҳи «созмонёбии омехта ё гибридӣ, ки бори аввал аз тарафи Э.Хауген ворид гардидааст, он калимаҳое дар назар аст, ки қисман аз унсурҳои забони бегона (иктибосшаванда) иборатанд» [Хауген, 1972 с. 206]. Ин намуди калимаҳои сохта ва мураккаб дар натиҷаи морфемашавӣ ё морфематизатсияи унсурҳои забони бегона ба вучуд меоянд, яъне воридшавии морфемаҳои иқтибосшуда дар раванди калимасозии забони иқтибосшаванда мебошанд. Ҳамчунин, иқтибоси мазкур номи нимкалка ё нимиктибосшударо гирифт. Мафҳуми калка аз тарафи И.М.Мегамез Л.П. Красин, Ризо Ботинӣ ба гунаи «тарҷумаи қарзӣ» шарҳ дода шудааст. Дар байни истилоҳоти тоҷикии соҳаи сайёҳӣ 2% шаклҳои гибридӣ (3 истилоҳ) пайдо шудаанд: *кемпинг, майдони истироҳат, гид-тарҷумон* ва ғ.

Истилоҳ ҳангоми гузаштан ба забони мавриди ҳадаф аз марҳилаҳои рушд ё ҳамгирӣ мегузарад. Масъалаи истифодаи истилоҳоти иқтибосшуда аз ҷониби забони модарии забони хориҷӣ дар забони қабулкунанда як раванди мураккаб ва бисёрҷанба аст. Истифодаи истилоҳот дар забони мавриди тавачҷуҳ раванди таърихӣ буда, аз як сӯ равобит ва равобити байни системаҳои ду забон ва аз сӯи дигар муносибатҳои дохили низоми ҳуди забони қабулкунандаро инъикос мекунад.

Аксари забоншиносон се марҳилаи асосии иқтибосро дар забон ё се намуди асосии мутобиқшавӣ ба ин марҳилаҳоро ҷудо мекунанд:

1. Марҳилаи аввал ворид шудан ба нутқ (калимаҳои бегонае, ки дар забон азхуд нашудаанд);

2. Марҳилаи дуюм – қисман ҳамгуншавӣ (ассимилятсия) (қисман азхудкунии калимаҳои иқтибосшуда);

3. Марҳилаи сеюм интегратсия ё татбиқ (азхудкунии пурраи калимаҳои иқтибосшуда) мебошад.

Дар ҳар яке аз ин марҳалаҳо дар дарк ва истифодаи истилоҳоти иқтибосшуда дар амалияи забон тағйирот ба амал меояд.

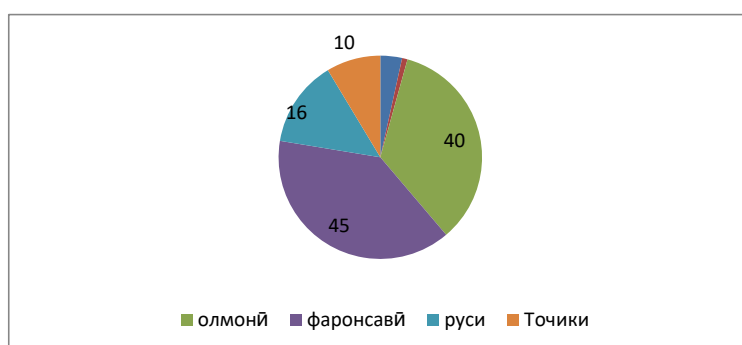
Чунин тарзи муайянкунии марҳилаҳои таҳаввули иқтибосшавиро дар забони қабулкунанда ҳамчун ҷанбаи расмӣ таҷонус ё ассимилятсия ба қадам

медиханд, яъне бо роҳи иқтибосшавии намуди савтӣ, ҳуруфӣ ва дастурӣ, ки хоси забони иқтибосшаванда аст, ба сифати калимасозии семантикӣ маъмул боқӣ мемонад.

Аз сабаби он ки миқдори калимаҳои иқтибосӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ тафовут дорад, мо раванди истеъмолашавир дар мисоли истилоҳоти забонҳои муқоисашаванда дар соҳаи сайёҳӣ баррасӣ менамоем.

Мо зарур мешуморем, ки истилоҳоти иқтибосии соҳаи сайёҳиро дар забони англисӣ дар шакли диаграмма пешниҳод намоем.

Ҷадвали №5. Истилоҳоти сайёҳии иқтибосӣ дар таркиби луғавии забони англисӣ

Дарачаи ассимилятсияшавии савтӣ-ҳуруфӣ истилоҳоти сайёҳӣ. Дар ин шеваи бунёди истилоҳот, овозҳои вожаҳои англисӣ бо овозҳои аз ҷиҳати савтӣ шабоҳат доштаи забони тоҷикӣ қиёс карда мешаванд. Дар раванди иқтибосшавии ин анвои истилоҳот ба захираи луғавии забони тоҷикӣ истилоҳи англисӣ шакли ҳуруфӣ худро иваз мекунад, яъне аз лотинӣ ба кириллӣ мегузарад. Аз таҳлили маводи ғирдоварда маълум гардид, ки истилоҳоти бо ин шева сохташударо ба таври зайл дастабандӣ кунем:

1) истилоҳоти сайёҳии иқтибосшудаи англисӣ, ки дар раванди воридшавӣ талаффуз, таносуби овозӣ ва ҳарфӣ онҳо боқӣ мемонад. Дар ин анвои истилоҳот танҳо ҳарфҳои англисӣ иваз мешаванд: «ритейлер (retailer), бэкзакинг (backpacking), трекинг (trekking), овербукинг (overbooking), апгрейд (upgrade), кондотел (condotel), пентхаус (penthouse), ротель (rotel), эллотмент (allotment)» [Ю.И.Горбунов; 2004:28]

2) истилоҳоти сайёҳии тоҷикие, ки аз лиҳози талаффуз ба вожаи англисӣ наздик буда, ба муодили он комилан мувофиқат намекунад. Тафовут, асосан, дар навиштор ва гуфтори садонокҳои муракқб ва ҳамсадоҳо мансуб аст. Пас, агар дар мобайни истилоҳи англисӣ ду ҳамсадо мавҷуд бошад, дар муодили тоҷикии он танҳо як ҳамсадо ҷой дорад: «трэвелерс – чек (traveller'scheque), шатл (shuttle), караванинг (caravanning), джакузи (Jacuzzi), шопинг (shopping). Ҳамин тарик, иваз кардани садонокҳои дугонаи англисӣ ба амал меояд: *дьюти-фри (duty-free)*, *рум-сервис (roomservice)*, *букинг-лист (bookinglist)*, *банджи-джемпинг (bungeejumping)*» [В.Л. Каушанская; 2008:148]

Илова бар ин, дар таркиби ин гурӯҳ тамоюли ихтилоф дар байни имлои забонҳо мавҷуд аст, аз қабилӣ:

- истилоҳоти иқтибосшуда дар забони тоҷикӣ якҷоя ва дар забони англисӣ ҷудо навишта мешаванд: *турлидер (tour leader)*, *туроператор (tour operator)*, *фридайвинг гайд бук (guidebook)*;

- истилоҳоти иқтибосшуда дар забони тоҷикӣ бо нимтире ва дар забони англисӣ якҷоя навишта мешаванд: *ски-пасс (skipass)*, *бейс- джемпинг (basejumping)*, *лонг-дринк (longdrink)*, *снэк-бар (snackbar)*, *бизнес-тур (businesstour)*, *пэкидж-тур (packagetour)*.

Дар раванди таҳлилу баррасии истилоҳоти сайёҳӣ забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ мо ба ҳолатҳои дучор шудем, ки калима дар забони тоҷикӣ бо дигар имло ва истилоҳи иқтибосшуда бо имлои дигар навишта мешавад, яъне дар натиҷа гунаи хуруфотӣ ва савтии истилоҳ ба вучуд меояд: «*бербоут- чартер / бэрбоут - чартер (bareboat charter)*, *элотмент / аллотмент (allotment)*, *реалити-сайёҳӣ / риалити-сайёҳӣ (reality tourism)*, *снэк-бар / снэк- бар (snackbar)*, *снорклинг/сноркеллинг (snorkelling)*» [Л.В.Виноградов; 2011:145].

Дар баробари ин, дар низоми истилоҳоти сайёҳии забони англисӣ як миқдори муайяни воҳидҳои луғавие мавҷуданд, ки яке аз ҷузъҳои он аз забонҳои дигар буда, ҷузъ ё ҷузъҳои боқимондашон вожаи худӣ забони англисӣ мебошанд: *overnight stay en route - истигоҳи шабонарӯзӣ дар ҳангоми сафар*.

Дар зери мафхуми табдилёбӣ ё ба таҳаввули маъноӣ дучор гардидани воҳидҳои луғавии вомвожаҳо ба захираи луғавии забони қабулқунанда дарк карда мешавад. Дар раванди таҳлилу баррасии истилоҳоти гирдовардашуда мо истилоҳоте *рӯ ба рӯ* шудем, ки пурра ба таҳаввули маъноӣ дучор шуданд ва онҳоро ба тариқи зайл дастабандӣ намудем:

1) истилоҳоте, ки *ӯ* гузашти вақт пурра аз байн рафта, бар ивази онҳои воҳидҳои луғавии нав ба вучуд омаданд;

2) истилоҳоте, ки ба таҳаввули маъноӣ *рӯ ба рӯ* шуданд, яъне маънояшон маҳдуд ё сермаъно гардиданд ва ё маъноӣ худро пурра аз даст доданд.

Ба андешаи В.П. Даниленко: «Дар забон аксари истилоҳоти иқтибосшуда маънии забони аслро нигоҳ медоранд (66% аз шумораи умумии иқтибосҳо), яъне маъноӣ истилоҳи забони манбаъ пурра ба таҳаввули маъноӣ дучор немешавад, ки ин тамоюли забонҳо ба мавҷудияти истилоҳоти сайёҳӣ таносуби якранги маъноӣ доштани истилоҳотро инъикос мекунад. Ба ин гуруҳ истилоҳоти *лайнер, яхтинг, коркидҷ, валет-паркинг, инсентив-сайёҳӣ, таймшер* дохил мешаванд» [В.П.Даниленко;1977:86]

Гузашта аз ин, мо дар раванди таҳқиқ бо истилоҳҳои *рӯ ба рӯ* шудем, ки ҳангоми воридшавии онҳо мувофиқати нопурраи маъноӣ дида мешавад, яъне ин анвои истилоҳот дар таркиби луғавии забони асл сермаъно буда, дар раванди иқтибосшавӣ маъноӣ худро аз даст доданд ва ба забоне, ки онҳо ворид шуданд, танҳо бо яке аз ҳамон маъноҳое, ки дар забони асл доштанд, истеъмол мешаванд. Масалан, вожаи англисии *guide* бо ду маънӣ истеъмол мешавад: «1) a person qualified to conduct tours of specific localities or attractions -шаҳсе, ки барои гузаронидани экскурсияҳо ба маҳалҳои мушаххас ё тамошобоб қобилият дорад; 2) an airline, bus, railroad, or ship manual of schedules and fares, usually printed seasonally» [Д.С. Лотте;1961:26]; дастури ширкати ҳавопаймой, автобус, роҳи оҳан ё кишти дар бораи чадвалҳо ва чиптаҳо, ки одатан мавсимӣ чоп мешаванд. Истилоҳи мазкури ба забони тоҷикӣ иқтибосшуда танҳо як маъно дорад (гид-роҳбалади касбӣ, ки ба сайёҳон ҷойҳои ҷолиби шаҳр ё маҳалро нишон медиҳад).

Умуман, дар раванди таҳлил маълум гардид, ки миқдори зиёди вомвожаҳои соҳаи сайёҳӣ ду марҳилаи мутобиқшавиро дар низоми забони тоҷикӣ аз сар гузаронидаан, яъне марҳилаи воридшавӣ ба забони қабулқунанда (бо назардошти хусусиятҳои савтӣ имлоӣ) ва марҳилаи ҳазмшавиву истеъмолшавии вомвожаҳо аз тарафи ҳомилони забони қабулқунанда (бо назардошти хусусияти маъноӣ).

Таҳлили луғавию маъноии истилоҳоти сайёҳиро чамбаст намуда, бояд гуфт, ки аз як тараф маҳз дар сатҳи ҳолати мукамалтари истилоҳоти англисӣ дар соҳаи сайёҳӣ ва ҳолати ташаккулёбии истилоҳототи соҳаи мазкур дар забони тоҷикӣ мушоҳида мешавад. Аз тарафи дигар, дар вақтҳои охир тамоюли мувозӣ дар равандҳои лексикӣ семантикӣ забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ мушоҳида мешавад.

Ин «бозтоби оинавӣ» бештар дар усулҳои калимасозии семантикӣ ва иқтибосшавӣ зуҳур меёбад. Ҳамин тариқ, метавон гуфт, ки истилоҳоти сайёҳӣ бо ҷузъҳои худ хусусияти байналмилалиро соҳиб буда, пеш аз ҳама, бо равандҳои ҷаҳонишавӣ алоқаманд аст, ки боиси ба ҳам наздик шудани системаҳои консептуалӣ ва истилоҳотӣ, яъне пайдоиши як қисми умумии истилоҳот гардид.

Ҳамин тариқ, аз муқоисаи истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ метавон ба бардошгте расид, ки маъноӣ муштараки истилоҳҳои ҳар ду забон ҳам аз рӯи як қолаби забонӣ ба амал омадааст. Ба андешаи мо, чунин яқинӣ дар нигоҳ доштани истилоҳ маъноӣ забони асл ба шумор намеравад, зеро вожаҳои таркиби луғавии ҳамаи забонҳои дунё аз нигоҳи этимологӣ решаашон як буда, ин ду забон, ки яке ба гурӯҳи забонҳои романӣ-германӣ ғарбӣ (англисӣ) ва дигаре ба гурӯҳи забонҳои эронии оилаи забонҳои ҳиндуаврупоӣ мансубанд, дар қанор набуда, онҳо бо ҳам хешигарии забонӣ доранд. Аз эҳтимол дур нест, ки ин шаклҳо дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ дар асоси ташаккули қолабҳои аналитикии соҳаи сайёҳӣ пайдо шуда бошанд.

Бештари истилоҳоти «сайёҳӣ»-и забони тоҷикӣ бунёди қуҳан дошта, аз дигар забонҳо иқтибос нашудаанд.

Дар забонҳои тоҷикиву англисӣ истилоҳоти «сайёҳӣ» чун луғати соҳаҳои дигар дар такмили луғати ин забонҳо нақши муҳим доранд.

Ҳамон тавре ки аз маводи мавриди таҳқиқ ошкор мегардад, истилоҳоти «сайёҳӣ» дар ташкили маъноҳои нав имкони бештари истифода доранд, ки ин хусусият, ба гумони мо, ба равиши аналитикии ин забонҳо ва қонунҳои сохторӣ ва маънофаринии онҳо иртиботи бештаре дорад.

Ҳарчанд гурӯҳҳои истилоҳоти сайёҳӣ дар забони тоҷикӣ ва англисӣ аз ҷиҳати маъно якхела бошанд ҳам, ҳар гуна истилоҳоти вом гирифташуда мувофиқи сохтори ҳар як забон сохта мешаванд.

Тафсилоти баҳши таҳлили луғавӣ-маъноии истилоҳоти «сайёҳӣ»-и забонҳои тоҷикӣ ва англисиро бо хулосаҳои зерин метавон ҷамъбаст намуд.

Аз натиҷаи таҳлили этимологӣ ва луғавию маъноии маводи мавриди таҳқиқ бармеояд, ки дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ вожаву истилоҳоти соҳаи «сайёҳӣ» хеле бисёр ва серистеъмоланд. Баррасӣ ва ҷамъбасти мукаммали ин баҳш на танҳо барои такмил ва рушди забонҳои тоҷикиву англисӣ, балки барои омӯзиши таърихи забонҳои эронӣ ва аврупоӣ низ аҳаммияти муҳим дорад.

Аксари вожаҳои ин баҳш ба муҳити зист, шеваи зиндагӣ ва анъанаҳои мардуми тоҷику аврупоӣ иртибот доранд. Аз омӯзиши ин баҳш метавон ба хулосае омад, ки дар забони англисӣ баъзе вожаҳо бо нигоҳ доштани тафовути фонетикии муайян аз забони фаронсавии қадим, лотин ва юнонӣ гирифта шудаанд.

ХУЛОСА

Таҳқиқи анҷомёфта имкон дод, ки хусусиятҳои типологии истилоҳоти соҳаи сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ муайян гардида, умумият ва тавофути сохторӣ, маъноӣ, луғавӣ ва сарчашмаҳои ташаккули онҳо муқаррар карда шавад.

1. Низоми истилоҳи сайёҳӣ ҳамчун маҷмуи дохилии муташаккили воҳидҳои ба ҳам алоқаманд ва ба ҳам вобаста, ки дар тӯли якчанд аср ташаккул ёфтаанд, амал мекунад. Таҳлили истилоҳоти соҳаи мазкур ошкор сохт, ки ташаккул ва тақомули истилоҳоти сайёҳӣ дар забонҳои муқоисашуда бо роҳҳои гуногун инкишоф ёфта, дар айни ҳол метавон эътироф намуд, ки низоми истилоҳоти тоҷикии соҳаи сайёҳӣ дар марҳилаи ташаккул қарор дорад

2. Умумият ва шабоҳати типологии системаи истилоҳоти мавриди таҳқиқ қарордошта дар шарҳу тавзеҳи мафҳумҳои соҳа равшан зоҳир мегардад. Истилоҳоти сайёҳӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ мафҳумҳои гуногун, ки дар соҳаҳои мухталифи ҷомеа истеъмоли мешаванд, инъикос мекунад, аз қабилҳои саноати сайёҳӣ, омори сайёҳӣ, инчунин бахшҳои дигар (нақлиёт, меҳмондорӣ, менечменти сайёҳӣ, саноати хӯрокворӣ, фароғат) ва гурӯҳҳои муайяни мавзуиро фаро мегиранд. Бо вучуди ин, пур қардани майдонҳо, зермайдонҳо ва гурӯҳҳо дар забонҳои таҳқиқшуда гуногун аст, ки ин аз хусусиятҳои ташаккули таърихии низоми истилоҳот пайдоост.

3. Шабоҳати типологии истилоҳоти забонҳои англисӣ ва тоҷикиро дар сохтори онҳо низ метавон мушоҳида кард: дар ҳар ду забон ҳам истилоҳоти бисёрҷузъа серистеъмоли аст ва ин рушди пайвастаи раванди соҳаи сайёҳӣ ва ташаккули сохтори иерархивии истилоҳотро инъикос мекунад. Рушди соҳа инчунин барои барқарор намудани робитаи калимасозӣ байни истилоҳот дар системаи истилоҳоти сайёҳӣ мусоидат менамояд. Тафовут дар сохтор ва қолибҳои ташаккули истилоҳоти

бисёрчузъа мушоҳида мешавад, яъне қолабҳои сермахсул дар забони тоҷикӣ «N+Adj» ва дар забони англисӣ «Adj+N» ба шумор меравад.

4. Таҳлили муқоисавии истилоҳоти сохтаву мураккаби ду забон нишон дод, ки дараҷаи умумияти забонии онҳо хеле наздик аст, яъне усули сарфии истилоҳсозӣ ва калимабандӣ дар муқоиса бо дигар усулҳо бартарият дорад.

5. Тавсифи луғатнигории истилоҳоти сайёҳии англисӣ ва тоҷикӣ аз ҳам фарқ мекунад: анъанаи луғатнигории англисӣ қайҳо боз инкишоф ёфтааст, дар ҳоле ки истилоҳоти сайёҳии тоҷикӣ танҳо дар марҳилаи ибтидоӣ қарор дорад ва таълифу тадвини вожаномаҳои соҳавии мавҷуда то андозае дар тавсифи истилоҳоти соҳаҳои мухталиф очизанд.

6. Таҳлили маъноии истилоҳоти сайёҳӣ аз зухуроти наздики муайяни типологии ду забон шаҳодат медиҳад, ки дар низоми истилоҳоти сайёҳии забонҳои ғавқуззикр падидаҳои сермаъноӣ, ҳамгунӣ, муродифӣ ва мутақобилӣ ба ҷашм мерасад. Аммо хусусиятҳои алломорфӣ, пеш аз ҳама, ҳангоми таҳлилу баррасии алоқаҳои муродифӣ зухур мекунанд: муродифот дар истилоҳоти англисӣ нисбат ба забони тоҷикӣ бештар истеъмоли мегардад, зеро истилоҳ-дублет ба табиати пайдоиши низоми истилоҳоти забони англисӣ вобаста аст, ки омилҳои мазкур дар забони англисӣ аз мавҷуд будани шумораи зиёди гунаҳо низ шаҳодат медиҳад.

7. Дар низоми истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ истилоҳ-омонимҳо мавҷуд буда, миқдорашон хеле маҳдуд аст. Бештари омонимҳои мавҷудбуда омонимҳои байниҷанӣ мебошанд.

9. Дар низоми истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ истилоҳ-антонимҳо низ мавҷуданд, ки дар рисола бо номҳои мутақобилҳои контрадикторӣ, комплементарӣ ва контрарӣ ёдовар мешаванд.

10. Таҳлили нақши истилоҳоти сайёҳии иқтибосӣ дар ғанӣ гардидани таркиби луғавии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ нишон дод, ки падидаи мазкур бештар дар забони тоҷикӣ паҳн шудааст ва аксари истилоҳот аз забонҳои русӣ ва ҳориҷӣ гирифта шудаанд, ки онро метавон ба хусусияти типологии забони тоҷикӣ нисбат дод. Чой доштани истилоҳоти англисиро дар низоми истилоҳоти тоҷикӣ, пеш аз ҳама, ба омилҳои берунизабонӣ метавон нисбат дод, зеро барои рушди пайвасти соҳаи сайёҳӣ кишварӣ аз таҷрибаи кишварҳои пешрафтаи хориҷӣ, алахусус Россия ва Аврупо истифода мебарад.

10. Дар раванди иқтибосшавӣ вожаву истилоҳот ба ду тамоюл рӯ ба рӯ шуданд: 1) бештари истилоҳоти забони тоҷикӣ, ки тавассути забони русӣ ворид шудаанд, шакли талаффузи англисии худро нигоҳ доштаанд; 2) дар забони соҳаи сайёҳӣ вомвожаҳое мавҷуданд, ки дар таркиби онҳо имлои латинии як қисми калима ё калимаи том нигоҳ дошта мешавад. Ин шабоҳати шакли беруна ва мазмуни дохилӣ бо тамоюли афзоюндаи байналмилалӣ истилоҳот алоқаманд аст.

11. Дар раванди таҳқиқ муайян карда шуд, ки дар низоми истилоҳоти забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ қолабҳои умумии вожаҷозиву истилоҳсозие мавҷуданд, ки сабаби баррасии муқоисавии онҳо мегардад. Ин қолабҳо ба инкишофи фонди захираи истилоҳоти умумӣ ва ба сермаъношавии истилоҳ мансуб аст.

12. Таҳлил ва омӯзиши низоми истилоҳоти сайёҳии ду забон ба чунин хулосаҳои умумӣ оварда мерасонад: нахуст, дар таҳаввули низоми истилоҳоти забонҳои тоҷикиву англисӣ байни омилҳои беруниву дохилӣ иртиботи амиқ чой дорад ва дуюм, ҳар як истилоҳи дар таркиби луғавии забонҳои гуногун мавҷудбуда ба таҳаввули маъноиву савтӣ дучор мешавад, ки сабаби он иртиботи омилҳои ғайризабонӣ ба шумор меравад.

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ НАТИҶАҲОИ АМАЛИИ ТАҲҶИҚ

1. **Таъсиси захираҳои лексикографӣ:** Тавсия карда мешавад, ки луғоти махсуси терминологӣ тартиб дода шавад, ки истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисиро ба ҳам пайвандад. Ин манбаъ барои тарҷумонҳо, агентҳои сайёҳӣ, барномаҳои омӯзишӣ ва дигар мутахассисони соҳаи сайёҳӣ муфид хоҳад буд.
2. **Мубодилаи таҷриба ва дониш:** Ташкили семинарҳо, семинарҳо ё конференсиҳо, ки дар он муҳаққиқон ва таҷрибаомӯзон метавонанд мубодилаи дониш дар бораи истилоҳоти сайёҳӣ дошта бошанд, ба беҳтар шудани дарки хусусиятҳо ва рушди ҳарду системаи истилоҳот мусоидат мекунад.
3. **Таҳияи маводҳои таълимӣ:** Эҷоди китобҳои дарсӣ, курсҳо ва маводҳои таълими сайёҳӣ ба ҳарду забон бо назардошти хусусиятҳои истилоҳоти онҳо ба донишҷӯён ва мутахассисон барои самараноктар аз худ кардани мавод ва дар амал истифода бурдани он мусоидат мекунад.
4. **Таҳияи захираҳои онлайн:** Таҳияи захираҳои онлайнӣ ба монанди пойгоҳи додаҳо, форумҳо ва платформаҳои таълимӣ ба одамон кӯмак мекунад, ки истилоҳоти сайёҳӣ бо ҳарду забон ба таври мувофиқ ва дар вақти дилхоҳ омӯхта ва татбиқ кунанд.

ФЕҲРИСТИ АДАБИЁТ

I. Захираҳои электронӣ [Электронный ресурс]

1. [Электронный ресурс]: <https://ru.m.wikipedia.org>» wiki викепадия 04.02. 2024
2. [Электронный ресурс]: <https://ru.m.wikipedia.org>» wiki викепадия 04.02. 2024
3. Electronic resource]Oxford Dictionary of English, 3rd Edition. – Oxford: Oxford University Press, 2010. – Oxford Dictionary (En-En) ABBYY Lingvo x5)

II. Монографияҳо, китобҳои дарсӣ, васоити таълимӣ:

4. Сангинов Д.Ш. Туризм в Республике Таджикистан теория и практика правового регулирования, монография/ Д. Сангинов – Душанбе 2013 – 304 с.
5. Азимова М. Воҳидҳои фразеологии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ дар шарҳи муқоисавӣ-типологӣ / М. Азимова. – Хучанд: Меъроч, 2014. – 180 с.
6. Актуальные вопросы типологического языкознания, германистики и методики преподавания иностранных языков // Сборник научных трудов. – Худжанд: Меъроч, 2013. – 116 с.
7. Д. Пейч дар китоби худ «Латифаҳои сайёҳи англис (Jokes of an English Tourist 1996 с.28
8. Бонк Н.А., Котий Г.А., Лукьянова Н.А. Учебник английского языка. Част 1 Москва Деконт +Гис 2015.-639 с 198
9. Актуальные проблемы межкультурной коммуникации и лингводидактики // Сборник докладов. – Душанбе: Изд-во РТСУ, 2015, – 407 с.
10. Диловаров Р.Д., Ёров Ҷ.Н., Сайфуллоев Н.Н. Асосҳои туризм: китоби дарсӣ. – ДМТ, 2013. –244 с.
11. Александрова О. А. Современный английский язык: Морфология и синтаксис / О. Александров. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 224 с.

12. Алексеева Л.М. Проблемы термина и терминообразования / Л.М. Алексеева. – Пермь: ПТУ, 1998. – 120 с.
13. Ализода, С. С. Сарфу наҳви тоҷикӣ / С.С. Ализода. – Душанбе: Деваштич, 2006. – 80 с.
14. Ализода С. С. Сарфу наҳви тоҷикӣ. Қоидаҳои забони тоҷик. Дар атрофи забони адабиети тоҷик / С. С. Ализода. – Душанбе, 2010. – 188 с.
15. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Ю. Д. Апресян. – М.: Инфра-М, 2004. – 412 с.
16. Белошапкина В. А. Современный русский язык. Синтаксис / В.А. Белошапкина. – М.: Высшая школа, 1977. – 248 с.
17. Бердиева Т. Лингвистические и экстралингвистические причины арабских заимствований в таджикском языке (по материалам прессы 20-х г.). – Душанбе: Ирфон, 1971.
18. Блох М. Я. Теоретическая грамматика английского языка / М.Я. Блох. – М.: Высшая школа, 1983. – 376 с.
19. Блумфильд Л. Язык / Л. Блумфильд. – Москва, 1968. – 186 с.
20. Будагов Р.А. Введение в науку о языке: Учебное пособие / Р.А. Будагов – М.: Доб-росвет, 2003. – 544 с.
21. Будагов Р.А. Проблемы развития языка / Р.А. Будагов. – М.: Наука, 1965. – 70 с.
22. Буранов Дж. Типологические категории и сравнительное изучение языков / Дж. Буранов. Москва, АДД, 1979. – 32 с.
23. Винокуров А.М. Структурные аспекты слова и словосочетания / А.М. Винокуров. – Калинин: КГПУ, 1980. – 125 с.
24. Володина М.Н. Когнитивно-информационная природа термина (на материале терминологии средств массовой информации) / М.Н. Володина. – М.: Изд. МГУ, 2000. – 128 с.
25. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка / В.Г. Гак. – М.: Добросвет, 1999. – 831 с.

26. Глузбург Е.Л. Словообразование и синтаксис / Е. Л. Глузбург. – М.: Изд-во Академия наук СССР, 1979. – 262 с.
27. Головин Б.Н. Лингвистические основы учения о терминах: уч. пособие / Б.Н. Головин, Р.Ю. Кобрин. – М.: Высшая школа, 1987. – 105 с.
28. Головин Б.Н. Введение в языкознание / Б.Н. Головин. 4-е изд. – М.: Высшая Школа, 1983. – 321 с.
29. Горбунов Ю.И. Французская грамматическая терминология. Опыт тезаурусного исследования. Монография / Ю.И. Горбунов. – СПб.: Изд-во СПб ГПУ им. А.И. Герцена, 2004. – 182 с.
30. Грамматикаи забони адабии хозираи тоҷик. – Душанбе: Дониш, 1985. – 119 с.
31. Гринев С.В. Введение в терминоведение / С. В. Гринев. – М.: Моск. лицей, 1993. – 309 с.
32. Даниленко В.П. Русская терминология. Опыт лингвистического анализа / В.П. Даниленко. – М.: Наука, 1977. – 246 с.
33. Джаматов С. Сопоставительный анализ синтаксической терминологии таджикского и английского языков / С. Джаматов. – Душанбе: Изд-во «Бухоро», 2015. – 192 с.
34. Джаматов, С. Становление и развитие лингвистической терминологии таджикского и английского языков / С. Джаматов. – Д.: Ирфон, 2017. – 412 с.
35. Евгеньева А.П. Синонимы русского языка и их особенности: Сборник статей / А.П. Евгеньевна, Институт русского языка (Академия наук СССР). – Л.: Наука, Ленингр. отд-ние, 1972. – 246 с.
36. Заверена, Е. Н., Эбер, И. Г. Синтаксис современного английского языка / Е. Н. Заверена, И.Г. Эбер. – Л.: Изд-во Л. Ун-та, 1958. – 22 с.
37. Звегинцев В. А. Предложение и его отношение к языку и речи / В.А. Звегинцев. - М.: МГУ, 1976. - 307с
38. Стелмак О.В. Синтаксические средства образования терминология 1956 с 78

39. Ильиш, Б. А. Строй современного английского текста: учебник / Б. А. Ильиш. – Л.: Просвещение, 1971. – 365 с.
40. Иофик, Л. Л. Сложное предложение в новоанглийском языке / Л.Л. Иофик. – Л.: Изд-во Ленингр, ун-та, 1968. – 245 с.
41. Камолиддинов Б. Масъалаҳои баҳсноки наҳви забони тоҷикӣ. – Д.: Деваштич, 2003. – 136 с.
42. Каушанская, В. Л. Практическая грамматика английского языка / В. Л. Каушанская, Р. Л. – 5 - е изд. – М.: Айрис – пресс, 2008. – 384 с.
43. Качалова, К. Н., Израилевич, Е. Е. Практическая грамматика английского языка с упражнениями и ключами / К. Н. Израилевич Е. Е. Качалова. – М.: ЛадКом, 2010. – 720 с.
- 39 Махмадалиев Ф. М. Лексико-семантический и структурный анализ терминов туризма и гостеприимства (на материалах английского и таджикского языков) диссертация кандидата филологических наук: 10.02.20/Махмадалиев Фаррух Муродалиевич. – Душанбе, 2022. – 183 с.
44. Кобрина Н. А., Е. А Корнеева, М. И. Оссовская, К. А. Гузеева. Грамматика английского языка. Синтаксис: Учеб, пособие для пед. – М.: Просвещение, 1986. – 158 с.
45. Кобрина Н.А. Грамматика английского языка. Морфология. Синтаксис / Н.А. Кобрина, Е.А. Корнеева, М.И. Оссовская, К.А. Гузеева. – СПб.: Союз, 2002. – 496 с.
46. Костюшкина Г.М. Дискурсивный аспект языковых единиц / Г.М. Костюшкина, А.А.Заяц, М.В. Зубец, М.Ю. Карбаинова, Е.П. Пензева, О.А. Саенко, Е.Д. Степанова. - Иркутск: Изд-во ИГЛУ, 2006. - 549 с.
47. Красильников М.С. Проблемы слова и предложения в современном английском языке / М. С. Красильников. – Горький: ГГПИ, 1976. – 202 с. – С.160-168.
48. Красильников М. С. Некоторые проблемы слова и предложения в современном английском языке / М. С. Красильников. – Горький: ГГПИ, 1976. – 202 с. –С.160-168.

49. Кротевич Е. В. Синтаксическое отношения между членами словосочетания и членами предложения / Е. В. Кротевич. Львов, 1956. – 156 с.
50. Қосимова, М. Таърихи забони адабии ҳозираи тоҷик. / М. Қосимова. – Душанбе, 2003. – 490 с.
51. Қосимова М. Н. Мухтасар оид ба истилоҳоти забоншиносии пешини тоҷик. – Душанбе, 2003.
52. Қосимова М. Н. Чор унсур: маъниофарини, калимасозӣ: дар асоси маводи»Маснавии Маънави. – Д.: Деваштич, 2007. – 266 с.
53. Лавровская К. А. Синонимы в языке / К. А Лавровская. –М.: Наука. 1987, – 213 с.
54. Лейчик В.М. Лингвистические проблемы терминологии и научно-технический перевод / В.М. Лейчик, С.Д. Шелов. – М.: ВЦП, 1989. – 40 с.
55. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В.М. Лейчик. – М: КомКнига, 2006. – 256 с.
56. Лейчик В., Бесекирска Л. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. Лейчик, Л. Бесекирска. Белосток, 1998. – 184 с.
57. Лейчик В.М. Термин и научная теория / В.М. Лейчик// Научный и общественно-политический текст: Лингвистические и лингводидактические аспекты изучения. – М.: Наука, -1991. – 1226 с.
58. Ломоносов, М.В. Российская грамматика. Полное собрание сочинений, том 7 // М.В. Ломоносов. - М. - Л.: Изд. Ан СССР, 1952. – 493с.
59. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии // Вопросы теории и методики / Д.С. Лотте. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 160 с.
60. Мельников Г.П... Основы терминоведения / Г.П. Мельников. — М.: УДН, 1991. -115 с
61. Мешков Олег Давидович / Семантический аспекты словосложения английского языка. – М.: Наука, 1986. – 208 с.
62. Назарзода С. Забон ва истилоҳот (Андешаҳо дар атрофи забони тоҷикӣ ва истилоҳот). / С. Назарзода. – Душанбе: Дониш, 2003. – 148 с.

63. Назарзода С. Ташаккули истилоҳоти иҷтимоӣ-сиёсии забони тоҷикӣ дар садаи XX. / С. Назарзода. – Душанбе: Дониш, 2004. – 302 с.
64. Назарзода С. Истилоҳоти забони тоҷикӣ: таърих, гаройиш ва дурнамо. / С. Назарзода. – Душанбе: Эр-граф, 2013. – 371 с.
65. Самад А. Гардиши девбод. [Матн] / Самад, Абдулҳамид. – Душанбе: Адиб, 2007. – 568 с.
66. Самад А. Паррончакҳо. [Матн] / Самад, Абдулҳамид. – Душанбе: Садои Шарқ, №6 соли 2013. – 135 с.
67. Ниёзмухаммадов Б. Забоншиносии тоҷик / Б. Ниёзмухаммадов. – Д., 1970. – с. 139.
68. Низомова С. Калимасозӣ дар настри бадеӣ ва публицистии Садриддин Айни, 2019. – С. 18-19.
69. Нисори Х. Четыре цветника / Х. Х. Нисори. – Д., 1988. – 116 с.
70. Оссовская, К. А. Гузеева. Грамматика английского языка синтаксис / К. А. Оссовская. – М.: Просвещение, 1986. – 158, (2) с.
71. Падучева, Е.В. О семантике синтаксиса / Е. В. Падучева. – М.: Изд-во Наука: Академия Наук СССР, 1974. -279 с.
72. Пешковский, А.М. Русский синтаксис в научном освещении / А. М.
73. Э.Н. Плеухина. Горьк. гос. пед. ин-т иностр. яз.им. Н.А. Добролюбова. - Горький, 1990. - 12 с.
74. Почепцов, Г. Г. Синтагматика английского слова. The syntagmatics of English words / Г. Г. Почепцов. – Киев: Вицшкола, 1976. – С. 111.
75. Проблемы слова словосочетания и предложения в современном английском языке. – Горький: Горький, 1978. – 182 с.
76. Прохорова В.Н. Русская терминология / В.Н. Прохорова. - М.: Изд-во МГУ, 1996. - 125 с.
77. Реформатский А.А. Введение в языковедение / А.А. Реформатский. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 536 с.
78. Розы, Ш. Ал-муъҷам /Ш. К. Розы. – Д.: Ирфон, 1991. – 462 с.
79. Рустамов Ш. Исм. Категорияҳои грамматикӣ, калимасозӣ ва мавқеи исм дар системаи ҳиссаҳои нутқ. / Ш. Рустамов -Душанбе: Дониш, 1981.-219 с.

80. Рустамов, Ш. Мушкилоти синтаксис / Ш. Рустамов. – Д.: Маориф, 1988. – 344 с.
81. Саймиддинов Д. Вожашиноси забони форсии сиёна. / Д. Саймиддинов. – Душанбе, 2001. – 310 с.
82. Саймиддинов, Д. Словообразование среднеперсидского языка/ Д. Саймиддинов. -Душанбе: Пайванд, 2001. – 320 с.
83. Сино, А. Соченения. Том первый/ А. И. Сино. - Душанбе: Дониш, 2005. – 960.
84. Скупский, Б.И. Единицы морфологии и синтаксиса в семантическом аспекте: /Б.И. Скупский. – Ростов -на – дону: РГПИ, 1979. -102.
85. Структура синтаксиса словосочетания предложения в современном английском языке // межвуз. сб. науч. тр. – Пятигорск: ПГПИИЯ, 1988. – 133 с.
86. Ступин Л. П. Лексикография английского языка [Текст] / Л.П. Ступин. – М.: Высшая школа, 1985. – 174 с.
87. Султон, М. Х. Язык науки и терминология: сборник статей / М.Х. Султон. – Д.: Ирфон, 2011. – 202 с.
88. Султонов М.Б. Ташаккул ва тақомули истилоҳоти илмии форсӣ-тоҷикӣ. – Душанбе: Дониш, 2008.
89. Султонов М.Б. Истилоҳоти илмии «Китобутафҳим»-и Абурайҳони Берунӣ. – Душанбе: Дониш, 2003.
90. Суперанская А. В. Общая терминология: Вопросы теории / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева. — М.: Наука, 1989. – 246 с.
91. Татаринов В.А. История отечественного терминоведения / В.А. Татаринов. – М.: Московский лицей, 1995. – 334 с.
92. Тер – Минасова, С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Минасова. – М.: Слово, 2008. – 264 с.
93. Туси, Н. Основы приобретения /Н. Туси. – Д.: Шуджоӣён, 2009, – 388 с.
94. Фельде О.В. Историческое терминоведение в теории и практике / О.В. Фельде (Борхвальдт). – Красноярск: КГПУ, 2001. – 148 с.

95. Фитрат, А. Б. Қоидаҳои забони тоҷикӣ: сарф ва наҳв / А. Б. Фитрат. – Д.: Сино, 2009. – 128 с.
96. Фортунатов, Ф.Ф. Избранные труды: В 2 т. – М. – Т 1. 1956. – Т 2. – 1957. – 471 с.
97. Хаймович Б.С., Роговская Б.И. Теоретическая грамматика английского языка / Б. С. Хаймович, Б.И. Роговская. – М.: Высш.школа, 1967. – 299 с.
98. Ходизода Б., Бузургзода Л., Дехоти А. Таджикский языка: морфология и синтаксис / Б. Ходизода, Л. Бузургзода, А. Дехоти. - Сталинобод, 1932. – 134 с.
99. Хусрав Н. Необходимое для путников / Н. Хусрав. – Душанбе: Ирфон, 2004. – С 242.
100. Ҳасани Султон. Забони давлатии Сомониён / Ҳ. Султон. – Душанбе: Дониш, 2020. – 586 с.
101. Ходизода Р. Самарқанднома . – Душанбе: «Адиб», 2007. – 432 с.
102. Хусейнов Х. Забон ва услуби «Одина»-и устод Айни. – Душанбе, «Ирфон». 1973. – 254 с.
103. Шелов С.Д. Определение терминов и понятийная структура терминологии / С.Д. Шелов. – СПб.: СПбГУ, 1998. – 236 с.
104. Юсуфов А. Истилоҳоти тиббии иқтибосӣ дар «Ҳидоят-ул-мутааллимин фи-т-тиб»-и Аҳавайнии Бухороӣ. – Душанбе: Деваштич, 2003.

III. Диссертатсияҳо ва авторефератҳо:

105. Виноградова, Л. В. Терминология туризма английского и русского языков в синхронном и диахронном аспектах: диссертация кандидата филологических наук:10.02.19 / Виноградова Людмила Валерьевна. – Великий Новгород, 2011.- 213 с.
106. Даниленко, О.В. Становление и развитие английской туристской терминологии и их экстралингвистической обусловленности :

диссертация кандидата филологических наук: 10.02.04 / Даниленко Ольга Валерьевна. – Омск, 2011. – 261 с.

107. Махмадалиев Ф. М. Лексико-семантический и структурный анализ терминов туризма и гостеприимства (на материалах английского и таджикского языков) диссертация кандидата филологических наук: 10.02.20/Махмадалиев Фаррух Муродалиевич. – Душанбе, 2022. – 183 с.

108. МачидовХ. Забони адабии муосири тоҷик. Ҷ.1. –Душанбе, 2007. – 242 с.

109. Мохаммад, А. А. К. Терминология международного туризма в современном русском языке: диссертация ... кандидата Филологических наук: 10.02.01 / Алькудах Амджад Касим Мохаммад. – ФГБОУ ВО «Воронежский государственный университет», 2020.- 213 с.

110. Кузина, М. А. Особенности лексико-семантической ассимиляции английских заимствований в современном немецком языке : 10.02.04/ Кузина, Марина Анатольевна Особенности лексико-семантической ассимиляции английских заимствований в современном немецком языке (на материале текстов по туризму) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. – Москва, 2006. 255 с.

111. Кузина, О. А. Семантические и ассоциативные поля туризма как отражение фрагментов языкового сознания и картин мира русских, немцев и американцев: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19/ Кузина Оксана Александровна. – Барнаул, 2006. – 455 с

112. Байзоев А.М. Забони «Донишнома»-и Абуалӣ ибни Сино (истилоҳот ва калимасозӣ): дис... ном... илм... фил... (дастхат). — Душанбе, 1992. – 219 с.

113. Байзоев А.М. Язык «Донишнома» Абуали ибн Сина (терминология и словообразование): автореф... дис... канд... филол... наук...: 10.02.20. – Душанбе, 1992. – 26 с.

114. Раҳматуллоев М.С. Таҳлили сохторӣ-маъноӣ ва этимологии истилоҳоти журналистика дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ: дис... ном... илм... фил... (дастхат). – Душанбе, 2023. – 200 с.

115. Тураҳасанов Т.Ш. Уретологическая лексика таджикского языка: Лингвистическое исследование: автореф.... дис... канд... филол... наук: 10.02.08. – Душанбе, 2000. – 21 с.

116. Тураҳасанов Т.Ш. Формирование таджикской медицинской терминологии (на материале первоисточников медицинского наследия IX-XI вв.): автореф. дис... док... филол... наук: 10.02.08. – Душанбе, 2022. – 49 с.

117. Хаитова Ш.И. Лингвистические и функциональные особенности отраслевой терминологии таджикского языка XI-XII вв: автореф... кан... фил... наук. – Душанбе, 2013. – 43 с.

IV. Мақолаҳо ва маърузаҳо:

118. Авербух К.Я. Терминологическая вариантность / К.Я. Авербух // Вопросы языкознания. - 1986. — № 6. - С. 38-50

119. Адмони В. Г. Основы теории грамматики. М. – Л., 1964, стр. 74 – 75, 90.

120. Аракин, В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков / В. Д. Аракин. – Л., 1979. – С. 186 – 187.

121. Бердыева Т. Газетная лексика и вопросы терминологии / Т. Бердыева. / Сб. Масъалаҳои забоншиносӣ. – Душанбе, 1982. – С.51-59.

122. Бердиева Т. Калька как способ обогащения терминологии таджикского языка // Изв. АН Тадж. ССР, отд. общественных наук, 1979, № 4. – С.21-29.

123. Бережан С. Г. К семасиологической интерпретации явления синонимии / С.Г. Бережан // Лексическая синонимия. М., 1967. – С. 46-49.

124. Васильев Л.М. Проблема лексического значения и вопросы синонимии / Л.М. Васильев // Лексическая синонимия. – М., 1967. – С. 16-26.

125. Виноградов, В. В. Из истории изучения русско-английско «Вопросы грамматического строя» / В. В. Виноградов. М., 1996, с. 4 – 5.

126. Виноградов, В. В. Некоторые изучения синтаксиса простого предложения / В. В. Виноградов. – ВЯ. – 1954. – № 1. – С. 3 – 25.

127. Винокур Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии [Текст] / Г.О. Винокур // Труды МИФЛИ: сб. статей по языкознанию. — М.: Фил.фак., 1939. - С. 5.

128. Виюлман, В.Г. Английская синонимия / В.Г.Вюлман. – М.: ОГПИ, 1980. -126с.-С.6-16.

129. Гузеева К.А. Грамматика английского языка. Инфинитив / К.А. Гузеева, СИ. Костыгина. - СПб.: ИнЪязиздат, 2006. - С 102-106.

130. Джаматов, С. Анализ морфемной структуры однословных терминов, относящихся к «словосочетанию» в таджикском и английском языках / С. Джаматов // Вестник педагогического университета (серия филология). - Душанбе, 2015. - № 3 (64). - С. 74-77.

131. Джаматов, С. Интерпретация двух основных синтаксических терминов в английском языке / С. Джаматов // Язык - признак нации: матер. респ. науч.-практ. конф. -Душанбе, 2013. -С. 169-171.

132. Джаматов, С. Роль и использование синтаксических терминов в древнеанглийском языке / С. Джаматов // Вестник педагогического университета (серия филология). - Душанбе, 2015. - № 3 (64). - С. 97-99.

133. Джаматов, С. Структурный анализ моноксемных и полилексемных терминов, относящихся к «членам предложения» в таджикском и английском языках / С. Джаматов // Вестник Таджикского национального университета (серия филология). - Душанбе, 2015. -№4/6 (177). - С. 30-35.

134. Джаматов, С. Явление полисемии в синтаксической терминологии таджикского и английского языков / С. Джаматов // Вестник Таджикского национального университета (серия филология). Душанбе, 2015. -№4/7 (180). - С. 45-51.

135. Иртенъева Н. Ф. Информативное членение предложения /Н.Ф. Иртенъева // Теоретические проблемы синтаксиса современных индоевропейских языков. Л.: Наука, Ленингр. отд-ние, 1975. – С. 29-32.

136. Кагарова, К. А. О порядке слов в современном и литературном языке (положение дополнение и обстоятельства места в простые предложения) / К. А. Кагарова. – АКД, Л. 1964, с. 4, 6.

137. Канделаки Т.Л. Значение терминов и системы значений научно-технических терминологий // Проблемы языка науки и техники. Логические, лингвистические и историко-научные аспекты терминологии / Т.Л. Канделаки. – М.: Наука 1970. – С. 13-39.

138. Капанадзе Л.А. О понятиях «термин» и «терминология» // Развитие лексики русского языка / Л.А. Капанадзе. – М.: Наука, 1965. – С. 75-86.

139. Костюшкина Г.М. Дискурсивный аспект языковых единиц / Г.М. Костюшкина, А.А.Заяц, М.В. Зубец, М.Ю. Карбаинова, Е.П. Пензева, О.А. Саенко, Е.Д. Степанова. - Иркутск: Изд-во ИГЛУ, 2006. - 549 с.

140. Коцарь, Э.Б. Вводные слова и словосочетания, вводные предложения вставные конструкции / Э. Б. Коцарь – Москва: МГПИ,1969. -30 с. – С.3-8.

141. Красильников М.С. Проблемы слова и предложения в современном английском языке / М. С. Красильников. – Горький: ГГПИ,1976. – 202 с. – С.160-168.

142. Красильников, М. С. Некоторые проблемы слова и предложения в современном английском языке / М. С. Красильников. – Горький: ГГПИ,1976. – 202 с. –С.160-168.

143. Лейчик В.М. Лексическая вариантность и ее разрешение в системе, норме и речи (на материале научно-технических и общественно-политических терминов)/ В.М. Лейчик // Вариантность как свойство языковой системы. – М.: Наука, 1982. Ч. I. – С.140-142.

144. Лейчик В.М. Проблемы отечественного терминоведения в конце XX века / В.М. Лейчи // Вопросы филологии. – М.: Институт языкознания РАН, 2000. №2. – С.20-30.

145. Муҳаммадиев М. Принсипҳои асосии калимасозии забони тоҷикӣ» аз чор намуди калимасозӣ / М. Муҳаммадиев // Масъалаҳои забони тоҷикӣ. – Душанбе. – 1967. – С. 37-45

146. Низомова С. Калимасозӣ дар насри бадеӣ ва публитсистиӣ Садриддин Айни, 2019. – С. 18-19.
147. Омули, М. Нафоис-ул-фунун / М. Омули. – Техрон, 1317 ҳичрӣ. – С. 25-70.
148. Реформатский А. А. Что такое термин и терминология / А.А. Реформатский. – М.: Наука, 1959. – С. 4-28.
149. Седелников, Е.А. Структура простого предложения с синтаксических / Е. А. Седелников. - Москва, 1961, № 3, с. 69.
150. Сиротинина, О. Б. Порядок слов в русском языке / О. Б. Сиротинина. – Саратов, 1965, с. 4 – 11, 146 – 164.
151. Султонов М.Б. Забон ва услуби «Рагшиносӣ»-и Абуалии Сино // Ахбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, шуъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. №3, 2005. – С.19-26.
152. Хусейнов Х. Суффикси -ҳо ва вазифаҳои он. //Мақтаби советӣ. -1970.- № 9. С. 16-17.
153. Шелов С. Д. Терминоведение: семь вопросов и семь ответов по семантике термина / С.Д. Шелов // Научно-техническая информация. - Сер. 2. – 2001. – №2. – С. 1-12.
154. Шоҳин Ш. Мунтахабот. [Матн] / Ш. Шамсиддин. – Душанбе: Адиб, 2016. – 320 с.
155. Шендельс, Е.И. Порядок слов в главном предложении в одновременном немецком языке. Е. И. Шендельс. ИЯШ, – 1949. – № 6. – с. 19 – 45.
156. Ядиханова, Т.С. Порядок слов в простом предложении узбекского языка / Т. С. Ядиханова. - АКД, М. 1954, – С. 3 – 8.

V. Феҳристи осори лексикографӣ:

157. Ахманова, О.С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. Изд. 5-е. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 576 с.
158. Баранов А.Н. Англо-русский словарь по лингвистике и семиотике / А.Н. Баранов, Д.О. Добровольский // 2-е изд. - М.: Азбуковник, 2001. - 626с.

159. Васильева Н.В. Краткий словарь лингвистических терминов / Н.В. Васильева, В.А. Виноградов, А.М. Шахнарович. — М.: Русский язык, 1995. — 175 с.
160. Даниленко В.П. Краткий словарь лингвистических терминов / В.П. Даниленко, Н.А. Свердлова, А.А. Федосеев. - Иркутск: ИГЛУ, 2002. - 50 с.
161. Джаматов, С. Англо-русско-таджикский лингвистический словарь / С. Джаматов. - 2-ое изд. - Душанбе: Изд-во «Бухоро», 2015. - 208 с.
162. ВТатаринов В.А. Общее терминоведение: Энциклопедический словарь / В.А. Татаринов. – М.: Московский Лицей Москва, 2006. – 527 с.
163. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Ҷилди 1. – М.: Сов. Энцикл., 1969. – 951 с.
164. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Ҷилди 2. – М.: Сов. Энцикл., 1969. – 947 с.
165. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷилди 1. – Душанбе, Пажуҳишгоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ, 2008. – 950 с.
166. . Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷилди 2. – Душанбе, Пажуҳишгоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ, 2008. – 945 с.
167. Хэмп Э. Словарь американской лингвистической терминологии / Э. Хэмп / Пер. с англ. и доп. В.В. Иванова / Под ред. и с предисл. В.А. Звезгинцева. - М.: Прогресс, 1964. - 264 с.

VI. Бо забони англисӣ:

168. Agnus J. Handbook of the English tongue. London, 1862, pp. 235, 242,
169. Travel through Tajikistan Layout, Design, Text and Published by “Status” Ltd., Dushanbe 2006,
170. Allen A. and Cornwell J. An English school Grammar, 42nd, London, 1869, p. 100 Amsterdam: Benjamins, 1990. —216 p.
171. Ashton A. J. Intermediate English grammar. Based on Mason`s English Grammar, revised in accordance with modern requirements. London, 1915, p. 126
172. Atkin J. Practical and Self – Instructing English Grammar. London, 1845
173. Azar, B. S. Fundamentals of English Grammar. Third Edition / B. S. Azar – New York: Longman a Pearson Education Company, 2003. – 464 p.

174. Azar, B. S. *Understanding and using English Grammar* / B. S. Azar. – New York: Longman, 2009. – 250 p.
175. Bain A. *A higher English Grammar*, London, 1873, p. 148;
176. Baker C.L. *English Syntax* / C.L. Baker // Sec. edition. - London: The MIT Press, 1996.-647 p.
177. Benz, Ch., Roemer A. *Grammar Dimensions 2 Workbook: Form, Meaning, and Use* / Ch. Benz, A. Roemer – Australia: Heinle & Heinle Thomson Learning, 2000, - 196 p.
178. Birk N. P. and Birk G. B. *Understanding and using English*. N. Y. 1959, p. 132, 553
179. Boost K. *Neue Untersuchungen zum Wesen und zur Structur des deutschen Satzes*. – Berlin, 1955. – S
180. Brain A. *A first English Grammar*. London, 1872, p. 165
181. Brerewood E. *Elementa Logicae*. Londini, 1615, p. 12
182. Brightand J. *A Grammar of the English Tongue*. London, 1714, pp. 109, 110, 239.
183. Brown G. *The Grammar of English Grammars*, N. Y. 1861, p. 458.
184. Bryant M. *A Functionanl English Grammar*. Boston, 1945.
185. Collins Cobuild *Advanced Learner's English Dictionary*. New Digital Edition , HarperCollins Publishers, 2008/.- 12340 p
186. Cooper Ch. *Coopers Grammatica linguae anglicanae* (1865). Halle, 1912, - S. 154 – 159.
187. Craig G. D., Huston A. E., Montgomery G. *The essentials of English grammar*. N. Y., 1941, p. 48.
188. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language* / D. Crystal // Sec. edition. - New York: Cambridge University Press, 1995. - 488 p.
189. Curme G. O. *A Grammar of the English language*, vol. III. *Syntax*. London, 1931

190. Firbas J. Some thoughts of the function of word-order in Old English and Modern English / J. Firbas // Sb. praci filoz. Faculty Brno university. – 1950. – T. VI. – P. 72.
191. Gardiner A. The theory of speech and language [Text] / A. Gardiner. - Oxford: Clarendon Press, 1951.-348 p.
192. Gardiner, A. The theory of speech and language / A. Gardiner. – Oxford 1932. –p. 320.
193. Ghanbari, A. Magic English Grammar 3: / A. Ghanbari. – Tehran: Rahnama Press, 2004. – 80 p.
194. Grammaire Generally et raisonnee, de Port Royal. Paris, 1754, p. 109.
195. Granger Th. Syntagma Logicum of the divine logike. Londini, 1620, pp. 22, 227232, 237
196. Greenbaum, S. An Introduction to English Grammar / S. Greenbaum. – Malaysia: Longman, 1997, – 336 p. – АНГЛ.
197. Greenwood J. The royal English Grammar. London, 1737, p. 148
198. Groot, A. W. de. Structural linguistic and syntax / A. W. de Groot. – Servire - den hag, 1949, № 5, 1, p. 3.
199. Harris J. Hermes or a Philosophical Inquiry concerning Language a universal Grammar. London, 1754, p. 240.
200. Henkin L. J. Good English for Everyday Use. N. Y. 1947, p. 14, 89
201. International Organization for Standardization. 1990. – P. 1087.
202. Jespersen O. The philosophy of Grammar London, - N. Y. 1935, (1st ed. 1924)
203. Johnson B. The English Grammar. Works. London, 1640, p. 83
204. Kierzek J. M. The Macmillan Handbook of English. N. Y, 1955, pp.49, 50
205. Kimball L. G. The Structure of the English sentences. N. Y. 1900,
206. Knight T. W. A new Comprehensive English Course. London, 1958, p. 17, 124
207. Kruisinga E. A Handbook of Present – Day English, pt. II. 3, 5th ed. Gronigen, 1909. – 236 p.

208. La Logique ou L'Art de penser par Arnault et Nicolis du Port royal. Paris, 1662, pp. 113 – 135
209. Leiper M. A. A new English Grammar. N. Y. 1923, p. 223
210. Leipzig H., Einleitung in die Geschichte der lateinischen Syntax. Historische Grammatik der lateinischen Sprache, Bd. 3, 1. 1903. – P. 1-87
211. Lennie. W. The principles of English Grammar, the 99 –th ed. Edinburgh – London, 1905, p. 181;
212. Lewis H. The English language, its Grammar and History. London, 1861. p. 74.
213. Lily W. A Short Introduction of grammar. N. Y. 1945
214. Longman Grammar of spoken and written English London: Longman, 2000, - 1204 p. –
215. Lowth R. A Short Introduction to English Grammar: with critical notes. – London: A Millar, R & J Dodsley, 1762. – 186 p.
216. Mason C. P. English Grammar London. 1885, 28th ed., p. 14.
217. Maxwell W. Introductory Lessons in English Grammar. N. Y. 1888, p. 142.
218. Meiklejohn J. M. D. A short Grammar of the English Tongue. London, 1911, p. 141
219. Milton J. Angle Logicae plenior Institution ad Petri rami Methodius Concinnata. Londini, 1672, p. 37
220. Moon A. R. Functional Grammar. London, 1959, p. 135, 150.
221. Morrel. T. A Grammar of the English Language. London, 1893, p. 145, 166
222. Murray L. English grammar, adapted to the different classes of learners. York, 1813 p. 137.
223. Myers L. M. Guide to American English pp. 182, 183.
224. NED – The Oxford English Dictionary. Ed. J. A. N. Murray, H. Bradley, W. H. Craigie, C. T. Onions. Oxford, 1933.
225. Nesfield J. C. English Grammar Past and Present. London, 1931, p. 102, 103

226. New Oxford American Dictionary, 3rd Edition. – Oxford: Oxford University Press Inc., 2010. – 1078 p.
227. Nixon, C. Primary Grammar Box: Grammar games and activities for younger learners / C. Nixon. M. Tomlinson. – Cambridge: Cambridge: University Press, 2008. – 120 p.
228. Onions C. T. An Advanced English Syntax. 6th ed. London, 1932 (1-st ed., 1904)
229. Opdycke, J. B. Harper`s English Grammar / John, B. Opdycke. – New York: Harper & Row, Published, Incorporated, 1985, - 286 p.
230. Parulis, G. Grammar Dimensions 4: Workbook. Form, Meaning, and Use. – Australia: Heinle&Heinle Thomson Learning. 2000. – 262 p.
231. Pence R. W. A grammar of Present – Day English. N. Y. 1956, p. 4, 14
232. Poustma H. A Grammar of late modern English, pt. I. The Sentence, 2nd Half. Gronigen, 1929
233. Pribble E. Grammar in Use Book IV. N. Y., 1943, p. 86
234. Priestley J. The Rudiments of English grammar. London 1840, и др. pp. 193, 197 – 198 и др.
235. Quirk R. A Comprehensive Grammar of the English Language / R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik. – Longman, 2007. – 1779 p.
236. Sager J.C. A practical course in terminology processing / J.C. Sager. -
237. Schaffer V. & Shaw H., Graw – hill handbook of English. N. Y., 1961, p. 8.
238. Schutt W. R. Effective Written English N. Y. – London 1949;
239. Seidel E. Geschichte und Kritik der wichtigsten Satzdefinitionen // Jenaer germa. – 1935. – № 27. – SS. 25-26.
240. Stokoe H. R. The Understanding of Syntax London, 1937.
241. Sweet H. A New English Grammar. Logical and historical. Part I. Introduction, Phonology and Accedence. – Oxford: Oxford Clarendon Press, 1892. - 499 p.

242. Sweet, H. A New English Grammar. Logical and historical. Part II: Syntax. Oxford: Oxford Clarendon Press 1898. – 137 p.
243. Tesniere, L. Elements de syntaxes structurale / L. Tesniere. – Paris, 1959
244. Turner Br. A new English Grammar. London, 1840, и др
245. Whitehall, H. Structural Essentials of English. - New York, 1956. - 182 p.

ИНТИШОРОТИ МУАЛЛИФ АЗ РҶҲИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

I. Рӯйхати мақолаҳои нашршудаи муаллифи диссертатсия, ки дар нашрияҳои тақризшавандаи КАО-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таърифи расидаанд, аз инҳо иборатанд:

[1-М]. Сафаров А. Таҳлили сохтори истилоҳоти якҷузъаи мансуби «сайёҳӣ»-и забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ / А. Ш. Сафаров, С.С. Ҷоматов // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе, 2024. №1 (108). – С.19-24.

[2-М]. Сафаров А. Таснифоти мавзуи истилоҳоти сайёҳии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ / А.Сафаров // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе, 2024. №2 (109). – С.70-75.

[3-М]. Сафаров А. Таҳлили сохторӣ-маъноии истилоҳоти марбути туризм (сайёҳӣ) дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ /А. Сафаров // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе, 2019. №2 (79). – С.102-105.

[4-М]. Сафаров А. Ташаккул ва таҳаввули омӯзиши истилоҳ ва истилоҳшиносӣ дар забони адабии ҳозираи тоҷик / А. Сафаров // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе, 2020. №4 (87). – С.101-105.

II. Мақолаҳои, ки дар нашрияҳои дигар ҷой шудаанд:

[5-М]. Ҷоматов С.С., Сафаров А.Ш. Таҳлили сохтори истилоҳоти бисёрҷузъаи мансуби «сайёҳӣ»-и забонҳои тоҷикиву англисӣ / С. Ҷоматов, А. Сафаров // Актуальные вопросы филологии и методики преподавания языков, выпуск 9. – Душанбе, 2022. – С. 14-25.

[6-М]. Сафаров А.Ш. Сарчашмаҳои ташаккули истилоҳоти туризм «сайёҳӣ» дар забонҳои муқоисашаванда / А.Ш. Сафаров // Барномаи давлатии омӯзиш ва тақмили таълими забонҳои русӣ ва англисӣ барои солҳои 2015-2020: маводи конфер. илм.-амал. ҷумҳур. – Душанбе, 2019. – С.235-236

[7-М]. Сафаров А.Ш. Мафҳуми истилоҳотшиносӣ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ / А.Ш. Сафаров// Барномаи давлатии омӯзиш ва тақмили таълими забонҳои русӣ ва англисӣ барои солҳои 2015-2020 // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ. – Душанбе, 2019. – С.236-238.

[8-М]. Сафаров А.Ш., Чоматов С.С. Мавқеи истилоҳоти «сайёҳӣ»-и иқтибосӣ дар таркиби луғавии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ // А.Ш. Сафаров, Чоматов С.С. / Муносибати босалоҳият дар рушду нумуи таълими забони хориҷӣ // Маводи конференсияи илмиву амалии байналмилалӣ. –Душанбе, 2024 – С.84-88.

[9-М]. Сафаров А.Ш. Ташаккули истилоҳоти семантикӣ ва калимасозии «сайёҳӣ» дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ / А.Ш. Сафаров //Масъалаҳои мубрами забоншиносӣ, тарҷума ва методикаи таълими забонҳои хориҷӣ, барномаи давлатии такмили таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ. – Душанбе, 2024 – С.86-94.

[10-М]. Чоматов С.С., Сафаров А.Ш. Падидаи омонимия дар низоми истилоҳоти «сайёҳӣ»-и забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ / С.С.Чоматов, А.Ш. Сафаров // «Идеяҳои рушди равобит дар шароити дузабона ва муносибатҳои байналмилалӣ», бахшида ба «Соли маърифати ҳуқуқӣ» // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ. – Душанбе, 2024. – С.201-216.

ЗАМИМАҶО

Замимаи №1. Ибораву ҷумлаҳои мансуби «мурочиати сайёҳон ҳангоми ба ҳолатҳои ногувор гирифта шудан»

I've lost all my documents	Ман ҳамаи ҳуҷҷатҳоямро гум кардам
Help me, please	Хоҳиш мекунам, ба ман ёрӣ расонед
Give me some water, please	Хоҳиш мекунам, ба ман об диҳед
I'm not well	Таъбам хира аст
I'm sick	Ман дилбеҳазур шудам
I'm late for the train (plane)	Ман ба қатора (тайёра) дер мондам
I've lost my room key	Ман калидҳои ҳуҷраро гум кардам
I've lost my way	Ман раҳгум гаштам
I'm hungry	Ман гурусна шудам
I'm thirsty	Ман ташна шудам
Call a doctor, please	Хоҳиш мекунам, духтурро даъват кунед
I'm dizzy	Сарам чарх мезанад
Take me to the hospital	Маро ба беморхона баред
I have a temperature	Ҳарорати баданам баланд шудааст
I've got a toothache	Дандонҳоям дард мекунанд
Is it dangerous?	Ин хатаровар аст?
Don't do it!	Ин тавр накунад! (Ин корро накунад!)
I'll call the police!	Ман ба полис занг мезанам.

Замимаи №2. Ибораву ҷумлаҳои мансуби «Муошират аз рӯйи тартиби сафари сайёҳон. Фурудгоҳ. Санҷиши шиноснома»

Where is luggage check?	Назорати бағоч дар кучост?
Where is passport control?	Назорати шиноснома дар кучост?
Where is the information-office?	Хадамоти кӯмак дар кучост?

Where can I check (pick up) my luggage?	Бағочро ба кучо супоридан (аз кучо гирифтан) мумкин аст?
Where is the waiting room?	Толори интизорӣ дар кучост?
Where is the duty-free shop?	Дӯкони дьютти-фри дар кучост? (фурӯши бебоч)?
Where is the cloak-room?	Ҳучраи бағочдар кучост?
Where is the exit to the city?	Баромадгоҳ ба шаҳр дар кучост?
How much shall I pay for the overweight?	Барои вазни зиёдати чӣ қадар бояд пардохт кунам?
Where (when) is the check-in?	Бақайдгирӣ дар кучо (кай) аст?
May I take this bag into the cabin?	Оё ман ин халта, (чувздон)-ро бо худ (ба дохили тайёра) гирифта метавонам?
When is the next flight, please?	Парвози навбатӣ ба кай аст?
Where do I get a luggage cart	Ман аробачаи бағочро аз кучо гирифта метавонам?

Замимаи №3. Ибораву ҷумлаҳои мансуби «Истгоҳироҳи оҳан (автомобил)

Is there a direct train to...?	Оё қаторай мустақим ба ... вучуд дорад?
Give me a return ticket to Dushanbe please.	Лутфан ба ман чиптаи бозгашт ба Душанбе диҳед.
Give me a single ticket to Dushanbe London, please. .	Лутфан ба ман чиптае ба Душанбе, Лондон диҳед
When does the train to Dushanbe leave?	Кай қатора ба Душанбе меравад?
From which platform?	Аз кадом истгоҳ?
How can I get to platform number...?	Чӣ тавр ман метавонам ба истгоҳи рақами расам
Is this train number?	Ин қаторай рақами аст ?

Is this carriage number...?	Ин вағони рақамиаст?
Show me my place, please.	Лутфан ҷои маро ба ман нишон диҳед.
Where is the toilet?	Ҳоҷатхона дар кучост?
From what stand does my bus go?	Автобуси ман аз кучо меравад?
What time does the last bus depart?	Автобуси охирон соати чанд ба роҳмебарояд?
What is the fare to Dushanbe?	Роҳикро то Душанбе чӣ қадар аст?
I would like a round-trip ticket, please.	Лутфан чиптаи рафту баргашт
Sorry, does this bus go to..?	Оё ин автобус ба ... меравад?
I want to cancel this ticket	Меҳоҳам чиптаро баргардонам.

Замимаи №4. Ибораву ҷумлаҳои мансуби «Шиносой»

Good morning!	Субҳ ба хайр!
Good evening!	Шаб ба хайр!
Good night!	Шаби хуш!
Hi! Hello!	Салом
Do you speak Tajik?	Шумо бо забони тоҷикӣ ҳарф мезанед?
I don't speak German, French, ...	Ман бо забони олмонӣ, фаронсавӣ,..... ҳарф намезанам.
I don't understand you. Pardon?	Ман шуморо намефаҳмам. Мебахшед, Шумо чӣ гуфтед?
I didn't quite hear what you said .	Ман он чизеро, ки шумо гуфтед, комилан нашунидаам.
I didn't quite understand (get) .	Ман чандон нафаҳмидам
Could you repeat, please?	Метавонед такрор кунед?
Could you speak more slowly? .	Илтимос оҳистатар гап занед
What is your name?	Номи шумо чӣ аст?

May I introduce you...
Pleased to meet you .
I am here for the first time
I'm from Moscow
It's time for me to go
Thank you for everything
Goodbye!
All the best!
Good luck!

Биёед ман шуморо шинос кунам ...
Аз шиносой бо шумо хеле мамнунам.
Ман бори аввал дар ин чо ҳастам
Ман аз шаҳри Масква
Ман бояд равам
Ташаккур барои ҳама
Хайр, то боздид!
Барори кор!
Муваффақият хоҳонам!

Замимаи №5. Ибораву ҷумлаҳои мансуби «сафар ба воситаи такси»

Are you free?
I need to go to
Please, take me to this address
Please, take me to the (hotel, bus
station, railway station, airport)

Could you wait for me here two
minutes?
I'm in a hurry
How much?
Keep the change
I need a check
Do you mind if I close (open) the
window?

Шумо озодед?
Ман бояд биравам.
Лутфан, маро ба ин суроға баред.
Лутфан, маро ба (меҳмонхона,
истгоҳи автобус, истгоҳи роҳи оҳан,
фурудгоҳ) баред

Шумо метавонед маро дар ин чо
якчанд дақиқа интизор шавед
Ман шитоб дорам
Чанд пул аст?
Бақия лозим нест
Ба ман чек лозим аст
Оё шумо зид нестед, агар ман
тирезаро пӯшам (кушоям)?

**Замимаи №6. Ибораву ҷумлаҳои мансуби «меҳмонхона» интиҳоб,
сабти ном**

I'd like to book a room

Ман дар меҳмонхонаи шумо як хучра

I've got a reservation in your hotel	брон кардан мехоҳам Ман дар меҳмонхонаи шумо як хучра фармоиш додаам
How much is a single room?	Нархи як хучраи ягонагӣ чанд пул аст?
How much is a double room?	Як хучраи духонагӣ чанд пул ҳаст?
What floor is it on?	Хучра дар кадом ошёна ҷойгир аст?
How much is it per night?	Як хучра барои якшаб чанд пул аст?
We need one double room with an extra bed	Мо як хонаи дукаса бо як кати иловагӣ мехоҳем
Can I have a look at the room?	Мумкин аст ба утоқ назар андозам?
Is there a bathroom (conditioner, fridge, TV, telephone, balcony, WI-FI internet) in the room?	Оё дар хучраҳаммомҳаст (кондиционер, яхдон, телевизор, телефон, балкон, интернет)?
Sorry, it doesn't suit me	Бубахшед, ин рақам ба ман рост намеояд
It suits me	Ин хучра ба ман мувофиқ аст
Do you have cheaper rooms?	Шумо утоқҳои арзонтар доред?
When is the checkout time?	Вақти пардохт кай аст?
When is breakfast served?	Наҳорӣ кай аст
Do I pay in advance?	Пардохти пешакӣ?

Замимаи №7. Ибораву ҷумлаҳои мансуби «Муошират бо кормандон»

Could you send the luggage to my room?	Лутфан, бағочро ба хучраи ман фиристед
Please make up my room	Лутфан, хонаи маро тоза кунед
Could you send these clothes to the laundry?	Лутфан, ин либосҳоро барои шустан фиристед
Can I have breakfast in my room?	Ман метавонам субҳонаро дар утоқи худам хурам?

Number 56, please	Калидҳои хучраи 56, лутфан
Please, have these things ironed (cleaned)	Лутфан, ин чизҳоро дар змол намоед
I need to leave one day earlier	Ман бояд як рӯз пештар равам
I'd like to extend my stay for a few days	Мехостам будубоши худро дар меҳмонхона якчанд рӯз тамдид кунам

Замимаи №8. Ибораву ҷумлаҳои мансуби «Сайёҳат дар шаҳр»

Where is the railway station?	Истгоҳи роҳи оҳан дар кучост?
Where is the department store?	Универмаг дар кучост?
Where can I buy?	Аз кучо харидан мумкин аст?
What is the name of this street?	Ин кадом кӯчааст?
Which way is to?	Чӣ гуна ман метавонам ба расам
How can I get to?	Бо кадом роҳ ба

Замимаи №9. Ибораву ҷумлаҳои мансуби «Сайёҳат бо нақлиётдар шаҳр»

Does this bus go to....?	Оё ин автобус ба ... меравад?
What is the fare?	Роҳпулӣ чанд аст?
Where do I get off?	Дар кучо фуруоям?
What is the next stop?	Истгоҳи оянда кадом аст?

Замимаи №10. Ибораву ҷумлаҳои мансуби «Харидорӣ»

First, I would like to have a look	Ман аввал дидан мехоҳам
I want a pair of shoes, size.....	Ба ман як ҷуфт пойафзоли андозаашЛОЗИМ АСТ
May I try it on?	Мехоҳам онро чен кунам
Where can I try it on?	Дар кучо онро чен кунам?
Which size is that?	Андозааш чанд аст?
Have you got a larger (smaller) size?	Шумо андозаи калонтар (хурдтар) доред?

Willyoushowme...?	Шумо ба ман нишон медиҳед ...?
Give me...	Ба ман диҳед...
That's just what I wanted	Ин маҳз ҳамон чизест, ки ман мечустам
It doesn't fit me	Андозааш мувофиқат намекунад
Have you got any discounts?	Шумо ягон тахфиф доред?
Have you got such sweater (skirt...) of a different colour?	Оё шумо ҳамон свитерро (юбка ...) бо ранги дигар доред?
How much is it?	Нархаш чанд аст?

Замимаи №11. Ибораву ҷумлаҳои мансуби «Каҳвахона «

I would like coffee, tea..	Ман қаҳва, чой мехоҳам ...
We'd like to sit by the window	Мо мехоҳем дар назди тиреза нишинем
The menu, please	Лутфан, меню
We haven't chosen yet	Лутфан, чек
I'd like to have a drink	Ман чизе нӯшидан мехоҳам
What can you recommend?	Шумо чӣ тавсия дода метавонед?
That was very good	Хеле бомазза аст
I like your cuisine	Ошхонаи шумо ба ман писанд аст
I didn't order that	Ман инро супориш надодаам
The bill, please	Мо ҳоло интиҳоб накардаем

Замимаи №12. Ибораву ҷумлаҳои мансуби «Барои онҳое, ки мехоҳанд бохабар бошанд «

What's up?	Шумо чӣхел?
What's the trouble?	Чӣ воқеа шуд?
What's the matter?	Чӣгап шуд?
How do you say... in English?.....	бо забони англисӣ чӣ тавр гуфтан мумкин?

How do you spell that?

Is it far?

Is it expensive?

Ин гуна навишта мешавад?

Ин дур аст?

Ин гарон аст?